

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Budapest, Ferenc krt. 14.

Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672; 413-6673**

Szerkesztőségi mobil: **(70) 388-7034**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

www.facebook.com/magyarnaplo

magyarnaplo.blog.hu

Kiadja az Írott Szó Alapítvány

(1092 Bp., Ferenc krt. 14.)

és a Magyar Napló Kiadó Kft.

(1062 Bp., Bajza utca 18.)

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt.

(1097 Bp., Táblás u. 32.)

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.)

Előfizethető valamennyi postán,

a kézbesítőknel, e-mailen

(hirlap@posta.hu), faxon (303-3440)

Egy évre 7390 Ft, fél évre 3870 Ft.

További információ: 06-80-444-444

Nyomda: Pannónia Print Kft.

(1139 Bp., Frangepán u. 16.)

**A folyóirat megrendelhető
szerkesztőségünkben is:**

• személyesen:

1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5.

• levélben: **1450 Budapest, Pf.: 77.**

• telefonon: **06-1-413-6672**

• e-mailen: **info@magyarnaplo.hu**

**A Magyar Naplót elektronikus
formában terjeszti
a Digitalstand.hu Kft.
www.digitalstand.hu**

Digitális lapszám vásárlása: 390 Ft

Digitális előfizetés:

12 hónapra: 3960 Ft

(12 lapszám, egy lapszám ára: 330 Ft)

6 hónapra: 1980 Ft

(6 lapszám, egy lapszám ára: 330 Ft)

3 hónapra: 990 Ft

(3 lapszám, egy lapszám ára: 330 Ft)

Áraink az áfát tartalmazzák.

Mindörökké Iszkáz

Iszkázra negyedmagammal érkeztem az idén, olyan emberekkel, akiket emlékek kötnek Nagy László szülőházához, és ekképpen talán egymáshoz is. Ez a vidék mindig visszavár, mintha anyaföldem volna. A ház levegőjére voltam szomjas már útközben is, amit nem tudtam magamban felidézni, akárhogyan próbáltam, pedig ezer közül ráismernék. Ennek

a hűsfolyosó-szagnak, amit beléptemkor megéreztem, kora és tekintélye van, akár a sokat megélt, fanyarú véneknek, akik sosem használtak illatszert, csak mosdottak, amikor ideje volt. Ágh István írja a házban kifüggesztett fényképek és festmények kapcsán: „Íme, a megállított mulandóság ezen a folyosón is!” Igen, ebben a levegőben van valami az idő féltő feltartóztatottságából is. Mert Iszkáznak ezen a végén kimerevült az idő, itt valójában nem történik semmi – ezt az eseménytelenséget azonban sosem találtam egyhangúnak. Az itteni csend ugyanolyan, mint a kert szélén álló vadkörtefa, amihez Nagy László mérte az életét: „...erős és bőven terem, bár hármat csavart rajta a szél”. Az időtlenség mélyen gyökerezik itt, akár az a szintén kertbéli, dúslombú kőrisfa, amit egyszer már kivágtak, de újra kihajtott: „...mintha hozzá lenne kikötve a ház fehér hajója” (Ágh István).

Milyen észrevétlenné válik ez a porta, ha benépesül! (Konyhában eltűnő asszony vendégjárásakor.) A felnőttek oly fesztelenül beszélgetnek asztalaiknál, a másik tekintetét keresve, mintha évtizedes törzshelyükön ülnének, ahol már nem maradt sok megfigyelni való; a gyerekek úgy zsvajlanak fel-alá és bontják el a kertet, mintha szokott játszóterükre szabadulnának. Nem láttam még pöttyös gumilabdát ilyen magától értetődően tányér babculyásba pattanni – felborítva a pohár fröccsömet –, mint május 26-án. Aznap került megrendezésre a hagyományos Nagy László Emléktúra a Noszlop SE Természetjáró Szakosztály, a Nagy László Szellemi Öröksége Alapítvány és a Magyar Írószövetség közös rendezésében. Közel nyolcvan gyalogoltak Somlóvásárhelyről a Szent István-kilátót és a Somlóvárat megtekintve a Nagy László Emlékházig, ahol megannyi pünkösdi játék, szavalóest, meghitt koncertek várták a résztvevőket, jóféle étkek és persze somlai bor (a legenda szerint Mátyás király somlai borral tüzelte seregét – be is vették Bécs várát). Egykettőre zajos, búcsúkat idéző forgataggá vált az udvar, néhány mulandó órára legalábbis. Nagy László 1945-ös festménye jut eszembe, ahogy a fotóimat nézegetem: kucs más parasztok feszülnek kétfelől a fűrésznek, s a fa végén, amit darabolnak, egy kislány áll széttárt karral, szoknyásan, pulóverben, átadva magát a zúgó télnek – bármelyik pillanatban elemelkedhet a szélben, olyan légies.

Úgy kell ennek az emlékhelynek a sokadalmas, ünnepi jelenvalóság, mint kertnek a májusi eső.

Bíró Gergely

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (elnök),
Báger Gusztáv, Horváth Antal,
Kalász Márton, Kó Pál, Nemes Attila,
Salamon Konrád, Szakály Sándor, Vasy Géza

Főszerkesztő: Oláh János

E-mail: olahjanos@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7035

A szerkesztőség tagjai:

Csontos János

(felelős szerkesztő)

Bíró Gergely

(olvasószerkesztő, próza, Betűvető, Magasles)

E-mail: proza@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7031

Cech Vilmosné (gazdasági ügyintéző)

Filip Tamás (vers)

E-mail: filiptamas@magyarnaplo.hu

Molnár Csenge-Hajna (tördelőszerkesztő)

E-mail: csengehajna@magyarnaplo.hu

Réger Ádám (Lőtér, szerkesztő)

E-mail: regeradam@magyarnaplo.hu

Rosonczy Ildikó (tanulmány)

E-mail: irosonczy@magyarnaplo.hu

Szalai Judit (szerkesztő)

E-mail: szalaijudit@magyarnaplo.hu

Szentmártoni Anikó

(szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)

E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu

Tornai Szabolcs (Hétmérföld, szerkesztő)

E-mail: tornaiszabolcs@magyarnaplo.hu

Urbán Péter (Nyitott Műhely)

E-mail: urban.peter.up@freemail.hu

Zsiga Kristóf (könyvkiadás)

E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7033

Borító: **Zách Eszter és Árkossy István**

A címlapon: **Iancu Laura**

(Máté Gábor felvétele)

Meg nem rendelt kéziratot nem örzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, választörtekkel ellátott levélre válaszolunk. Mutatópéldány kérhető a szerkesztőségben.

A hónap akciós könyvei:

2012. július 1-jétől július 31-ig az alábbi köteteket **40%-os** kedvezménnyel vásárolhatják meg szerkesztőségünkben (1092 Budapest, Ferenc krt. 14.)

Erős Kinga: Könyvbölcsőm

(tanulmányok, kritikák, interjúk)

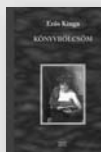
1575 Ft helyett: **945 Ft**

Mile Zsigmond Zsolt: Átkelek a dumán

(versek) 1232 Ft helyett: **740 Ft**

Végh Attila: Hamuszáj

(versek) 945 Ft helyett: **570 Ft**

Bíró Gergely: *Mindörökké Iszkáz* 1

SZEMHATÁR

Iancu Laura: *Futamok; Ordas szerelem* 3

Este a falumban (3.); Kötél 4

Benedek Szabolcs: *A brassói vonat* 5

László Noémi: *Tenger* 11

Mile Zsigmond Zsolt: *Tenyértérkép; 04:07* 12

Kollarits Krisztina: *Írónők a Napkelet körül* 13

Erős Kinga: *Mint némafilmek kísérőzongoristája (Tormay Cécile:*

Virágok városa – Szirének hazája) 23

Prágai Tamás: *Az üres ház* 26

Alföldy Jenő: *Mintha az ő szemével (Kerék Imre hetvenedik*

születésnapjára) 27

Marosi Gyula: *Már csak* 29

Kelemen Lajos: *Ebben a kísértésben érdemes megállni (Bíró Gergely*

prózájáról) 30

Magyar Barna: *Hangsúlyszállodában; A világöltöny* 32

Iván Péter: *Cici city* 33

Marczinka Csaba: *Kórházi tárgy* 36

Bíró József: *(1) – (2) – (3)* 37

Mirtse Zsuzsa: *Életlen életek* 38

Vasadi Péter: *Egészen nem tudtál begombolkozni (Levél*

Báger Gusztávnak) 40

Molnár János: *Hazafelé* 43

Oláh Mátyás László: *Kun portrék* 46

NYITOTT MŰHELY

Bozók Ferenc: *Magyarfalutól Budapestig („Kortásalgó”*

Iancu Laurával) 48

MAGASLES

Végh Attila: *Dies illa (Lars von Trier: Melankólia)* 54

Kosztolányi Dezső: *A mozi* 55

HÉTMÉRFÖLD

Ferdinandy György: *Heriberto* 56

Heriberto Hernandez Medina: *Hiénákkal sétál* 56

Argumentum vitae (Ferdinandy György és Rózsássy Barbara fordításai) .. 57

Stanislav Rakús: *Költők* (Forgács Ildikó fordítása) 58

LŐTÉR

Bartusz-Dobosi László: *A félelem zsoltára (Iancu Laura: Kinek a semmi*

a mindene) 61

Baán Tibor: *„Élni infarktus-országban” (Benke László: Az Élet szerelme)* 63

Szakolczay Lajos: *„Arannyal s égi kéekkel” (Katolikus költők antológiája)* 65

DOBÓHÁLÓ

(Merítés a Magyar Nemzeti Bibliográfiából) 69

SZERZŐINK 70

Számunkat a **Jonathan Ouissa** képeivel illusztráltuk.

IANCU LAURA

Futamok

*Utoljára a harangszó
s a kiszáradt diófa szemében
maradtam, ami voltam.
Azóta nem alszom el a templomban,
s ha fakopáncsot hallok kerepelni,
úgy hiszem, éneke ima,
hol békével áztat, hol veri az ablakom,
háborút kiáltva,
de én már nem hajlok külső szóra.*

*Csak a sebesen hulló hópelyhek
hazudnak nekem új hazát,
házában anyát és apát,
mintha mi volt, nem a világ,
a lélegzet nem hagyaték,
mintha csak járni tanulnék.*

Ordas szerelem

*A Generálisnál elesett katonára gondolok,
mindennapos látomás ez,
ordas szelekkal, golyóval díszített testtel
botorkál,
jaj, elér; megölel.
Az mondja, szíve eleven,
a romlás megkerülte,
félíg lerágott szavakkal kapaszkodik
az irgalmatlan szerelemben,
s a szerelem nem ismeri.
Kibontott tenyerébe
Isten tudja, miféle virág,
vesszőfutásai közt hol lelte,
felém nyújtja, tegyem a hajamba.
Fejéből kiszalad két szeme,
kering, mint öntudatlan tollpihe,
s én azt hiszem, havazik,
lopva, mint titkos szerető,
vállamra hull, nyakamra csavarodik.*

Este a faluban (3.)

*Áruld el, Uram,
miért nem alszol,
álmodat én álmodom kialvatlan újszülöttek ágában,
s ha kiabálok, nincsen hangom,
vacogok kések és ollók között,
áruld el, mi ebben olyan gyönyörű,
hisz kijátszott a vakszemű:
az ördög is istennek öltözött.*

*Hát megvallom, mert úgy illik:
félek veled gondolni holnapig,
majd tovább, aztán örökké,
hol meztelenül, hol álruhában elfedni
a homlokomra írt parancsot
és álmaid stigmáit,
ringatni az örökbe fogadott halált,
a Gátba fulladt Gál Péter fiait.
S a Török-hídján kivájt magvakat!
Mindet párnám alá szórtad,
hogy álmomban is csecsemők ríjanak,
hazajárjanak, kik kimúltak,
haza a Balatonra, haza Verőcére,
a délutáni gyorsal Budapestre –
hogy visszahonosítsák magukat.*

*S valóban,
bennem éhezteded,
velem íratod
e világvégi, hosszú mondatot.*

*A kisebbik Gál alattam járt,
aznap nem jött iskolába,
tartozott nekem, ígért szilvát,
szív alakú, kökény fajtát,
csak nekik volt olyan a faluba'.
A vecsernyén nem ministrált,
más tartotta a paténát,
hát akkor én sem áldoztam.
Ugye megérted, jó Uram?*

*Azóta szokatlanul nagy
sötétség kúszik a szórvány éjszakára,
valahogy félek elaludni,
hiába vetek keresztet a párnára,
kirekesztem a sorsképzeteket,
megteszem az utat az ágyig, darabosan menetelek,
talán te vagy ott, talán már odavagy,
attól is félek, hogy kérdezzelek.*

Kötél

*Éjjelente arra gondolok,
nem késztet semmi maradásra,
kiterítenek, ha nem csalogok.*

*Kötélen leszálló angyalok
lebegnek, csábítanak a táncba,
mintha nem tudnák: én gyászolok.*

*Arcodat matatom félkézzel,
amint az égajtra felnézel,
nem tudom, búcsúzol? Keresel?*

BENEDEK SZABOLCS A brassói vonat

A postáskisasszonyok haláláról minden lap beszámolt. Igen, az összes, kivétel nélkül. Kétségkívül ez volt a tragikus események legszívbeemarkolóbb, legmegindítóbb és egyben legszimbolikusabb eleme.

Egyes részletekben viszont nem értettek egyet a lapok. Ebben sincs semmi meglepő. Az addig oly nagy hévvel csatázó újságok a körülményeknek, valamint bizonyos, hol papíron konkrétan lefektetett, hol szóban és írásban egyaránt előszeretettel hangoztatott erkölcsi törvényeknek engedelmességgel – csakúgy, mint a pártok a Parlamentben –, immáron két és fél esztendeje soha nem látott egységet alkottak. Mindegy volt, hogy az ember a Népszavát, a Budapesti Naplót, Az Estet vagy netán a Pesti Futárt vette a kezébe, szinte szóról szóra ugyanaz volt mindenben. Azok a hírlapírók (akár a mögöttük álló politikusok), akik nem is olyan sokkal korábban nagy lelkesedéssel és hévvel csépelelték egymást, és ugrásra készen figyelték a másíknak minden szavát, keresvén, hogy mikor mibe köthetnek bele és csinálhatnak belőle ország-világra szóló botrányt, szenzációt, most egymásnak válllvetve, egymást erősítve és támogatva bólogattak és írták meg kötelességtudóan mindazt, amit írniuk lehetett s kellett.

A hangsúly azon a bizonyos „szinté”-n van.

Az egyik újság Rózának hívta a postáskisasszonyok egyikét. Fura módon ez az egyetlen hölgy lett néven nevezve a hivatalt ért rajtaütésről szóló tudósításokban. Másokról legfőljebb annyiban tettek említést, hogy többen voltak – volt, aki szerint ketten, volt, aki szerint hárman. De olyan lap is akadt, amelyik egyszerűen nem vett tudomást a többiekről. Merthogy vasárnap este lévén egyetlen hölgy volt szolgálatban, és punctum. Aki nem hiszi, járjon utána. Vagy nézze meg a hajdani konkurencia öles cikkében, hogy az miről ír.

Róza kisasszony ült a szolgálati helyén, a távírógép mögött, és a negédességet nem nélkülöző, mármár irodalomba hajló beszámolókat szerint egy csöppet sem búslakodott azon, hogy ezt a gyönyörű, nyári utolsó hétvégét egyenruhában, munkával kellett töltenie. Mindenki tudja, hogy ezek nem azok az

idők, amikor ilyen apróságokon szabadna fönnakadni. Különösen nem ott, ahol – mint rövidesen kiderült – egyesek hónapok óta meglehetősen feszültséget sejtene, sőt, már-már érezni vélik a levegőben a puszkapor szagát.

Nyolc óra volt vagy tíz? Ebben a kérdésben is megoszlottak a lapok. Egy bizonyos, hogy már besötétedett. Tiszta volt az ég, szépen ragyogtak a csillagok. Meleg volt, de nem zavaróan meleg, a hegyek felől szokás szerint most is fújt a szél. A kertekben és az épületek háta mögött versenyt ciripeltek a tücskök. Kistelepülés lévén korán nyugovóra tértek az emberek: a házak sötétségbe burkolóztak, csak néhány ablakban égett a fény. Például ott, ahová a szolgálat kötelessége szólította a csendőröket és a távírda mögött ügyelő postásokat.

Róza kisasszony előtt, a gép mellett, az asztalon vékonyka könyv hevert. Nem is könyv volt az, hanem egy kapcsokkal összefogott füzetes regény. Hogy ki írta, az nem számított. Annak se volt fontos, aki a füzetet kiadta: a címlapon nem is tüntette föl a szerző nevét, csak valahol bent, mintegy mellékesen, az egyik belső oldalon. A lényeg, hogy ez a rövidke kis ponyvaregény a szerelemről szólt. Szerelemről és háborúról. Magányos kisasszonyok szívesen lapozgatnak ilyet csillagfényes nyár végi éjszakán. Persze csakis akkor, amikor nem kezd el kopogni a távírógép, vagy nem kell sürgősen üzenetet írniuk.

Mondjuk arról, hogy egyszeriben puskaropogás törte össze az este meghitt csöndjét.

Nos, ebben a kérdésben se jutottak közös nevezőre a lapok. Mert ugyanis míg az egyik puszkáról beszélt, addig a másik arról számolt be érzékletes hévvel, hogy Predeál városának vasárnap esti nyugalomát hirtelen egy nagy robbanás zavarta meg. Egy másik újság ugyanakkor nem akart döntnök lenni és nem is bírt dűlőre jutni saját magával sem robbanás avagy puskaropogás ügyében, ezért eme momentumot átugrotta, és helyette azt ecsetelte, hogy a betörés hírére Rózsa kisasszony azonnal kopogni kezdte Brassóba a drámai szavakat:

– Istenem, végünk van, mi történik velünk?!

Mások, akik történetesen Rozika néven emlegették a hölgyet, tudni vélték, hogy a talpraesett és politikai kérdésekben tájékozott kisasszonyok azonnal rájöttek, miről van szó, és egyenesen azt sürgönyözték Brassóba, hogy megtörtént az, amire egyesek már hetek, sőt hónapok óta számítottak: itt vannak a románok, betörték az ezeréves határokat.

Részlet egy készülő regényből.

Elsőként azt a szépen festett, szálfageyenes sorompót döntötték le, amely kézzelfogható bizonyossággént választotta el egymástól a Román Királyságot és az Osztrák–Magyar Monarchiát. Ez volt a jel: amint két bikatermetű granicsár – így nevezték arrafelé a határon szolgálatot teljesítőket – kiűtötte a helyéről a sorompó tartóoszlopait, százával, sőt ezrével rohanták meg a csendőrség közvetlenül mellette álló kicsiny, ám annál impozánsabb épületét. A meglepetésből ocsúdó magyarok természetesen viszonzták a tüzet (ennek hangját hallhatták a határtól szintén néhány lépésnyire lévő postahivatalban Rózáék, avagy Rozikáék, netán Rózsáék), ám hiába minden vitézség, hősiesség, a túlerővel szemben nem sokra mentek: a délkelet felől számolatlanul hömpölygő, állig felfegyverzett románok hamar elfoglalták nemcsak a határállomást, de egész Predeált is.

A támadók egyes egységei már a Tömösi-szorosban jártak, amikor a kötelességükről egyetlen pillanatra sem elfeledkező postáskisasszonyok szertekürtölték Brassó, majd onnantól tovább Erdély többi nagyvárosa felé, hogy riadó, itt az ellenség, kitört a háború. Utolsó üzenetük egy kétségbeesett sikoly volt: „Jaj, már itt vannak, mit csináljunk...” – a szalag itt megszakadt. A románok rajtaütöttek a postahivatalon, és lelőtték, lekaszabolták a bent lévőket.

A Pesti Futár – fénykép híján – rajzot közölt Róza kisasszonyról, amint az asztalra borulva fekszik a távirógép és a füzetes szerelmes regény között: szeme csukva, arcoskájá sima, ruhája tiszta, vonásai egyenesek, egyszóval olyan, mintha aludna, csupán a homlokán lévő sötét folt és a belőle szivárgó, tussal gondosan kihúzott vércsík jelzi a tragédiát.

A vér a rajz készítője szerint a füzetes regény szerző nélküli címlapjára is ráfolyt.

A történeteket a határ mellől menekülő – helyesebben szólva onnét visszavonuló csendőregységek túlélői mesélték el a betörés hírére Erdélybe özönlő hírlapíróknak. A festői Predeál igen hamar az ellenség kezébe került, és órákon belül nyitva állt az út Brassó felé.

– Csak annak számára meglepetés ez, kérem, akinek nincsen nyitva a szeme – magyarázta az azon a tragikus éjjelen a szolgálatot vezető Simon Pál csendőrmester Az Est sűrűn bólogató tudósítójának. – Számomra például teljességgel világos volt, hogy valami készül. Legföljebb ott tévedtem, megmondom őszintén, hogy nem akkorra vártam a támadást. Mert a vasárnap este mégiscsak vasárnap este, ugyebár.

– Milyen előjelekből következtetett a román betörésre, őrmester úr?

A válasz előtt a megfontolás egyik legszembetűnőbb jeleként Simon Pál csavart egyet kackiás bajuszán.

– Kérem szépen, Predeál városában rengeteg villa van. Amolyan félig-meddig üdülőtelepülés ez, tudja, egy óra vonatozásra Brassótól, magas hegyek között. Tényleg nagyon szép kis hely az, kérem. Igazán kár érte. – Az Est olvasói ennél a résznél maguk is megindulva fogadhatták, hogy „a marcona képű, sok vihart látott őrmester különben oly szigorú és férfias tekintete ekkor elpárasodott”. – Szóval, ott vannak azok a villák. Nagyon takaros épületek. Közülük nem egyet a románok vettek meg. Úgy, ahogyan Erdélyben mostanában szokás. Érti, ugye, miről beszélek? Nos, kérem, hát azokból a villákból nemrégiben mind egy szálig eltűntek a tulajdonosok. Én jeleztem is ezt a dolgot a közvetlen felettesemnek, Bakó kapitány úrnak, Isten nyugosztalja, vitézül küzdött, ám elesett a granicsárok első nagy rohamánál... – Simon Pál ismét igazított egyet a bajuszon –, vagyis hát javasoltam neki, hogy ezt meg kellene telefonozni Brassóba, vagy akár följebb, a kormánybiztos úrnak Kolozsvárra, esetleg egyenesen Budapestre is, de ő azt mondta, hogy ez nem a mi dolgunk, mi katonák vagyunk, a politikát hagyjuk az abban járatosakra.

Simon Pál különben azok álláspontját osztotta, akik szerint a támadást nem puskaropogás, hanem egy nagy pukkanás vezette be. Kovács Béla csendőrtizedes pedig egyenesen arról beszélt, szintén Az Estben, hogy az a robaj a predeáli vasúti alagút fölrobbantásának hangja volt. A határállomást negyven csendőr védte, akik közül többen – Simon őrmester utasítására és a szolgálati szabályzat előírásainak megfelelően – hol fedezékeket keresve, hol a földön kúszva megindultak a zaj forrása felé, amikor a sötétből puskatűz fogadta őket. Sokan ekkor, az első lövéseknél estek el.

– Nagyon kemény harcok folytak a határállomás körül – ezt illusztrálandó Kovács Béla megmutatta felkötött, hatalmas pólyába bugyolált karját a pesti hírlapírónak, és roppant mód sajnálta, hogy amaz nem hozott magával fényképezőmasinát. Persze az amúgy is mindössze a karját tudta volna megörökíteni, a sántaságát nem. – Vitézül küzdöttünk, védtük a hazát, de a túlerővel szemben tehetetlenek voltunk. Az őrmester úr ekkor telefonozott Brassóba, és tudatta, hogy betörték a románok, de amazok eleinte nem hittek neki.

– Hiába jelentettem az őrnagy úrnak, hogy mi történt, ő egyre csak azt mondogatta, hogy ez lehetetlen, mivel hétfő reggelre várták a hadüzenetet – vette vissza a szót Simon Pál. – Csupán akkor hitte el végre, amikor eltartottam a fülemtől a telefont, hogy hallja a fegyverropogást. Kérdeztem tőle, mi a parancs, mire arra utasított, hogy amennyiben túlerővel állunk szemben, mentsük, ami menthető, majd haladéktalanul vonuljunk vissza.

– A postahivatal menthető lett volna?

A kérdés kétségkívül kellemetlenül hangzott. Kovács Béla nem is akart rá válaszolni: hátradőlt a kemény kórházi vánkossra, és hátul, a feje alatt összekulcsolta két kezét, jelezvén, hogy mostantól az őrmesterre bízta a felelgetést. Amaz megtapogatta az átvérzett kötést a térde fölött, krárogott, azután az eddigieknél csöndesebben azt mondta:

– Rengetegen voltak a románok, kérem. Rengetegen. Hiszen nem sokra rá Brassó is elesett. Ha kaptunk volna erősítést idejében, nem mondom... De nem kaptunk. A politikusok azt gondolták, hogy csak a rémhírek jönnek odaáról. Aztán tessék, bekövetkezett a tragédia. Ám ezeket ne írja meg. Bajom eshet belőle.

A riporter a bizalom fenntartása végett letette az addig szorgosan forgatott tintaceruzát. Kicsit közelebb hajolt az őrmesterhez.

– Maga ismerte azt a postáskisasszonyt?

– A Rózát? Hogyne ismertem volna. Nagyon szép teremtés... volt.

– Rózsika – szólt közbe a tizedes, anélkül, hogy odapillantott volna.

– Hogyan? – mordult rá Simon Pál.

– Azt mondom, kérem, hogy tudtommal Rózsika a neve. Én úgy ismerem.

– Róza. Rózának hívják.

A tizedes, amennyire fektében tudta, megvonta a vállát.

– Igenis, kérem. Legyen akkor Róza.

Miközben ez a rövid dialógus zajlott, a pesti riporter ismét ujjai közé fogta a tintaceruzát, és észrevehetetlen mozdulatokkal pár szót firkált a térdein heverő jegyzetfüzetbe.

– Ez kérem a legszomorúbb része a történetnek – mondta búsan a csendőrmester. – Ahogyan azokat a virágszálatokat legyilkolták. Az ártatlanokat. Hiszen ők nem tehettek semmiről! Civilek! Csak a munkájukat végezték. Teljesítették a kötelességüket. Föllármázták egész Erdélyt, mindenkit riadóztattak, hogy itt az ellenség.

– Talán épp ettől tartottak a románok is – jegyezte meg a riporter. – Mármint a sürgönyöktől. Mert így elmarad a meglepetés. Ezért ölték meg azonnal, gondolkodás nélkül őket.

– A meglepetés nem maradt el – Simon Pál nagyot sóhajtott. – Előtte mindenki olyan rettenetesen okosnak mutatkozott. Aztán tessék, meg lehet nézni, mi lett belőle – az őrmester tett egy széles mozdulatot a kórteremben heverő többi sebesült felé, majd most már szinte suttogva ismételte meg: – De ezt se tessék megírni, kérem.

A hírlapíró bólintott, és zakójának belső zsebébe dugta a tintaceruzát.

– Mindent azért nem lehet elhallgatni – mondta. – Ennek a tragédiának felelősei vannak. Utána kell járni és föl kell tárni, hogy miért történt mindez. Kinek a hibájából és kinek a gondatlanságából. Nyilvánvalóan a politikus urakéból, ugyebár.

– Kérem szépen – az őrmester arca most egyszeriben ijedtté változott –, amennyiben ilyenekről tessék írni, akkor mégiscsak tessék kihagyni belőle a nevünket...

A hírlapíró megnyugtatta őket, hogy ez a kórházi tudósítás csupán az első része lesz a cikksorozatának, amelyet különben addig kíván folytatni, amíg föl nem tárja a román betörés keltette tragédiáig vezető okokat. Természetesen mindig csak annyit ír meg, amennyire a megkérdezettek fölhatalmazást adnak. Ennél a pontnál azonban el is búcsúzott a két csendőrtől, hogy a riportot idejében papírra vethesse és föladhassa.

Sietnie kellett, hiszen a kolozsvári postán ezekben a napokban hatalmas volt a csődület – a Monarchia minden területéről érkezett tudósítók egymás kezéből kapdosták ki a telefonokat és a sürgönygépeket, hogy haladéktalanul tájékoztathassák lapjaikat és olvasóikat a szenzációról: a háború immáron áterjedt a birodalom területére is. Az Est tudósítójának is hosszú órákat kellett várakoznia, mikorra hozzájutott egy, a megannyi kéz szüntelen tapogatásától már teljesen átforrósodott távbeszélő készülékhez. Miközben erőszakosan kinyilvánított türelmetlenséggel folyton a sarkára tapostak, kényszerű hadarással beolvasta a zsírfoltos kávéházi papírra apró betűkkel és sűrű sorokban írott szöveget. Miután végzett, a papírt ideges mozdulattal a zsebébe gyúrta, majd az első dolga volt odakint bedobni egy utcai szemetesbe: még véletlenül se akarta többé látni, ugyanis nemhogy tartott tőle, de egyenest biztos volt abban, hogy tele van

a nagy sietségben észrevétlen maradt hibákkal; mint ahogy arra is igen jó esély volt, hogy Az Est gyorsírókisasszonya a recsegő készülékből és a folytonos háttérzajból eredően a szöveg egy részét nem, avagy nem úgy értette, ahogyan kellett volna. A hírlapíró az efféle afféroból ha nem is okulva, de tapasztalást szerevén éppen ezért már évek óta nem olvasta vissza megjelent anyagait – tartott tőle, hogy fölboszszantja velük magát.

Arra viszont jó volt a kollégákkal való tülekedés és a hosszú várakozás, hogy újabb híreket és valósnak mondott értesüléseket szedjen össze. Például arról, hogy nem sokkal a támadás előtt a predeáli határ magyar oldalán egy csapatnyi ember jelentkezett (férfiak, nők, gyermekek vegyesen), akik magukat a Monarchia alattvalóinak mondták, és állításuk szerint azért menekültek el Romániából, mert ott mindenki számára nyilvánvalóvá vált, hogy órákon belül kitör a háború. Hogy honnét szedték ezt, arról megoszlott a vitatkozó hírlapírók véleménye. A dolog kétségkívül rejtélyesnek tűnt, hiszen mint a lapok is beszámoltak róla, a támadás időpontja vasárnap délután, a bukaresti koronatanácson dőlt el, a hadüzenet tényét pedig csupán akkor jelentette be Bécsben a román követ, amikor Predeálon már harcok dúltak.

A (remélhetően) átmenetileg Budapesten megjelenő Brassói Lapok munkatársa ugyanakkor nagy hévvel hangoztatta, hogy hiába a románok addig oly gyakran emlegetett álláspontja, miszerint továbbra is fenntartják semlegességüket, és nem szándékozzák fölrúgni a Monarchiával még 1883-ban megkötött szerződést, azt, hogy valami készül, csupán az nem vette észre, aki nem is akarta észrevenni. A határ túloldalára átjáró üzletemberek és kereskedők hónapok óta arról számoltak be, hogy odaát mozgósítás zajlik: rendre katonákkal teli szerelvényeket láttak, amelyek hol az újonc regrutákat szállították, hol pedig az ország más részeiről odarendelt, állig fölfegyverzett egységeket. Erős a gyanú, hogy mindezekről kormányzati körökben is értesültek – ha mégse, akkor megette a fene az egésztest, az ilyesmit jobb nem is föltételezni –, az Erdélyt irányító kormánybiztosnak muszáj volt tudnia róla, mint ahogy az is kétségtelen, hogy értesítette róla a miniszterelnököt is. Hogy ennek ellenére miért kellett mégis annak történnie, ami történt, az más lapra tartozik.

A vita és a találgatás azonban jobbra maradt a kollegiális beszélgetések körében, arra senki nem vállalkozott – állapította meg magában Az Est tudó-

sítója, miután föllapozta a konkurenciát –, hogy az egymás között elhangzott szóbeszédet papírra vesse. A lapok egyetértettek abban, hogy román részről hitszegés történt, és a magyar kormány és hadvezetés legfőbb feladata most az, hogy előbb megállítsa az ellenséges előrenyomulást, majd visszaszorítsa a támadókat az ezeréves határokon túlra. Sőt, akár egy ellencsapás is indokolt volna, immáron román területen. Tulajdonképpen (ebben is közös nevezőn voltak az újságok) még szerencsésnek is mondhatjuk magunkat a tekintetben, hogy a románok a kezdeti nagy lendület és Brassó bevétele után visszafogták magukat, és az addigiaknál sokkal lassabban haladtak tovább. Mintha ők se számítottak volna arra, hogy a határ teljes hatszáz kilométeres vonalában, Orsovától a Tölgyesi-hágóig mindössze alig harmincezer, többnyire hiányosan fölfegyverzett honvéd áll velük szemben. Nem számítva persze a sebtében összeverbuvált népfelkelő csapatokat, akik viszont az első puskalövés után letették a fegyvert. Amennyiben a románok tartották volna a maguk dik-tálta kezdeti tempót, egyetlen elsöprő rohammal könnyűszerrel eljuthattak volna Kolozsvárig, utána viszont már csak a Királyhágónál mutatkozott volna némi esély a megállításukra, különben nyitva állott volna előttük az út az Alföld és Budapest felé.

Beszélni lehetett ezekről, írni kevésbé. A világháború addigi két esztendeje e téren is megváltoztatta a hírlapok hangját és szokásait. A hadügyekre tekintettel új rendelkezések léptek életbe, illetve előszedtek olyan jogszabályokat, amelyek ugyan korábbról fogva léteztek, csak éppen nem alkalmazták őket – és a mindezidáig csöndesen bóbiskoló cenzúra is fölébredt. Senki nem szeretett volna üres hasábkokkal, netán oldalakkal megjelenni.

A Brassói Lapok tudósítója különös érzékletességgel, könnyes szemmel és rebegő hangon mesélt arról a bizonyos utolsó vasárnapról. Gyönyörű idő volt, az égen egyetlen felhő sem látszott, amely akár némi aggodalomra adhatott volna okot a hamarosan bekövetkező vihart illetően. Délelőtt a Bethlen téren a néhány nappal korábban a városba érkezett 82. székely gyalogezred zenekara térzenét adott elő – persze gyanakvóbb természetűek számára annak már eleve föl kellett volna tűnnie, hogy egyszerűen egy teljes katonai egységet vezényeltek Brassóba, ugyanakkor az is tény, hogy háború van, és noha az egészen addig a napig a határokon kívül zajlott, a hadoszlopok ide-oda vonulásában nincsen semmi különös.

– Megvallom őszintén, kérlek szépen, én se gyanakodtam semmi rosszra – rebegte a brassói újságíró, aki a második pohárka nyilvánvalóan hamis abszint után összetegeződött Az Est riporterével. – Elvégre oly szépnek tűnt minden! Fölöttünk kéklőn ragyogott az ég, a térzene mind hangzás, mind látvány tekintében pompázatosnak bizonyult, délutánra pedig, mint minden vasárnap délután, megteltek a sétányok és a kirándulóhelyek a gyönyörű hölgyekkel és az elegáns urakkal. S amikor a lenyugvó Nap még egyszer megpihent a Királykő ormai fölött, még akkor se, érted, barátom, még akkor se sejtette senki, hogy a nyalka székely vitézek közül hamarosan számosan halottak lesznek, a szép leányok és a snájdig ifjak pedig rövidesen a vasútállomáson egymás lábát tapossák, hogy fölférjenek egy Kolozsvárra induló, menekülteket szállító vonatra...

A tudósító Láncki Bernátként mutatkozott be a pesti kollégának. Hogy ez valódi, netán fölvetett név volt-e, tollal és papírral foglalatostkodók körében nem elegáns firtatni, így hát ő se kérdezte a másiktól a névjegyére nyomtatott Szállási Titusz név eredetét.

– Beszélni akarok a kormánybiztossal – jelentette ki nagy elszántsággal amaz. – Meg akarom kérdezni bizonyos dolgokról. Hátha végre legalább ő tudna minden tekintetben kielégítő magyarázatokat adni.

– Bizonyára tudna. A kormánybiztos nem buta ember – Láncki Bernát hirtelen közelebb hajolt a kicsi és enyhén billegő asztal túloldalán ülő Szállásihoz, és majdnem suttogva azt mondta: – Csakhogy az ő keze sem ér el mindenhova, barátom! Ez már politika, mégpedig nagypolitika. Világpolitikai kérdés! Jobb nem beleártanunk magunkat.

Szállási Titusz megrázta a fejét.

– Én nem félek semmitől, kedves kolléga. Épp eleget láttam és tapasztaltam már ahhoz, hogy ne féljek.

– Ugyan, kérlek! Olyan ember nincsen, aki nem fél – Láncki Bernát berögzült mozdulatokkal a zakója felső részét tapogatta, azután eszébe jutott, hogy nincs nála szivar. Mostanában egyre nehezebb beszerezni. – Azt mondják, hogy az az igazi bátor-ság, amikor bevalljuk a félelmeinket.

A pesti kolléga erre nem szólt semmit, helyette a zsebébe nyúlt, és elővette a tárcáját. Cigarettaival kínálta Lánckit. Amaz hálás ábrázattal elfogadta.

– Haditudósító voltál? – kérdezte utána.

– Igen – hangzott a válasz. – Voltam az is. Mindjárt az első csapatok nyomában átmentem Szerbiába. Jártam Galíciában is. Most azonban nem erre gondolok.

– Hanem mire?

Szállási Titusz mintha habozott volna:

– Majd egyszer talán elmondom.

Láncki Bernát megértően bólintott: mindenkinek megvannak a maga sötét kis titkai.

– Idefigyeljél! – Most kiegyenesedett a székben, nem törődve az esetleges nem kívánt hallgatózókkal. – A kormánybiztos, Betegh Miklós bizonyára tudott a román készülődésről. De ezt se neked, se másnak soha nem fogja bevallani. Majd legfőlőbb a memoárjaiban megírja évek múltán valamikor... A szálakat ebben az ügyben nem Kolozsvárott mozgatják, még csak nem is Budapesten. Hanem Bécsben, a Monarchia külügyminisztériumában. Sőt még azon is túl: Berlinben. Mit gondolsz, miért termett itt hirtelenjében annyi német katona? Nyilván ők is sejtették, sőt tudták, hogy a románok mire készülnek. Előbb, mint amazok, akik meghozták a döntést a bukaresti kormánytanácson.

– Akkor végképp nem értem, miért nem készültek föl rendesen...

– Mindenki tudja, hogy a románok Erdélyt akarják. Evvel itt, mifelénk évtizedek óta mindenki tisztában van. S tudod, most nagyon rondát mondok, de akkor is, a maguk szemszögéből meg tudom őket érteni: hát mikor nyújsák ki érte a kezüket, ha nem most, háborús időkben? Ilyenkor nem számít a szerződés, meg hogy ők állítólag afféle csendes szövetségesei volnának a központi hatalmaknak. A fenéket! Az egy kényszerű lépés volt annak idején a részük-ről, mivel biztos kapaszkodót, támaszt kerestek a törökök és az oroszok ellenében. De ez már régóta csak kutya-macska barátság. Most adódott a lehetőség, az antant is fölbiztatta őket, hát megindították a támadást. Ostoba ember, aki nem számított rá. S ismétlem – Láncki Bernát mutatójával teátrálisan megkopogtatta az ütött-kopott asztallapot –: se a kormánybiztos nem buta, se a miniszterelnök. Lehet róluk sok mindent mondani, ám hogy ostobák lennének, az, barátom, vaskos tévedés.

A Brassói Lapok munkatársa még egy utolsót szívott a gyorsan égő, vékonyka cigarettácskából, a cikket azonban – figyelte meg Szállási Titusz – nem a hamutartóba dobta, mint pesti kávéházakban szokás, hanem a földre.

– Értem én, kolléga, értem, és köszönöm a fölvilágosítást. Azt viszont továbbra se bírom fölfogni, hogy miért kellett hagyni, hogy a háttérországban front nyíl-jék, meghaljon számtalan ember, köztük civilek, és

hogy százezrek kényszerüljenek elhagyni az otthonukat? Erre mi szükség volt? Kinek állt ez érdekében?

Lánczi Bernát megcsóválta üstökét.

– Jobb nem belelátani és beleártani magunkat ebbe, cimbora! Ki tudja, mi mindent főznek ki a politika sötét bugyraiban? Én a magam eszével csupán azt bírom kisilabizálni, hogy mi vagyunk a megtámadottak, és az ilyesmi másként esik majd a mérleg serpenyőjébe a háború után, amikor mindenkit elszámoltatnak. De neked változatlanul azt tanácsolom, hogy ne kutakodj ebben. Ha beszélni akarsz a kormánybiztossal, hát beszélj, azonban saját magadnak és a lapodnak ártasz, amennyiben rossz kérdéseket teszel föl. Írd meg, amit látsz, a többit bízd a politikusokra. Meg a hadseregre. Rövidesen megindul az ellentámadás. Meglátod, a karácsonyt már Brassóban fogjuk ünnepelni. S akkor megint olyan szép lesz, mint nem is olyan rég...

A nagy szívű, költői vénával jócskán megáldott, behemót fiúnak megint könnyek csillogtak a szemében.

A kávéház előtt, a főtéren táborozó menekültek viszont korántsem tűntek ennyire bizakodónak. A megszállt területekről egyre csak újabb és újabb tömegek érkeztek – ki vonaton, ki szekéren, ki gyalog. Minden nap további sátrakat kellett fölállítani a Szent Mihály-templom körül. Az itt ragadottak körében nemigen lehetett magyar szót hallani: a dél-erdélyi magyarok mintha nem bíztak volna abban, hogy a Monarchia német támogatással hadrendbe állt csapatai belátható időn belül meg bírják állítani az ellenséges előnyomulást, ezért többnyire továbbmentek a Királyhágón is túlra, Magyarország belseje, főleg Budapest felé. Leginkább a szászok marad-

tak Kolozsvár főterén – valamint azok a románok, akik eddig is a Monarchia alattvalói voltak, és most hullámozó érzelmek közepette mégis jobbnak látták hátrébb húzódni a front elől.

Szeptember eleje volt, pompás idő, a nap épp olyan ragyogóan sütött, mint néhány nappal korábban, a béke utolsó perceiben, azon a Lánczi Bernát által annyira szépen ecsetelt augusztus végi vasárnapon. Amint elhagyta a kávéházat, és búcsút vett az ágybérlete felé igyekvő újdonsült ismerősétől, Szállási Titusz a kormánybiztos palotája felé irányozta lépteit. Elszánt volt és határozott. Igenis meg fogja interjúvolni a méltóságos urat, és igenis föl fog bizonyos kérdéseket tenni neki. Az Est mostanára mindenki által elismerten első helyet vívott ki a többi újság között. A külföldi lapok is rendre reá hivatkoztak, amikor Magyarország ügyeiről, netán hivatalos álláspontjáról kívántak tudósítani. Kétségkívül ingoványos terep, ahová Szállási Titusz készült, ám a vezető státust Az Est éppen avval érte el, hogy nem csak pontosan beszámolt az eseményekről, de – amennyire a körülmények engedték – változatlanul igyekezett a háta mögé is pillantani a dolgoknak.

Előbb azonban Szállási még beugrott a postára, megnézni, megérkeztek-e a legfrissebb budapesti lapok. Megérkeztek. Ott volt köztük Az Est legfrissebb száma is, és a hírlapíró bosszankodva látta, hogy kórházi tudósítását erősen meghúzva, az eredetihez képest feleakkora terjedelemben közölték. Hamar rájött arra, hogy miért: a szemközti oldalon ott volt egy rövid hír arról, hogy a predeáli postáskisasszonyok, Sziebert Róza és két kolleginája az egyik menekültvonattal épségben megérkeztek Budapestre.

LÁSZLÓ NOÉMI

Tenger

– részlet –

A műve klasszikus, fegyelmezett.
*Koszorú rajta hús-vér jelmezed,
 Melynek külön erénye az, hogy érez,
 Ragaszkodik bonyolult végzetéhez,
 Mi több, maga is alkot, képzeleg,
 Álmodik arról: cseppet sem beteg,
 Cseppet sem szédeleg, cseppet sem ül
 Sziklaszilánkok csúcsán egyedül,
 Nem rázza félelem, nem gyötri láz,
 A csillagok útjáról magyaráz;
 Érteni véli, amit bennük olvas:
 Távoli tűz vagyunk, hogy ki ne olthass.
 Magadra vess, ha mindezt elhiszed.
 És megalkotta mégis a vizet.*

És megalkotta mégis a vizet.
*Sorsoddal zúg és sorsoddal morajlik.
 Bárhova süllyedsz, sosem jutsz az aljig.
 Egy áramlat mind mélyebbre vihet,
 Mind magasabbra. Mert a víz a Más:
 A kezdet és a vég. A változás.
 Az önmagát kioltó szenvedély.
 Amiben a magasság csupa mély,
 A mélység csupa szédületes távlat.
 Folyton mozog, folyton apad és árad.
 Hiába fúlsz, pusztulsz, vakulsz bele:
 Mozogsz, apadsz, áradsz te is vele.
 A dermedés elevenedbe vág,
 Így ami él, az csupa szomjúság.*

Így ami él, az csupa szomjúság.
*Keres, kutat, hajlik alább s alább.
 Zizeg, nyüzsg, tobzódik, szétterül.
 Felforr, lobog, lenyugszik és kihül.
 Törik, lefagy, elolvad, elkopik.
 Felcsap a vad, halálos ormokig.
 Mielőtt magát elveszítené,
 Leás a görcsös gyökerek közé.
 Mire azt hinnéd: sosem lesz szabad,
 Megcélozza az ingó lombokat,
 És egyszer majd a dús avarba hull,
 De addig szirmot hajtani tanul,
 Lesz bogonyyi helyen egész világ.
 Út és torok és árok minden ág.*

Út és torok és árok minden ág.
*Indulsz, és zúgnak büszke harsonák.
 Indulsz, és pezsdül torkodban az ég.
 És megnyílik a földnélküliség.
 Hozzád hasonlít, amit megmutat.
 Bolygók emelik foltos arcukat.
 Ködök és párák úsznak át és el.
 Az űr mindent egyformán megvisel.
 Atom, elem majd számolatlanul
 Egy mélyedésben egymáshoz lapul,
 Izzani kezd, hogy aztán végre égve
 Új, élő részletet lopjon a létbe,
 Ami kering, míg el nem ér a véghez.
 És ami keringeni kezd, az édes.*

És ami keringeni kezd, az édes:
*A valóság szinte mindenre képes.
 Például átölel, meleget ad.
 Elvágja torkod, holtra riogat.
 Mielőtt karjából kirántanád
 Magad, káprázatot bocsát reád,
 És elhiszed, hogy csak terád figyel,
 Hogy értheted, mert benne létezel,
 Miattad van fa, föld, tűz, víz és fém,
 Itt állsz, az élet kellős közepén,
 Köröttes ring a világegyetem,
 Az idő harmonikus, lágy ütem,
 Édesen indul és finoman fékez.
 De sósan jut az örvény gyökeréhez.*

MILE ZSIGMOND ZSOLT

Tenyértérkép

*Az a felhő, az a legszebb,
éppen olyan, mint a lelked,
s az országút
abba a felhőbe fut.*

*Most marad el Herceghalom,
eső kopog az ablakon,
s az országút
abba a felhőbe fut.*

*Felcsavarom, mert kéred, a magnót,
tükörből pillantasz reám, dúdolsz,
„jó kis dal ez – mondom (minek?) –
jó kis dal ez...”*

*Isten tudja, merre vezet
a tenyértérkép-erezet,
de az országút
abba a felhőbe fut.*

04:07

*Négy óra hét,
dereng az ég,
autó suhan,
csillag zuhan,
nézem az arcod,
alszol-e még?
kezemben telefon
kék fénye ég.*

*A tenger csöndes,
sós és meleg,
ködcsikká nyúlnak
a fellegek,
nézem az arcod,
alszol-e még?
indulni kéne
jövő felé.*

*„Nyitni a jelent
végtelenre” –
ekképp zsolozsmáz
Medjugorje,
nézem az arcod,
alszol-e még?
szemedben tenger,
kezemhez érsz.*

KOLLARITS KRISZTINA
Írók a Napkelet körül¹

„Hogy egy író melyik nemhez tartozik, az nem helyzeti vagy élettani tény, hanem dominálónan irodalmi különbség. Irodalomtörténetek, antológiák és vitairatok rendeződnek ezen elv szerint: vannak romantikus írók, realisták, naturalisták, kollektivisták – és vannak nők. Vannak fiatalok, öregek, klasszikusok és forradalmárok – és vannak nők” – állapítja meg Török Sophie egy 1932-es Nyugat-beli cikkében, nem minden irónia nélkül.² Önkéntelenül felvetődik az emberben a kérdés, hogyan eshetett a választása Klebelsberg Kunónak egy írónőre, Tormay Cécile-re, amikor induló szépirodalmi folyóiratához főszerkesztőt keresett, illetve hogy ez a döntése milyen mértékben befolyásolta a lap elfogadottságát a potenciális munkatársak, illetve az olvasók tekintetében.

Minisztersége kilenc éve alatt Klebelsberg Kunó a magyar kulturális élet szinte minden területét igyekezett megújítani. Ennek egyik eszköze volt a Napkelet című irodalmi folyóirat is, amelyet a művelt középosztály lapjának szánt, s egyben, ahogy erre neve is utalt, a baloldalinak és liberálisnak elkönyvelt Nyugat alternatívájának.

Klebelsberg 1921-ben indította el a Történelmi Magyarország elnevezésű akcióját, melynek célja az arisztokrácia bevonása volt a szellemi élet különböző területeinek támogatásába. Gróf Zichy Rafaelnét annak a Magyar Irodalmi Társaságnak az elnökéül szemelte ki, amelynek fő célja a Napkelet kiadása volt. Zichy Rafaelné Pallavicini Edina fiatal korától tevékenyen részt vett a különböző katolikus szervezetek támogatásában, 1914-ben megalapította a Katolikus Caritast, 1918. december 18-án a Katolikus Nőszövetséget (későbbi nevén Magyar Katolikus Nőegyesületek Országos Szövetségét), amely lényegében valamennyi katolikus női szervezetet tömörítette a háziasszonyoktól az egyetemi végzett nők szervezetéig. 1919 januárjában a református és evangélikus női szervezetekkel összefogva

létrehozták a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségét, a MANSZ-ot, melynek eredeti célja az volt, hogy a Károlyi Mihály által 1919 tavaszára ígért választásokon biztosítsa a Bethlen István vezetete ellenzéknek az asszonyok szavazatait. Mint tudjuk, erre csak az 1920-as választásokon volt először szükség. Emellett a MANSZ szociális és kulturális tevékenységgel egyaránt foglalkozott, már az 1920-as években többszázazetes taglétszámmal rendelkezett, a harmincas években pedig tagjainak száma elérte az egymilliót. Elnökük Tormay Cécile volt.³

Klebelsberg számított a MANSZ-tagokra mint a Napkelet olvasóira és terjesztőire, bár a folyóiratot nem családi lapnak szánta. (Felesége különben a MANSZ kulturális bizottságának vezetője volt.) A kritikai rovat vezetésére a kiváló irodalomtörténészt, az Eötvös kollégium tanárát, Horváth Jánost kérte fel, a fő munkatársak közé Szekfű Gyulát, Pauler Ákost, Hekler Antalt hívta meg.⁴ Ezekből az adottságokból kiindulva Horváth János már a folyóirat indulása előtt a lap várhatóan kettős arculatáról tájékoztatta Szekfű Gyulát: „Klebelsberg-féle folyóirat újévre megjelenik. Szerkeszti Tormay Cécile. Én afféle bennfentes leszek, de úgy látom, hogy ha akarom, lényegesen beleszólhatok. Beosztás: szépirodalom (regény, vers, novella), essay (tőled is), krit. tájékoztató (könyvek, jelenségek, belhon és külhon). A szerkesztő neve is mutatja, hogy törzsközönség a MANSZ. Tehát figyelemmel kell lenni a vidéki magyar úri nőkre, másfelől egy, többnyire csak képzeletbeli, kitűnő műveltségű, nagy igényű, európai magyar publikumra. S igyekezni kell a MANSZ-ot erre a képzeletbeli színvonalra emelni.”⁵

S bár Horváth János vállalta, hogy egy főszerkesztőnő vezetése alatt dolgozzon, azért további soraiból kicsendül a szokatlan helyzettel való elégedetlenség: „Heklert muszáj az 1. számban hozni, az asszonyok elhamarkodott kötelezettségvállalása folytán – tegnap ki is oktattam őket, hogy ez így nem megy, s cikket kérni csak lekötés nélkül lehet. Eddig minden olyan asszonyos módon ment, nagy felbuzdulással, pepecselgetésekkel, határozás nélküli megbeszélésekkel és kevés praktikus energiával. Mégis,

1 A Magyar Írószövetség 2012. április 14-én Tormay Cécile-ről rendezett konferenciáján elhangzott előadás szerkesztett, kiegészített változata.

2 Török Sophie: *Nők az irodalomban*. Nyugat, 1932. II. 627.

3 A MANSZ-ot 1948-ban a belügyminiszter feloszlatta, értesítője, a Magyar Asszony indexre került. A MANSZ megindulásával és első éveiben kifejtett tevékenységével az alábbi tanulmányomban

foglalkoztam: „Maroknyi világosságunkból ragyogó tüzet teremtünk.” Magyar asszonyok az ellenforradalomban és a Trianon elleni harcban. Trianoni Szemle, 2010. november–december–január. 70–81. = www.tormaycecile.com/kozeleti_ember#nok

4 Klebelsberg Kunó levele Szekfű Gyulának 1921. július 2. Egyetemi Könyvtár kéziratár (EKK) G 628

5 Horváth János levele Szekfű Gyulához 1922. július 9. EKK G 628.

mivelhogy eddig az idő futotta, valahogy dűlőre jutott az 1. szám dolga, s ma végre hozzáfogtak a szedéshez, s így remélhető, hogy karácsony előtt vagy 5–6 nappal kint lesz a füzet.”⁶

Az első szám megjelenése utáni véleményekről is beszámol Szekfünek 1923 februárjában, s ismét visszatér a vegyes olvasóközönségből eredő problémákra: „Közönségünk legalább két réteg: 1. magunk fajta 2. vidéki úri hölgyek. Egyik a másik olvasmányát nem veszi be – egyelőre; bár azt hiszem, akad mind a kettőnek való. De, ha kölcsönös elégedetlenség árán is, adni kell mind a kétféléből. Vidékiek panasza: magas. A jövő számban kapnak majd novellát dögvél.”⁷

Ebben a korban még elég szokatlan lépésnek tekinthetjük, hogy egy komoly irodalmi lap főszerkesztőjéül egy nőt jelöljenek ki, még akkor is meglepő Klebelsberg választása, ha figyelembe vesszük, hogy Tormay I. világháború előtti írói munkásságát mind külföldön,⁸ mind idehaza bizonyos megbecsülés övezte.⁹ Nyilván közrejátszott Klebelsberg döntésében Tormay politikai megbízhatósága, az 1918–1919-es ellenforradalmi szervezkedésben való részvétele, illetve a Bethlen-családhoz fűződő jó személyes kapcsolatai. Ne felejtjük azonban el, hogy még az 1920-as évek elején is az általános közgondolkodás szerint a nő helye a családban van. Szavazati jogot először az 1920-as választásokon kaptak, az 1922-es választójogi törvény azonban 40 %-kal csökkentette a választó nők számát, kb. 570.000 főre.¹⁰ Ugyan már 1895-ben megnyitották a bölcsész-, az orvosi és a gyógyszerészeti kart a nők előtt, de a férfiaktól eltérően kezdetben csak eseti elbírálás alapján, miniszteri engedéllyel iratkozhattak be, rendes hallgatónak pedig csak jeles érettséggel lehetett jelentkezni. Berde Mária visszaemléke-

zése szerint, aki 1907-től volt a Kolozsvári Tudományegyetem hallgatója, akkoriban „még akadt olyan professzor, aki az egyetemre iratkozó leányokat női szörnyetegekként emlegette. A társadalom előítéletével egyébként is meg kellett küzdenünk. A leánygyermeknek a kibocsátása a család keretéből akár rövid időre is, sőtét gondokat okozott a szülőknek, és megvető lesajnálást váltott ki a kívülállókból, sajtóságos lebecsülése volt ez a fiatal nőnek, sehoggy sem akarta elhinni a világ, hogy egymagában is meg tud állani a talpán.”¹¹

A újságíróknők száma 1920-ban 27 (vagyis az összes hivatásos újságírónak 2,5%-t tették ki), s még 1930-ban is csak 56-an vannak (3,6%).¹² Íróként persze a nők már régebb óta működtek, de ez általában nem fő megélhetési forrásuk volt, s írásukat gyakran nem is tekintették a magukéval egyenrangúnak a férfi írók. Sőt a író fogalmához gyakran a dilettantizmus is kapcsolódott. Áruklodóak Schöpflin Aladárnak Kaffka Margitról 1935(!)-ben írt szavai: „Ő az első magyar írónő, akiben nyoma sincs az íróknők megszokott dilettantizmusának.” És nyilván ugyanebből az okból javasolta Cs. Szabó László egy 1940-es cikkében, hogy a jó írók keresztnévét el kellene hagyni, mintegy megóvva az értékes írónőket a nemükhöz kapcsolódó sztereotípiáktól.¹³ A Nyugatban legtöbbet publikáló íróknők nagy részéről is az sejthető, hogy nem annyira írásaik esztétikai értéke, mint személyes kapcsolataik valamely „Nyugat-férfihez” indokolták gyakori megjelenésüket.¹⁴ És a hivatásos újságírónőket és írónőket a férfi munkatársak vagy szerkesztők részéről érő nem ritka inzultusok is arra utalnak, hogy a férfi kollégák elsősorban a nőt látták és értékelték bennük, függetlenül írói teljesítményüktől. A XX. század elején ugyan közölték szerzőnők

6 U. o.

7 Horváth János levele Szekfü Gyulának 1923. február 10. EKK G 628.

8 Idegen nyelvű fordításai: *Emberek a kövek között: Menschen unter Steinen* (Ernst Góth ford.), Fischer Verlag, Berlin, 1912.; *Au pays des pierres*, (Mabelle Tinayre ford.), Calmann Lévy, Paris, 1914. *A régi ház: Das alte Haus* (Horváth Henrik ford.), Fischer Verlag, Berlin, 1917.; Uhlvings Hus, Dahlbergs Förlag, Stockholm, 1918.; *Det gamle Hus*, Nymnordisk Forlag, Köbenhavn–Kristiania, 1919.

9 L'Homme Ilona: *A női írók helye az irodalmi diszkurzusban 1900–1945*. Doktori disszertáció. Kézirat. 2003. 126–127. A Tormayról szóló fejezetben a szerző elemezte az írónőről szóló korabeli kritikákat, valamennyi dicsérő, elismerő volt.

10 Szapor Judit: *A magánszférából a politikai közéletbe: a női politizálás története a kezdetektől 1945-ig = A nő és a politikum*. Szerk. Palasik Mária. Napvilág Kiadó, Bp.2007.143.

11 Molnár Szabolcs: *Berde Mária*, Kriterion, Bukarest, 1986.136.

12 Sipos Balázs: *A politikai újságírás mint hivatás*. Napvilág Kiadó, Bp. 2004.167.

13 Schöpflin Aladár: *Kaffka Margitról*, Nyugat, 1935/II, 122.; „A világ az asszonyoktól asszonyi, a férfiaktól férfi tetteket vár, csak az írótl kívánja, hogy legyen ösztönös és érzékeny, mint egy nő s rendíthetetlen, mint egy férfi. [...] A jó írók keresztnévét törölni kellene haláluk után, hogy a világ csak a nagyságukra emlékezzen. [...] Legyen így Tormay Cécile-lel is.” Cs. Szabó László: *In Memoriam. Tormay Cécile*, Új Idők, 1940/45, 540. Mindkét kritikát idézi: L' Homme Ilona i.m. 130.

14 „Némi túlzással azt mondhatnánk: minden sikeres Nyugat-nő mögött vagy mellett állt egy Nyugat-férfi.” Borgos Anna–Szilágyi Judit: *Nőírók és íróknők. Irodalmi és női szerepek a Nyugatban*. Noran könyvesház, 2011. 22.

írásait a napilapok, sőt voltak, akikét rendszeresen (Tormay Cécile-nek is 1899-től elég gyakran jelentek meg tárcái napilapokban¹⁵), a szerkesztők azonban attól még határozottan elzárkóztak, hogy egy nő írásának leadása után is a szerkesztőségben tartózkodják: „*Hogyan képzeli Nagysád, hogy szerkesztőségben hölgy is üljön? – kérdezte döbbenet a szerkesztő (úr) Bedy-Schwimmer Rózától 1902 körül. – Hiszen akkor az urak nem dolgoznának többé, hanem udvarolnának! Nem vagyunk még érettek az ilyen kísérletekre.*”¹⁶

Egy-két évtizeddel később már nem voltak a írónők ilyen határozottan „kitiltva” a szerkesztőségekből, de azért egyenrangú félként sem kezelték őket általában. Állítólag a Nyugatnál szokásban volt, hogy a kávéházban a feleségeket külön asztalhoz ültették, s itt kaptak helyet a munkatársnők is. Ráadásul a írónők ki voltak téve a szerkesztők vagy munkatársak toladó udvarlásának is: elég itt talán csak Kosáryné Réz Lola esetére utalnunk Osvát Ernővel. Kosáryné lényegében emiatt hagyta ott a Nyugatot, de (ahogy ez visszaemlékezéseiből kiderül) már korábban is előfordult ilyen eset férfi kolléga részéről.¹⁷ Osvátból való kiábrándulásának történetét regényes formában is megírta: a *Por és hamu* Weisz doktorában nem nehéz Osvát Ernőre ismerünk. Dénes Gizella szintén beszámolt egy hasonló esetről visszaemlékezéseiben.¹⁸

Egy szépirodalmi folyóirat főszerkesztői állása egyértelműen magas presztízsű pozíció, lényegében ő dönt minden fontos ügyben: meghatározza a lap arculatát és szellemiségét, elfogadja vagy elutasítja a közölni kívánt írásokat, összefogja és koordinálja a munkatársak tevékenységét. Nem is igen találunk Tormay Cécile-n kívül más főszerkesztőnőt az 1920–30-as években valamely komoly példányszámú irodalmi folyóirat élén.¹⁹ Tormay Cécile élete végéig a lap főszerkesztője volt, s a végső döntést mindig ő hozta meg a legfontosabb kérdésekben, ahogy ez szerkesztőivel folytatott levelezéséből is kiderül. Németh Antal hagyatékában, aki 1933–35-ig volt a lap helyettes szerkesztője Tormay Cécile-nek, 66 Németh Antalhoz szóló saját kézzel írt levele található, és további 14 másik, melyeket Ambrózy-Migazziné írt Tormay nevében. Ezekből a levelekből kitűnik, hogy a lap valódi irányítója Tormay volt, jóváhagyása nélkül semmi sem mehetett a nyomdába.²⁰ A lap néhány egykori munkatársának visszaemlékezése (Rónay György, Szentkuthy Miklós),²¹ miszerint Tormay nem szólt bele a szerkesztésbe, ezek alapján megalapozatlannak tűnnek. Tormay Cécile szerkesztői tevékenységéről a töredékesen fennmaradt levelezése mellett talán csak a Napkelet 1937 májusi számában a munkatársak visszaemlékezéseiből nyerhetünk némi képet. Szekfü Gyula szerint, aki 1923–27-ig, a Magyar Szemle

15 Lsd. Műveinek bibliográfiáját Hankiss János: *Tormay Cécile*. Singer és Wolfner kiadó, Bp. 1939., illetve a Ferenc József-díjért beadott pályázatában maga is úgy nyilatkozott, hogy „a Magyar Hirlapnál mint állandó tárcáíró 9 év óta működöm” Tormay Cécile levele Budapest Főváros Tanácsához 1909. április 20. (=Hegedüs Nándor: *Ady elnyeri a főváros szépirodalmi díját*. MTA Irodalomtörténeti Intézete, Bp. 1959. 26–27.)

16 Sipos Balázs: *A felszabadult sikoly*. Mozaik Világ 2002. 12. 91.

17 [Kosáryné] „*Visszaemlékezéseiben jelidézi, hogy amikor az Athenaeum szerkesztőjével közösen nézték át és húzták meg itt-ott a kéziratot, egy alkalommal észrevette, hogy a szoknyája kikapcsolódott. Hiába – gondoltam –, az ilyesmi megtörténik, jó lesz vigyázni. A szerkesztő is így gondolta, úgy látszik, mert többet nem fordult elő.*” Borgos–Szilágyi i.m. 361. Hivatkozva Kosáryné Réz Lola kéziratban maradt visszaemlékezéseire: *Neki a világnak*. Gépirat. Nagy Domokos Imre tulajdona. Ráadásul Kosáryné rá is volt utalva arra, hogy mint író érvényesülni tudjon, írásai jelentették a család fő megélhetési forrását. A Nyugatban 1920–1928 között 21 írása jelent meg, az Új Időkben 1918–1949 között kb. 100 (versek, novellák, regényrészletek, tanulmányok). Emellett az 1930-as években Tutsek Annával együtt az Új Idők leánylapját, a Magyar Lányokat is szerkesztette.

18 Osvát és a Nyugat írónőinek kapcsolata gyakori pletykatéma volt a korban. Ezzel a témával külön foglalkozott Szilágyi Judit az *Osvát és a nők* című tanulmányában (= *Nő, tükör, írás*. Szerk.: Varga Virág–Zsávolya Zoltán. Ráció Kiadó, Bp. 2009. 41–58.) Többek között idézi Dénes Gizella alábbi visszaemlékezését is,

amelyben az írónő elmeséli, hogy Osvát elhívta őt a szerkesztőségbe írásainak megbeszélése ürügyén, de egész más célból: „*Ez nem lehet! – kiáltottam rá – Ne zárja be az ajtót! Engem ne zárjon itt be! Ha jön valaki, még azt hiszi... Az arca olvatag lett. Elöttem állt és letérdelt. Átfogta két karjával térdemet, és felnézett rám. Valamit mondott akkor, de én nem hallottam, mit. Én nem is láttam semmi mást, csak a szája barlangját, és az egyetlen nagy fogát. Dühöngtem és felpattantam. Nekiszaladtam az ajtónak, felszakítottam és elrohantam. Adjó, Nyugat, adjó kiünetés, hogy az ember a század legnagyobb magyar lapjának munkatársa. Itt mindenek vége, nekem itt nem nő többé fű. Nem is nőtt.*” (Szilágyi i.m. 55.)

19 Itt természetesen eltekintünk a kifejezetten nőknek szánt lapoktól. Szederkényi Anna például 1929. január 1-jétől látta el a Háztartás. A Magyar Asszonyok Közölnye című lap főszerkesztői posztját. Vagy említhetnénk Ritoók Emmát, aki egyik alapító tagja volt az Egyetemet és Főiskolát Végzett Nők Szövetségének és szerkesztője lapjuknak, a Magyar Női Szemlének.

20 Tormay Cécile levelei Németh Antalhoz, OSZK kézirat, Fond 63/3104/1–66.

21 Szentkuthy Miklós: *Frivolitások és hitvallások*. Magvető Könyvkiadó, Bp., 1988, 248–52.; Rónay György: „*Holtig hűnek kell lenni*” (= *Szerep Antal emlékezete*, Kairosz Kiadó, 2002, 229.) Újabban: Selmeczi Elek: *Németh Antal*. Országos Színház-történeti Múzeum és Intézet, Bp., 1991, 47.; Mándl Erika: *A Napkelet és a művészetkritika*. Magyar Könyvszemle, 2007. 4. sz. Ezeknek az állításoknak ellentmond Tormay Cécile levelezése Németh Antallal, amelyből kiderül, hogy semmi sem jelenhetett meg a Napkeletben Tormay Cécile engedélye nélkül.

megindulásáig volt munkatársa a Napkeletnek, Tormay mint főszerkesztő meghatározó alakja volt a lapnak: „Több esztendőn át megadatott nekem, hogy Tormay Cécile szerkesztői működését közelről szemlélhessem. Ő sokkal többet végzett a Napkelet körül, semmint azt a szerkesztés fogalmával kimeríthetnénk. A Napkeletnek nem szerkesztője, hanem valóságos vezetője volt, igazi, született vezetője, aki sohasem jelentett be igényt a vezetésre, sohasem beszélt arról, hogy az embereket vezetni kell, s őket másként összefogni nem lehet, de aki akaratlanul, önkéntelenül kénytelen lett vezetővé lenni, mert egyéni felsősége előtt mindenki kellett, hogy meghajoljon. A szerkesztőség népes összejövetelein nem tudta a nyitottabb szemű szemlélő, mit csodáljon inkább: a természet belsejéből jövő finom női érzéket, mellyel a munkatársi kör minden egyes tagjával úgy beszélt, hogy mindegyik érezte a melegséget, mely őt is, mint a kis társaság egyik tagját körülveszi, s a megbecsülést, mellyel munkája ott találkozik, vagy pedig azt a céltudatos energiát, mely a társaságot ez irányba vezette tévedés nélkül, csalhatatlanul, az őtőle kijelölt nemzeti irányba.”²²

A többi visszaemlékezésből is az derül ki, hogy Tormay Cécile főszerkesztőként szerencsésen ötvözte a férfias határozottságot és a női tulajdonságait: a gondoskodó, bátorító anyai viselkedést csakúgy, mint a „gyenge nő” technikáját. Ezzel sikerült például még egy ideig maradásra bírnia Horváth Jánost, aki már 1925 őszén fontolgatta a lap elhagyását, de hivatalosan csak 1927 januárjában adta át a helyét Hartmann Jánosnak, illetve évekig a Napkeletnél tartotta Németh Lászlót (1927 őszétől 1931 márciusáig), ami nem kis teljesítmény volt, rajta kívül ez egyetlen főszerkesztőnek sem sikerült. (Gondoljunk csak Németh rövid részvételére a Nyugatban, majd a Válaszban.)

Mi volt a főszerkesztő Tormay titka? Mivel tudta megnyerni lapjának például Németh Lászlót? Nyilván több tényező szerencsés összjátéka kellett ehhez, de azt hiszem, nem tévedek nagyot, amikor azt állítom, hogy fontos tényező volt a másik „ösi női technika”, az odaadó csodálat, amelynek nemigen tud egyetlen férfi sem ellenállni. Például miután elolvasta Németh-

nek az *Emberi Színház* című regénye első fejezeteit, Németh László (!) visszaemlékezése szerint így nyilatkozott a könyvről: „Amíg regényét olvasom, sokszor eszembe jut, hogy amikor mások így írnak, én miért írok.”²³ Férfi író és főleg egy lap férfi főszerkesztője, azt hiszem, sohasem lett volna hajlandó ilyen mondatokat kimondani. Pedig a taktika bevált: „Mindig a kiválóság jele, ha egy író a másik tehetsége előtt meg tud alázkodni; különösen, ha névben és helyzetben önmaga magasan fölötte áll” – fűzi hozzá az elmondottakhoz Németh László, és évekig a Napkelet munkatársa marad.

Befolyásolta-e a Napkelet hozzáállását a írónőkhöz az, hogy főszerkesztője maga is nő volt? Olyan értelemben nem, hogy a Napkeletnek több munkatársnője lett volna, illetve hogy a munkatársaknőknek átlagosan több írását jelentették volna meg, mint például a Nyugatban. A Napkeletben legtöbbször szereplő nők: Nagy Méda 51, Méreiné Juhász Margit 37, Nagy Berta 28, Nagy Emma 25, Szentmihályiné Szabó Mária 19, Tormay Cécile 19, Molnár Kata 16, Pálffy Ilona 15, Kozma Ilona 14, Jánosy Margit 11, Hoffmann Edit 10, Berde Mária 9, Rolla Margit 6, Pukánszky Kádár Jolán 6, Ritoók Emma 5 írással. Figyelembe véve, hogy a Napkelet lényegében feleannyi ideig (17 évig) állt fenn, mint a Nyugat (33 év), feltűnő, hogy olyan gyakorisággal megjelenő szerzőknők nem voltak a Napkeletnél, mint amilyen a Nyugaton például Török Sophie a maga 166 írásával, Lányi Sarolta 142, Lesznai Anna 99, Kaffka Margit 71, Reichart Piroska 69 megjelenésével.²⁴

De talán a Napkeletben nagyobb volt az egyenjogúság a szerzők és szerzőnők között. Erre utal például, hogy a Kodály-tanítvány Prahács Margit zenetörténész 1928 végétől a zenekritikai rovat vezetője lehetett. Igaz, több diplomával is rendelkezett: 1917-ben végzett a Zeneakadémián zongoratanárként, majd a Pázmány Péter Tudományegyetemen hallgatott lélektan és esztétikát. Doktori értekezését *A muzikalitás lelki feltételei* címmel 1925-ben kiadta a Klebelsberg Kunó által életre hívott Budavári Tudós Társaság.²⁵

Prahács Margit már annak az első női nemzedéknek a tagja, akiknek lehetőségük volt az egyetemi

22 Szekfű Gyula, Napkelet, 1937. 5. 316.

23 Németh László i.m. 290–91.

24 Borgos–Szilágyi i.m. 144.

25 Prahács Margit 1926–27-ig ösztöndíjjal Berlinben tartózkodott, majd hazatérve a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola könyvtárát vezette

1928-tól 1961-ig. Közben sorra jelentek meg szakcikkei a Napkeletben és a Magyar Szemlében. Fő kutatási területe Liszt Ferenc volt, nevéhez fűződik kiadatlan és ismeretlen Liszt-levelek publikálása. 1943-ban egy érdekes bibliográfiát adott ki *Magyar témák a külföldi zenében* címmel, amelyhez Kodály Zoltán írta az előszót.

továbbtanulásra, sőt tudós karrier befutására is. Még egyetemistaként kereste fel először Tormay Cécile-t Techert Margittal (1900–1945) együtt, hogy Ritoók Emma és Czeke Mariann cikkének közlését kérjék a főszerkesztőtől.²⁶ A Napkeletben jelent meg ugyanis Kornis Gyula *Nők az egyetemen* című írása, amely azt vizsgálta, hogy egyáltalán alkalmasak-e a nők testileg és lelkileg az egyetemi továbbtanulásra, illetve komolyabb szellemi munka végzésére. Bár elvileg megnyitották az egyetemek nagy részét a nők előtt (a jogi egyetemre vagy a műegyetemre nem mehetek hallgatónők 1917-ig), később újabb korlátozásokat vezettek be velük szemben. Így 1920-ban leállították a nők felvételét az orvosi egyetemre. 1923-ban a női diákszervezetek az összes főiskola és egyetem megnyitását kérték a közoktatási minisztertől. Még az 1920-as években sem volt tehát egyáltalán magától értetődő, hogy egy nő egyetemen tanuljon tovább, és főképp szokatlan volt, hogy tudományos karriert fusson be. A Napkeletben szereplő „tudós nők” között Prahács Marit mellett, aki később a Magyar Szemle munkatársa is volt, s munkásságáért 1936-ban ezer pengős Baumgarten-jutalomban részesült, megemlíthetjük még Pukánszky Kádár Jolán (1892–1989) színháztörténészt, aki Németh Antal szerkesztősége alatt került a laphoz, illetve Hoffmann Edit (1888–1945) művészettörténészt, Rédey Tivadar sógornőjét, a Szépművészeti Múzeum grafikai osztályának vezetőjét is.

Feszült volt viszont a kapcsolata Tormay Cécile-nek rokonával, Ritoók Emmával.²⁷ Ritoók Emma (1868–1945) az I. világháború előtt filozófiát és esztétikát hallgatott a budapesti egyetemen, majd Párizsban, Lipszében és Würzburgban is tanult. 1906-ban doktorált filozófiából és esztétikából. Alapító tagja volt a Lukács György által vezetett Vasárnapi Körnek, amelynek 1915-től 1918 novemberéig rendszeresen látogatta alkalmait, s ahol általában filozófiai, etikai, vallási kérdésekről vitakoztak. (Bár a résztvevők gyakran cserélődtek, azért az állandó tagok közé sorolhatjuk többek között Balázs Bélát, Lesznai Annát, Fülep Lajost, Mannheim Károlyt, Hauser Arnoldot.) 1918 novemberében Ritoók Emma

mélységesen csalódik addigi barátaiban: „*Csakhamar kiderült, hogy én egy aktív forradalmi társaságban vagyok, hogy ezek mint fő szellemi vezetők részt vettek az Astoriában az előkészítésben stb. Teljesen váratlanul ér ez a felfedezés.*”²⁸ Ezután hamarosan szakít korábbi barátaival, és az ellenforradalmárokhöz csatlakozik. Rokonával, Tormay Cécile-lel szervezi a Károlyi-kormány elleni összefogást az asszonyok körében. Titkos gyűléseket tartanak, röpcédulákat osztogatnak, míg végül 1919 januárjában formálisan is megalakul a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége. Az alakuló gyűlésen Tormay Cécile-t választják elnöknek, Ritoók Emma nem kap kiemelt tisztséget, sértődötten hagyja ott a szervezetet, bár Tormay többször is felkéri az együttműködésre. Úgy érzi, a *Bujdosó* könyvben sem ábrázolta őt Tormay a MANSZ szervezésében betöltött valódi szerepének megfelelően. A vidéki képviselőjelöltséget fontolgatja, illetve az 1920-as években szeretne egy modern, irodalmi folyóiratot létrehozni, amely szerkesztéséhez megvan a kellő műveltsége és tehetsége is, a hivatalos kultúrpolitikának azonban nem rá esik a választása, Klebelsberg a Napkelet főszerkesztőjéül Tormay Cécile-t kérte fel. Ritoók Vasárnapi Körös egykori barátaival *A szellem kalandorai* című 1921-es kulcsregényében számolt le, Tormay pedig úgy áll „bosszút”, hogy nem ad írást a Napkeletnek, ezzel elzárva magát egy értékes publikálási lehetőségtől. Visszaemlékezéseiben is elég lesújtó képet fest az induló Napkeletről: „*Szerkesztője nem ért a szerkesztéshez, nem ismeri még a magyar irodalmat sem; legjobb munkatársai tanárok, és ez nehézkessé teszi az egész lapot, jó cikkeik ellenére is; minden megállapított »irodalmi« program és határozott írói kör nélkül természetes, hogy az lett belőle, hogy nincsenek írói, nincs irodalmi iránya, néha egy jobb vers véletlenül, regényei minden kritikán alul.*”²⁹ De a Klebelsbergék által megcélzott olvasóközönségről, a művelt nemzeti középosztályról sem volt valami jó véleménnyel: „*A mi magyar középosztályunk jóformán nem is tud a magyar irodalomról. (...) Ítélt egyes írók felett aszerint, hogy politikailag hova tartoznak, anélkül, hogy a műveiket ismerné. Ez volt Ady*

26 Techert Margit később egyetemi magántanár lesz filozófiából, férje, Magyary Zoltán (1888–1945) Klebelsberg jó barátja és munkatársa, egyetemi tanár a budapesti jogi egyetemen, a Magyar Közigazgatási Intézet megalapítója és igazgatója.

27 Ritoók Emmával egy korábbi írásomban már részletesebben is foglalkoztam. Kolláris Krisztina: *Egy „kékharsnya”*. Ritoók Emma

(1868–1945) különös élete. Ózon, 2012. május

28 Ritoók Emma: *Évek és emberek* I. rész. OSZK kézirattár. Fond 473. 224–25.

29 Szavait kéziratban maradt visszaemlékezéseiből idézem. Ritoók Emma: *Évek és emberek* 1925. V. 70–75.

tragédiája. Szabó Lőrinc mondta a múltkor valakinek, hogy őt csak az írók ismerik, a közönség nem. Jóformán úgy áll a dolog, hogy mi valamennyien inkább egymásnak irunk, mint az olvasóknak, qui non sunt... – Miért nem tudták ezeket az írókat a keresztény lapok megnyerni, ha nem is mindjárt a forradalmak után? Ha meg tudtunk egy csomó tehetségtelen embernek bocsátani, akik gyorsan alkalmazkodtak, akkor a tehetségeknek is meg kellett volna bocsátani. A Napkelet megindulásának ideje éppen alkalmas lett volna, hogy lassankint magunkhoz vonjuk őket. Most már csak társadalmi úton vélem lehetőnek a szakadék némi betöltését, hacsak valami isteni csoda annyi pénzhez nem juttatja a Göncöl Vállalatot, vagy Antóniát és engem, hogy egy jó magyar revue-t tudjunk kiadni, mely a külföldi irodalmat is ismertetné.”³⁰

A Napkelet és főszerkesztője iránt csak 1933 körül enyhül meg valamelyest, Tormay újabb megkeresésére ekkor adott néhány novellát és verset a folyóirat számára.³¹ Valószínűleg ebben közrejátszhatott az is, hogy a MANSZ által elindított Magyar Asszonyok könyvtára első kötete Ritoók Emma regénye, a *Gyárfás Sándor két élete* volt.

Ritoók Emma egy irodalmi szalont is létrehozott, a „kettészakadt irodalom” újraegyesítésén fáradozott. 1925-ben keresi meg ötletével Babitsot, s a „zsúrok” nem várt sikert hoznak. Vasárnaponként 15–20 író gyűlt össze nála, Babits javaslatokat adott, hogy kiket hívjon meg, s ő maga is gyakori vendég itt feleségével együtt. Török Sophie egy 1926-os levelében egyenesen azt állította, hogy legszívesebben Ritoók Emmához járnak.³²

Ritoók Emma még az I. világháború utáni rettentő inflációban elvesztette vagyonát, így hivatalt kellett vállalnia, 1920-tól 1932-ig a Fővárosi Könyvtárban dolgozott, emellett kevés ideje maradt az írásra. 1929-ben jelent meg a *Pán megváltása* című misztériumjátéka, 1930-ban egy mesekönyve, 1933-ban a már említett *Gyárfás Sándor két élete* című regénye. Egyik sem emelkedik ki a korszak átlagos műveinek sorából. „Írt, dolgozott, élt, könyvei jelentek meg, teljes visszhangtalanságban és levegőtlenységben, egy kegyetlen, szellemi Toricelli-úrban”³³ – ezekkel a szavakkal jellemezte Illés Endre

Ritoók Emma életét és műveit. Talán kissé lakonikusnak tűnik ez a megfogalmazás, hisz azért az nem teljesen igaz, hogy könyvei egészen visszhangtalanok lettek volna, például első regényével, az *Egyenes úton* – egyedül-lel 1905-ben megnyerte az Új Idők regénypályázatát, azért sok igazság van mégis Illés Endre szavaiban. Ritoók Emma ígéretesen induló pályája már az I. világháború utáni időszakban félresiklott. Emberi gyengeségei mellett valószínűleg azért, mert szellemi igényességéhez, gondolatai mélységéhez művészi kifejezőkészsége nem tudott felnőni.

Ritoók Emma az írók közül azon kisebbséghez tartozott, akivel Tormay Cécile-nek nem volt felhőtlen a kapcsolata. Azonban általánosnak inkább az mondható, hogy valószínűleg a szerzők nagyobb bizalommal fordultak egy főszerkesztőhöz írásaikkal. Egyértelműen Tormay segítségével indult el magyarországi pályája Szentmihályiné Szabó Máriának (1888–1982), ahogy ez saját visszaemlékezéséből is kiderül.

Szabó Mária erdélyi református papi családból származott, első novellája, a *Muszka menyecske* 1918-ban jelent meg az Új Időkben még Visontay Mária álnév alatt. Apja halála után 1919-től édesanyjával és két testvérével Érmihályfalvára költözött, és ott gazdálkodtak. 1922–1925 között rendszeresen jelentek meg írásai a Pásztortűzben. Valószínűleg Reményik Sándor javaslatára és közbenjárására került első regényének kézírata Tormay Cécile-hez. (A Pásztortűz és a Napkelet között kezdetől szoros volt a kapcsolat, munkatársaik kölcsönösen szerepeltek egymás lapjaiban. Emellett Reményiket személyes jó kapcsolat is fűzte Tormayhoz.) A kézirat elolvasása után Tormay személyes találkozára hívta Szabó Máriát, a regény első néhány oldalát mondatról mondatra átbeszélte a szerzővel, majd arra kérte, hogy ennek szellemében ott helyben dolgozza át a könyvét, hogy már másnap nyomdába adhassák. „Mondatról mondatra tanítgatt, hol lenne több a kevesebb. Jelzőt csak egyet tűrt meg. A legjellemzőbbet kellett kiválasztanom. A mondatokat lerövidítette. Egyetlen szó átírását sem kívánta. De húzni sokat kellett”³⁴ – emlékezett vissza később erre a találkozásra Szabó Mária.

30 U.o.

31 Ritoók Emma: *A jövő csillaga* (e.) Napkelet, 1933. 1. 5–9.; *Estétől reggelig* (e.) Napkelet, 1933. 401–404.; *Álmatlan éj, Lélek az időben*, *Csak látni, hallani, élni* (v.) Napkelet, 1933. 722–724.

32 *Évek és emberek* V. 87.

33 Illés Endre: *Mestereim, barátaim, szerelmeim*. Magvető Kiadó, Bp. 1982. 367.

34 Szabó Mária: *Tormay Cécile, az írótestvér*. Napkelet, 1937. máj. 30.

Szabó Mária első regényét, a *Felfelé* címűt valóban hamarosan kiadta a Magyar Irodalmi Társaság. Ez a regény az író első korszakának szintézisének adja. Első két novelláskötetének írásait olvasva, amelyek az 1919–1925 között keletkezett elbeszélései legjavát tartalmazzák, feltűnik, hogy az ott megjelenő figurák, eszmék, szituációk más-más formában, de visszatérnek a regényben is.³⁵

A *Felfelé főhőse* Horváth Ágnes, egy debreceni diáklány, aki szerény körülmények között él anyjával és tanár apjával. Egy váratlan örökség azonban teljesen megváltoztatja a család életét. Anyja, Tamássy Ágnes, nagybátyja váratlan halála folytán gazdag örökösönővé válik. Bár Ágnes bátyja volt az egész ómonostori birtok várományosa, mivel nem volt végrendelet, osztoznia kell húgával. Horváthék először alig akarják elfogadni az örökséget, aztán arra gondolnak, hogy kiadják haszonbérbe Ágnes bátyjának, de ekkor közbelép Juhász bácsi, egy öreg paraszt, aki Freund gazdatiszt mellett maga is hasonló feladatokat lát el. Félrevonja Horváthot és rábeszéli, hogy a lánya érdekében költözzenek ide, ő majd segít irányítani a birtokot. Juhász bácsi a *Találkozások* című 1923-as novella János bácsijára hasonlít. Mindketten a föld mindenek előtt való szeretetére tanítják meg új gazdájukat, egy fiatal lányt.³⁶ Ómonostorra költözésükkor Ágnes még csak 14 éves, mégis ő lesz az 1500 holdas birtok igazi gazdája. Apja ugyanis sokáig nem találja fel magát az új szerepben, megelégszik azzal, hogy átjár sógorához kártyázni, beszélgetni. Anyja pedig egyre nagyobb rajongással csügg unokaöccsén, Miklóson, aki megtestesíti számára álmai férfitípusát. Lányának szánja férjül, de önmaga számára sem tudatosan valójában saját fiatalkorának hiányait igyekszik általa pótolni. A végsőkig elkényezteteti, anyagilag rendszeresen támogatja az egyre züllöttebbé váló fiút, miközben saját lányával alig törődik. Ágnes boldoggá teszi a falusi élet, Juhász bácsi segítségével egyre jobban jövedelmez a birtoka, így munkát és megélhetést tud adni a parasztnak is,

miközben a szomszéd birtokot Freund gazdatiszt mesterkedése folytán egyre több adósság terheli. Gazdája, Tamássy Miklós egyre többet iszik, felesége, Amália külföldi nyaralóhelyeken szórja a pénzt, még kisebbik fiukkal, Lászlóval sem törődnek, akit Ágnes vesz szárnyai alá. Ágnes a másokért élő, jóságos, felelősségteljes nő típusát képviseli. Azt az ideált, amelyet Szabó Mária már korábbi novelláiban is megfogalmazott. A *Ferenc* című novella hősnője például halott apjának a következő ígéretet teszi: „*Olyan akarok lenni, mint te voltál. Jó. Csak jó, semmi más. Nem nagy, nem híres, nem gazdag. Semmi, csak jó. Mint te... És el akarok felejteni minden rosszat, amit velem tettem. El még azt is, mit ellened vétkeztek. Kiirtom a szívemből a bosszút, és jó akarok lenni mindenkinek. Leszem a mások gondolatát, másoknak adok oda mindent. Csak másokért élek. És – meg fogom érteni a ki nem mondott szót, a be nem vallott vágyat. Mint te...*”³⁷

Ágnes olyan ember, aki felelősséget érez a rábízott egyszerű emberekért, akár a *Levelek – emberek* című novella elbeszélője.³⁸ Igyekszik békét és megértést teremteni az „urak” és a szegény parasztnak között. Felemeli a parasztnak járandóságát, Juhász bácsinak földet ad hűségéért. Ugyanaz a lelkiület van benne, mint a *Tövisek* című novella Ágnesében, aki jóságával szeretné kihúzni a szegény emberek lelkében levő „töviseket”, a sokszor jogos haragot és bizalmatlanságot a földbirtokosokkal szemben.³⁹ Mind a novellában, mind a regényben azonban nyilvánvalóvá válik, hogy ez szinte lehetetlen feladat, sokan vannak a földbirtokosok közül, akik nem teljesítik a föld iránti kötelességüket, és így nem biztosítanak megfelelő megélhetést a parasztnak számára sem. Ez ahhoz vezet, hogy a parasztnak egy része hallgat a toborzókra, és kimegy Amerikába.⁴⁰ S bár Ágnes mindenkinek csak a javát akarja, lassanként egyre magányosabb és boldogtalanabb lesz, míg végül 30 évesen mégis megtalálja az igazi boldogságot. Férjhez megy, s a sok küzdelem és csalódás után megmaradt töredéknyi birtokon folytatni fogja férje

35 Szabó Mária: *Felfelé*. Magyar Irodalmi Társaság Kiadása. Révai Kiadó, Bp. 1926.; *Magamtól másokig* (nov.). Páztortűz könyvtár 7. Minerva Rt. kiadása, Cluj-Kolozsvár, 1926.; *Sorsok és akarások*. Csokonai Könyvtár. Debrecen, 1928.

36 Magda apja meghal. János, öreg szolgájuk hívja fel a figyelmét a föld iránti kötelességére. Az ő segítségével jut Magda arra a döntésre, hogy otthon marad Erdélyben, és harcol a föld megtartásáért. *Találkozások*. 1923. jan. = *Sorsok és akarások*. Csokonai Könyvtár. Debrecen, 1928. 17–42.

37 Ferenc. Ottomány, 1920. márc. 5. Páztortűz, 1922., II. kötet, 27. sz., 3–8. p. (= *Magamtól másokig*. 37–38.)

38 *Levelek – Emberek*. Ottomány, 1922. aug. Páztortűz, 1922., II. kötet, 35. sz., 282–285. p. (= *Magamtól másokig*. 67–74.)

39 *Tövisek*. Ottomány, 1922. aug. 18. Páztortűz, 1923., I. kötet, 1. sz., 4–12. p. (= *Magamtól másokig*. 75–90.)

40 *Akik mégiscsak kimentek Brazíliába*. Érmihályfalva, 1923. okt. 18. (= *Magamtól másokig*. 45–52.)

segítségével a gazdálkodást, abban a reményben, hogy gyermekük majd egy igazabb, szeretettel teli világban nőhet fel.

A regényben bőségesen található önéletrajzi elemeket, ahogy ez az író nő saját nyilatkozatából is kiderül.⁴¹ Szabó Mária apja az érmelléki Ottomány lelkésze volt. Házuk szomszédságában ott állt dédnagybátyjáiék kastélya a hatalmas parkkal, állandó bálokkal, fényűző társasági élettel. Miután 1919-ben apja meghalt, a regénybeli Ágneshez hasonlóan rászakadt a kis földbirtok igazgatásának minden súlya. Igaz, ebben húgai is segítségére voltak: „*Iszonyú harcokat vívtunk a földdel, nem bírtuk a terheket. Húgaimmal együtt magunk néztünk a gazdaság után.*”⁴² Aratáskor kis földes szobában éjszakkáztak, mert házuk 15 kilométerre volt a tanyától, s itt kezdte el írni első regényét, amelybe „*beleírhattam fájdalmat és örömet, reménységet és kétségbeesést, múltat és a jövőt álmat.*”⁴³

A regény főszereplőjének, Ágnesnek az alakja érdekesen ötvözi a hagyományos és a modern nő tulajdonságait. Önálló, felelősségteljes, művelt nő, bár tudását nem az iskolában, hanem otthon olvasgatva, könyvekből szerzi. Ugyanakkor nem vágyik teljes függetlenségre, idegen neki a világot beutazó, modern angol nő, Daisy kozmopolitizmusa és kalandvágya, számára a legfőbb érték a föld, a család, a gyermek.

Női ideáljáról az író nő 1942-ben így nyilatkozott az Új Idők riporterének: „*Szeretném, ha minden asszony úgy értelmezné az életet, mint az én családom régen élt asszonyai értelmezték. Teljes lélekkel igyekeztek szolgálni a családot. A körülöttük élők életét élték: férjük és gyermekeik életét. Szelidek voltak, alázatosak és jók. S akik ilyenek voltak, azok több boldogságot éltek meg, mint a regényciklusom most megjelenő részének, az Érik a vetésnek a főalakja, egyik dédanyám. Ez az asszony nemcsak szeretetre és jóságra alapozta az életét, telítve volt hatalmi vággyal is.*”⁴⁴

Bánhegyi Jób a *Magyar nőírók* című tanulmánykötetében egyenesen „A jószág epikusa” alcím alatt tárgyalja Szabó Máriaét, aki „*a realizmus eszközeivel*

dolgozik, de éleslátásába egészen beleviszi a maga meleg és jószágos asszonyiségét”.⁴⁵

Más kritikussai szerint viszont életszemlélete túlságosan idealizált. Az *Emberé a munka* című regényével kapcsolatban Alszegehy Zsolt például a Katolikus Szemlében olyan kifejezéseket használt, mint a „*valószerűtlenség foltjai*”, amelyeket nem mindig sikerült az író nőnek eltüntetni, a regényben „*több a siker, mint amennyit az élettől magunk megszoktunk*”, „*az író nő szemében a mérhetetlen optimizmus és a kegyelet könnye szűri át a múlt eseményeit*”, a házaset „*finom, nemes felfogása*”, „*a puritán tisztességnek vonzó boldogsága sugárzik a regényből.*”⁴⁶ Az idézett kifejezésekből is kitűnik, hogy Alszegehy ugyan elfogadja és értékeli a regényben megnyilvánuló vallásos ember- és életszemléletet, de ezt helyenként túlságosan derűlátónak gondolja.

Szabó Mária első regényét a kritika túlnyomórészt elismeréssel fogadta. Farkas Gyula, a berlini egyetem tanára Napkelet-beli recenziójában lélek és jellemábrázolását, realizmusát, őszinteségét, a cselekmény érdekes bonyolítását emelte ki.⁴⁷ Alszegehy Zsolt az Irodalomtörténetben Gulácsy Irén fölé helyezte a pályakezdő Szabó Máriaét, írását Kaffka Margit és Tormay Cécile írásművészetével rokonítja, meseszövést és jellemábrázolását egyaránt dicséri. Csak a lánya iránt érzéketlen anya figurájával nem tud mit kezdeni.⁴⁸ Nemcsak az anya figurájával, de általában a szereplők jellemzésével elégedetlen viszont Trócsányi Dezső a Protestáns Szemle-beli cikkében. A regényt „*hazafias tettnek*” minősíti, de szerinte „*művészi értéke kisebb*”.⁴⁹

A regényt kritikussai részben az erdélyi földön való megmaradás és hősi küzdelem üzeneteként is értelmezték. „*Az új nemzedék üzenete a trianoni határon túlról*”, bár a politikai események, köztük az impériumváltás is látszólag alig-alig érintik a Horváth családot, Berde Mária *Földindulás* című regényével ellentétben, ahol ez a kérdés és a lehetséges cselekvési módok állnak a középpontban. Igaz, megoldásuk hasonló, a *Földindulás* Klárája is az „*ahogy lehet*” mellett dönt. Otthon kell maradni, és csendesen dolgozni a megmaradt földön.

41 Rónai Mária: *Egy élet regénye. Beszélgetés Szentmihályiné Szabó Máriaival*. Új Idők, 1937. nov. 14. 718–19.

42 i.m. 719.

43 Szabó Mária: *Első regényem születése*. Új Idők, 1939. I. 396.

44 Sárosipatky Mihály: *Bizalmas beszélgetés Szentmihályiné Szabó Máriaival*. Új Idők, 1942. II. 638.

45 Bánhegyi Jób: *Női írók*. Szent István Társulat, Bp. 1939. 150.

46 Katolikus Szemle, 1935. 368–69.

47 Farkas Gyula: *Sz. M.: Felfelé*. Nk. 1926. 2. 157–158.

48 Alszegehy Zsolt: *Irodalomtörténet*, 1926. 5. 226–28.

49 Trócsányi Dezső: *Szabó Mária: Felfelé*. Protestáns Szemle, 1926. 198–199.

Szabó Máriával szemben legtöbb kritikusa megemlíti túlzott optimizmusát, amely nála lényegében egy tudatos írói programnak is tekinthető. A *Menekülés* című novellájában lírai személyességgel vall az írói alkotás folyamatáról és céljáról.⁵⁰ Novellája főhősének, Bán Istvánnak, a paraszti sorból felemelkedett írónak első regénye sikeres volt. Most új könyvön dolgozik. Felesége arra biztatja, hogy sikerkönyvet írjon: „Nézd meg, olvasd el az új könyveket! Hol találsz bennük erkölcsöt, vigasztalást?! Hol találsz meg a szegénységet? Fény és pompa, Nizza és Monte Carlo, Párizs és mulatói... És mindenütt ott liheg az, amit ti, ósdiak, bűnnek neveztek, de amiről más már régen tudja, hogy az az élet! Az igazi élet! (...) Buja színek kellene és rohanó történések, mámor és idegborzongató dráma, de nem erkölcs... Izzalom kell most, István, lehetőleg beteges vágyak, ki kíváncsi ma a tisztességes lelkek unalmas válságaira?”⁵¹ István eszménye azonban más: olyan könyvet akar írni, amely „bibliája lehet a szomorú szívűeknek. Minden lapján vigasztalást találhatnak az életküzdelemben belefáradók. Elbékült lélekkel tehetik le a szenvedők és ott tartatják maguknál, hogy bármikor megkereshessék benne a vigasztalás szavait...”⁵²

Szabó Máriának a Napkeletben összesen 14 novellája jelent meg 1926–1937 között. Ezek nagy része a jelenkorban játszódik, a mai nő problémáival foglalkozik. A *Párhuzamos utcák* címűben egy asszony elhidegül férjétől, amikor megtudja, hogy épp a legjobb barátnőjével csalta őt meg. Évekig élnek így egymás mellett, amikor hétéves kisfiuk, Pityu összebarátkozik egy félszeg kisfiúval az iskolában, akinek „nincsen apukája”. A szülők gyerekük kispajtásában az apa törvénytelen fiára ismernek. Mivel Feri édesanyja közben meghalt, és emiatt a gyerek rokonoknál hányódik, az asszony szíve meglágyul, és azt javasolja, hogy vegyék magukhoz a kisfiút.⁵³ Hasonlóan naiv vagy idealista életszemléletet sugároz a *Diadalmos ártatlanság* című írása.⁵⁴ Egy elszegényedett nemesi családból, Kassáról származó kis varrónő megtakarított pénzéből feljön Pestre kikapcsolódni. A villamoson leszólítja egy férfi, aki családja régi ismerősének adja ki magát. A beszélgetés során a férfi egyre jobban elszégyelli magát, amiért vissza akart élni a lány

gyanútlanságával. Végül rábeszéli, hogy utazzon haza, és megígéri, hogy hamarosan meglátogatja. Magában pedig arra gondol, hogy szakít férjes asszony szeretőjével, és elveszi a tiszta lelkű kis varrólányt.

A történet végétől eltekintve a novella azonban mégsem teljesen meseszerű, párbeszédeit, történet-szövegét nagyon is reálisnak érezzük, az írónőnek a novella első felében valóban sikerül feszültséget kelteni az olvasóban azzal, ahogy a kezdetben gyanakvó lány minden kérdésre a férfi milyen ügyesen megfelel, és így egyre jobban a lány bizalmába férkőzik. Mivel majdnem az egész novella kettejük párbeszédéből áll, nem derül ki pontosan az sem, hogy mi a férfi szándéka, sőt az elbeszélő érzékelteti azt is, hogy maga a férfi sincs ezzel teljesen tisztában. Egy másik elbeszélésében, a *Gyümölcsvárásban* az önző, éretlen fiatal lány megdöbbenés nélkül megy férjhez, csak a szórakozás érdekli, de amikor kiderül, hogy gyermeket vár, egész életfelfogása megváltozik, férje tiltakozása ellenére felhagy korábbi életmódjával születendő gyermeke érdekében.⁵⁵

Mégsem jelenthetjük ki azonban, hogy Szabó Mária túlságosan naiv lett volna, vagy ne lett volna tisztában az emberi lélek rejtelmeivel. Inkább valamifajta tanító szándék viszi arra, Kosáryné Réz Lolához hasonlóan, hogy felmutassa a minden emberben ott szunnyadó jóságot, amely akár felszínre is törhetne. Valószínűleg az ebben való hitet szerette volna olvasóiban erősíteni. Ez a szemlélet különben nagyon is beleillett a Napkelet húszas évekbeli szellemiségébe. Van azonban Szabó Máriának még a Napkeletben megjelent novellái között is néhány más szemléletű. Ezek leginkább Tormay kesernyés, némileg ironikus novelláira emlékeztetnek. Ilyen például a *Sacro egoismo* vagy az *Emberék* című.⁵⁶ Az előbbi főszereplője Márta, aki szanatóriumba költözik beteg féltestvérével, Lucyvel. Béla, egy másik beteg szerelmes a lányba, aki azonban titokban az őket ápoló orvos menyasszonya. Mivel az orvos és Béla jó barátok, és Bélának csak néhány hete van hátra, az orvos arra kéri a lányt, hogy ne árulják el az igazat. Amikor azonban a beteg férfi meg akarja csókolni a lányt, az orvos azt hazud-

50 *Menekülés*. Napkelet, 1929. II. 21. sz. 591–600.

51 i. m. 598.

52 i. m. 597.

53 *Párhuzamos utcák*. Napkelet, 1926. I. 25–31.

54 *Diadalmos ártatlanság*. Napkelet, 1927. 6. 525–33.

55 Napkelet, 1928. II. 209–216.

56 *Sacro egoismo*. Napkelet, 1926. 6. 416–20.; *Emberék*. Napkelet, 1928. 5. 325–339.

ja, hogy a lány is beteg, és megfertőzheti Bélát. Erre Béla arra kéri az orvost, hogy ne engedje többé a közelébe Mártát.

Az *Ember*ekben az igazgatóék négyéves kislánya a félig kiásott kútba esik, mivel a cselédlány hagyja, hogy felügyelet nélkül ott játszadozzon. A szellemi fogyatékos Peti észreveszi a bajt, és a kislány után ugrik. A szülők hálából a házukba fogadják, ápolják, mert hőstette közben megsebesült. A cseléd, Mari felmond, mert ő nem kapott jutalmat, amiért segítséget hívott a kútba esett gyerekhez, és azt sem tudja elviselni, hogy Petit költöztették a helyére a cselédszobába. Egy idő után Peti anyja is elégedetlenkedni kezd, mert fizetést nem adnak a fiának, aki korábban alkalmi munkákat vállalt, és a pénzt anyjának adta. Az orosz hadifogságból hazatért szomszéd pedig cselével ráveszi a fiút, hogy törje le a lakatot az igazgatóék magtáráról, ahonnan ő ellopja a búzát. Peti többet nem megy vissza az igazgatóékhoz, csak néha-néha látogatja meg titokban kedves kis játszótársát.

Szabó Mária *Magamtól másokig* című novelláskötete, illetve második regénye, az *Appassionata* még Kolozsváron jelent meg 1926-ban, majd az író 1927-ben Pestre költözött. Szépirodalmi művei mellett (szinte minden évben új kötettel jelentkezett) újságírással foglalkozott, a *Magyarság* című lap Ma problémái elnevezésű rovatának lett a vezetője, emellett a MANSZ lapjának, a *Magyar Asszony*nak is rovatvezetője volt. 1935-től regényei kiadója a Singer és Wolfner Kiadó lett, így novellái ettől kezdve elsősorban az Új Időkben jöttek. 1930-ban ment férjhez Szentmihályi Gyulához, a Szent István Gimnázium tanárához. Gyermeük nem született, fogadott fiuk a háború után elhagyta Magyarországot. 1937-től az író gyakran vendégeskedett

a Borsod megyei Kékeden Melczer Lilla házában.⁵⁷ Majd miután 1944-ben budapesti lakásukat bombatalálat érte, férjével végképp ide költöztek a kastélyba. 1944-ben *Álomvilágban élünk* című regénye a megjelenés előtt a zúdába került. 1947-ben *Ember született* címmel megírta saját gyermekkorra történetét, a Singer Kiadó azonban visszaadta a kéziratot. 1982. június 24-én halt meg a leányfalusi református szeretetotthonban, ahova férje halála után 1969-ben költözött. Szabó Mária több irodalmi társaságnak is tagja volt: az Erdélyi Irodalmi Társaságnak, az Erdélyi Helikonnak, a Berzsenyi Irodalmi Társaságnak, a Pen Klubnak. Ma már történelmi regényei miatt (*Lórántffy Zsuzsanna* és folytatása, az *Örök társak*, *Zrínyi Ilona*) főként mint ifjúsági író

tartják számon. Emlékét a református egyház őrzi. 1983. szeptember 6-án avatták fel mellszobrát a Ráday-gyűjtemény könyvtártermében. A nyolcvanas években újra kiadták történelmi regényeit, az 1990-es években az *Emberé a munka* és az *Istené az áldás* című regényeit, illetve a saját családja történetét feldolgozó trilógiáját: *Magvetők – Érik a vetés – Aratás*.⁵⁸

Az 1920–1930-as években a századfordulóhoz viszonyítva megnőtt a írók szerepe és jelentősége a magyar irodalomban. Nemcsak számarányuk emelkedett, de írásaik színvonala is. A XX. század elején uralkodó inkább liberális feminista vonal mellett egyre inkább teret nyert egy konzervatív, keresztény értékeket képviselő női irodalom, amely a modern kor kihívásait igyekezett összeegyeztetni a hagyományos értékekkel. Elsősorban ez a szellemiség jellemezte a Napkeletben megjelenő szerzőknök, köztük Tormay Cécile, Ritoók Emma és Szentmihályiné Szabó Mária műveit is.

57 Melczer Lilla 1890-ben született Budapesten. 1932-ben egységes párti programmal garbócbogdányi körzet képviselőjének választották. Elnöke a Kenyérkereső Nők Országos Szövetségének.

58 Zrínyi Ilona. 1984 és 1987. Református Zsinati Iroda, Bp.; *Lórántffy Zsuzsanna*. 1981. és 1985. Református Zsinati Iroda, Bp.; *Örök tár-*

sak. 1983. és 1985. Református Zsinati Iroda, Bp.; *Emberé a munka*. 1995. Kálvin Kiadó, *Istené az áldás*. (1995. Kálvin), illetve a saját családja történetét feldolgozó trilógiája: *Magvetők – Érik a vetés – Aratás*. 1996.

ERŐS KINGA
**Mint némafilmek
 kísézőzongoristája**

**Tormay Cécile: Virágok városa
 Szirének hazája**

„A magyar nyelvű utazási irodalom felívelésének korszakai jellemző módon a magyar kultúra önszemléletének kitüntetett pillanataihoz, a magyarság, illetve azon belül valamely meghatározó társadalmi csoport értékrendjének önmaga számára való megkérdőjeleződéséhez kapcsolhatók.” Így fogalmaz Németh Ákos a „*Vigasztalásul útnak indulunk*”¹ című, a magyar útirajz-irodalmat áttekintő tanulmányában. Mint maga is felhívja rá a figyelmet, az utazási irodalom a magyar történelem három jelentős korszakában bizonyult meghatározónak: a humanizmus és a reformáció ember-, illetve nyelvi kultúra-központú világgépének érzékelésekor, a magyarság tragikus politikai-kulturális szétszakítottóságának tapasztalatát egyesítő XVII. században; az éledő magyar nemzeti tudatról és a nyugatias polgárosodás programjáról gondolkodó reformkorban; valamint a XX. század első felének traumásújtott magyar azonosságátudatának és léttapasztalatának légkörében. Amikor Tormay Cécile útirajzait vizsgáljuk, kézenfekvőnek látszik, hogy műveiről a kortársi művek ismeretében szólnunk, hiszen a magyarországi útirajz-irodalom harmadik jelentős korszaka a XX. századra tehető. A világ megismerhetőségébe és egész-értékűségébe vetett hit megrendülése, a „Minden Egész eltörött, / Minden láng csak részekben lobban” (*Kocsi-út az éjszakában*) már a századforduló óta kísértő léttapasztalata, amit Ady Endre oly találóan fogalmazott meg. A *Minden Egész* töredezetté válása kétségkívül vonzóvá tette e szabálytalan műformát, az útirajz-irodalmat a vallomásos megnyilatkozás lehetőségét kereső elbeszélők számára. „Történelmi tájékozódást és filozófiai elmélyülést keresnek ma, a nagy föld-rengés után mindenütt, ahová elértek a világháború megrázkódtatásai” – írta Thienemann Tivadar saját

koráról 1922-ben.² Nem véletlen, hogy az útirajz-írás két világháború közötti újraértelmezése épp a bölcseleti, illetve történelmi elmélyülés irányába bontakozott ki, gyakran a vigasztalás keresésének gesztusaitól is kísérve. Erre utal Szabó Zoltánnak az Új Szellem című folyóirat 1937-es évfolyamában megjelent írása is (*Vigasztalásul útnak indulunk...*). S útnak indultak bizony sokan a fiatalok közül. A két világháború között színre lépett fiatal író-, kritikus-, bölcész-nemzedék műveire különösen jellemző a szubjektív írásmód általános, műfaji kereteken átlépő térhódítása. Erre utal Cs. Szabó László, amikor a korábbi irodalmi formák átalakulásáról s ennek nyomán „kihagyó lélegzetű, személyes célzásokra forgácsolt, exhibicionista műfajok”, „regény-esszé, novella-esszé, tiszta esszé és kritika-esszé” előtérbe kerüléséről ad számot *Műfaj és nemzedék*³ című írásában, a műfajelméleti átalakulás kérdését – a korabeli magyar irodalomkritikában meglehetősen egyedülálló módon – befogadásszociológiai perspektívából megközelítve. Cs. Szabó kortársi értékelése szerint a közös nyelv elvesztése a társadalmi visszhang általános hiányaként hatott vissza a húszas, de főleg a harmincas évek íróira. A saját nyelvbe való bezártság ezzel együttjáró érzete pedig az olyan, esszéizmust és önéletrajziséget új kontextusban egyesítő „fojtott hangú, önvizsgáló műfajoknak” kedvezett, mint az utazási irodalom formái (gondoljuk csupán Tormay kortársai közül Márai Sándor *Istenek nyomában*, *Napnyugati őrvárát* című műveire, Fejtő Ferenc *Érzelmes utazására* vagy Kodolányi János *Suomi, a csend országa* című műveire, vagy akár Cs. Szabó könyveit, a *Két nap Párizsban* vagy a *Doveri átkelés* is megemlíthető ebben a sorban, miképpen Illyés Gyula *Oroszország* című munkája vagy éppen az általa szerkesztett posztumusz Kosztolányi-kötet, az *Elsüllyedt Európa*). Kézenfekvő, hogy Tormay Cécile útirajzait vizsgálva, róluk a kortársi művek ismeretében szólnunk, de mégsem járunk el helyesen, ha így cselekszünk, s olyan elvárásokat támasztunk szövegei iránt, amellyel azok nem rendelkezhetnek, egyszerűen azért, mert nem akkor íródtak, amikor megjelentek.

Tormay Cécile 1900–1914 között bejárta Olaszország, Németország tájait, utazásai során eljutott Franciaországba, felfedezte magának Párizst is nagynénje, Tüköry Alajosné Pax társaságában. E bő évtizedben szinte minden évben több hónapot töltött Itáliában, ahol megismerkedett Francesca d’Orsay

1 Iskolakultúra, 2011/8–9, 75.

2 Thienemann Tivadar: *A Nyugat alkonya: Oswald Spengler és a Spengler-irodalom*, Minerva, 1922, 8–10. sz. 343.

3 Cs. Szabó László: *Műfaj és nemzedék*. Nyugat, 1936/7. 18.

grófnővel, akivel később elválaszthatatlan barátnők lettek, s neki köszönhetően bejáratosá vált a legelőkelőbb arisztokrata szalonokba. A grófnő emlékirataiban így emlékszik Tormayra: „Tormay Cécile a következő év tavaszát Firenzében töltötte, és én bevezettem a társaságba. Mindenki nagyra becsülte báját, intelligenciáját és szellemének finomságát. Gyakran kérték, hogy adjon elő görög tárgyú novelláiból. Sajátos franciasággal beszélt, azonban magyar akcentusú, lágy, éneklő hangjával olyan hatásosan tudta előadni történeteit, hogy mindenki érdeklődését felkeltette.”⁴

Ekkori utazásainak írói lenyomata, Itália iránti szerelmének összegzése két könyve, a Firenzét bemutató *Virágok városa* és a Szicíliát bemutató *Szirének hazája*, amelyek a Genius kiadónál 1935-ben jelentek meg Jaschik Álmos rajzaival. A kötetek írásai azonban nem a két világháború közötti időszakban keletkeztek, így nem vizsgálhatók együtt a fentebb emlegetett kortársak műveivel, éppen ezért nem kérhetők rajtuk számon Cs. Szabó megállapításai sem. E két kötet írásdarabjai vetítettképes előadás anyagai voltak, amelyeket Tormay az Uránia ismeretterjesztő és tudományos közművelődési összejövetelek előadójaként alkalmi írásként készített, előadásnak szánva a szöveget. Az első előadás időpontja 1906 volt. Hankiss János, monográfusa így ír erről: „Az Uránia-darabok jó edzés az író számára, ki kell emelnie azt, ami színes és lényeges, meg kell tanulnia tollhegyre venni a legjellemzőbb vonást, hogy a tovasiető vetítésnek terjengő szöveggel útjába ne álljon.”⁵ Számomra mindebből sokkal inkább tűnik úgy, hogy az útirajz műfaj két világháború közötti reneszánsza indította az írónőt arra, hogy ezeket a korábbi írásokat kötetbe rendezve jelentesse meg. Így érthető, hogy írásainak témái, írói eszközei és problémafelvetései miért nem hasonlítanak fiatalabb kortársai műveire. Tormay nem értelmezte újra az útirajz formát, nem óhajtott sem a bölcséleti, sem a történeti elmélyülés irányába elmozdulni, sem esszéisztikus lenni, mint Márai vagy Cs. Szabó. Ily módon Tormay útirajzai olyan beszámoló, retorikai eszközökkel megkomponált írások, amelyek ismeretterjesztő, szórakoztató előadásokként születtek. Ezekre az írásokra tehát

nem jellemző az esszéisztikus forma, de annál inkább bírnak egy olyan karakteres poétikai nyelvvel, amely ezen írásokat határozottan az irodalmi útirajz kategóriájába sorolhatóvá teszi. Nápolyról így ír a *Campaniai varázslat* című írásában: „Vergilius sírja alatt virágzik ki a tengerből a nápolyi öböl. Itália legnépesebb városa fekszik a partján: Nápoly, a lárma metropolisza. Távoli zúgása messzire felhallatszik a mélyből. Úgy zsong, mintha szűk utcáiban forradalom lenne, pedig az ordítózó Nápoly most békés, csak cseveg... Ijesztő lehet, amikor dühöng és kenyeret kér. A tömeg az utcákban él. A szurtos, égígérő házakba jóformán csak aludni vagy meghalni mennek be az emberek.”

Tormay útirajzai, mint az irodalom minden formája, a valósággal foglalkoznak, de a hitelesség iránti igénye háttérbe szorul, sokkal fontosabbá válik számára a látottak esztétikai megformálása és nyelvi ereje. Úgy komponálja meg rövid, olykor csupán öt–nyolc flekknyi szövegeit, hogy tisztában van azzal, olyan műfajban alkot, amelyben nem szükséges a megkonstruált felépítés, a cselekmény tudatos vezetése és a katarzis sem. Tormaynál az útirajz lényege a tiszta egymásutániség, amely minden pontban egyformán fontos, egyformán friss. Tudatosan építi impresszionisztikus szövegét, tudva, hogy nem feltétlenül szükséges az összefüggés az egyes szövegrészek között, írása lehet töredékes, és egy részt sem értékel le az egészből a feszültség végett. A cselekmény iránti kíváncsiságot a mindig új, idegen tárgy iránti, ügyesen felkeltett és ébren tartott olvasói érdeklődés váltja fel. Érzékenységet és találékonyságot is mutat ez az írói fogása, az olvasó szinte maga elé képzelheti a vetített képeket, amelyek kapcsán az írónő úgy mesél, mint a némafilmek kísérő zongoristái. A *Campaniai varázslat*ban olvasuk: „Ma már csak omladozó falak meredeznek az égnek, ott, ahol Nero az amphiteatrumból és lakomák uralkodói gondjait és fáradalmait nem egyszer pihente ki. És míg a császár körül a gőg, a romlottság és őrző pompa orgiázott, nyaralója alatt lenn a tengeren gondtalanul hajózott Agrippina azon a végzetes hajón, amely a monda szerint fia parancsából kettévált alatta és elmerült vele. Milyen sokarcú lehetett a halál, és milyen sokarcú lehetett az élet a császári Róma napjaiban...”

Az útirajz empirikus dokumentum, az utazó-író élményének hitelességét szubjektív kijelentései, dokumentálásai támasztják alá, éppen ezért egy ilyen

4 In: Kollarits Krisztina: *Egy bujdosó írónő – Tormay Cécile*, Magyar Nyugat Könyvkiadó, Vasszilvágy, 2010. 49.

5 Hankiss János: *Tormay Cécile*, Budapest, 1939. 47.

mű lényegét nem objektív hitelessége, hanem esztétikai értéke adja. Az elbeszélő személye és a szerző mindig azonos, ami a benyomások, megfigyelések, élmények és gondolatok hitelességének garanciája, így a szerző kettős szerepénél fogva két tudósítói szerepnek tesz eleget. Egyrészt ellátja az olvasókat, hallgatókat objektív információkkal országokról, népekről, azaz az objektív világról, másrészt beszámol a szerző belső történéseiről. Tormaynál ez utóbbira alig találunk példát e két kötetben, tehát elbeszélésének hitelességét a cizellált leírások adják, az a mód, ahogyan élményszerűen elbeszéli azt, ami látott, a tájat, az embereket, a képzőművészet remekeit.

Mivel az útirajzban az egyetlen szereplő a szerző, így egy regényhez mérhető cselekmény nem lehetséges, csak cselekménytöredékekről, redukált cselekményről lehet beszélni. Ennek oka a műfaj dinamikájában rejlik: minden esemény adja a maga résztvevőit, akiknek egyetlen érintkezési pontja a szerző-elbeszélő személye. Tormay ennek tudatában tűzdeli tele útirajzait régvolt korok alakjaival, mondabeli figurákkal, elhunyt költőkkel és uralkodókkal, hogy kedvenc olvasmányait felhasználva, azok hőseinek történeteivel saját írásának dinamikáját erősítse, azt cselekményessé tegye. Tormay mindkét könyvére jellemző, hogy az útirajz tere reális tér, amelyben az emberek és a tér az objektív világ független, konkrét formáiként lépnek fel a szerző-utazóval szemben. Ezért gyakori írásainak azon formája, amelyben a tér dominál az emberek

felett: az ország, a környezet, az anyagi kultúra annyira leköti a szerzőt, hogy az emberekkel való találkozásnak csak kevés figyelmet tud szentelni. Látható, hogy a fabulázás, a cselekmény (narratíva) és a szereplők jelentőségéhez képest a tér funkcionalitása bővül. Ezért Tormay útirajzai legtöbbször panorámás jellegűek, hiszen a tér szolgál a leírás vagy a megfigyelés kiindulópontjaként, s csak ezután kerülnek a szöveg középpontjába egy rövid elbeszélői ideig az emberek vagy az emberek közti kapcsolatok, élmények, párbeszédok vagy szituációk formájában. Tormay a narratív útirajz sajátosságait csillogtatja így meg. Végtelenül mesél, régvolt korok embereiről, úgy mint kedves ismerősökről, történeteiket olykor olyan közvetlenül beszéli el, mintha úgy kezdené: képzeljék, Kovácsékkal az történt, hogy... de ő festők, költők, múzsák, királyok és szüzek történeteit idézi s színezi ki.

Tormay Cécile útirajzai, a *Virágok városa* és a *Szirének hazája* egy érzékeny, művelt, az olasz kultúrát, történelmet, mitológiát és tájat behatóan ismerő szerzőről tanúskodnak, aki jó érzékkel felismerte korának olvasói igényeit, az útirajz-irodalom iránt tanúsított érdeklődést, s ezért szerkesztette korábbi írásait azok keletkezése után két évtizeddel kötetekbe. Mindezek ismeretében megállapítható, hogy Tormay Cécile e kötetei nem csupán az író nő találékonyságát, de sokarcúságát is bizonyítják, s nem csupán korának, de a ma olvasójának is jó szolgálatot tehetnek ismeretterjesztő, művelődéstörténeti útikalauzként.

PRÁGAI TAMÁS
Az üres ház

*Üres házba jöttél, a cipőt
nem vetted le az ámbituson,
mint régi gazda, aki hazajött,
betoppantál, de nem kopogtál,*

*éreztem ruhád redőiből
párologni az avított szagot,
nem tömjén, nem mirha,
felismertem, nem tudom, miről –*

*önnön dicsőségemben álltál,
biccentettél, a mosolyod
hálónyi redőt vont a falakra:
itt vagy, önnön létedre bizonyosság,*

*én topogtam, és talán féltem,
utolsó percem, hiszen „színről színre”,
ezt nálam nagyobbnak sem lehet;
de nem jött villanás, se semmi,*

*nem tudtam, hova ültethetnélek,
csak dobozok voltak, papírdobozok,
zsámolynak jó lesz, morogtad,
azóta fülemben dörmögő hangod,*

*ültünk a sarokban, a dobozokon,
a szobát rendezetlenül hagytam,
időnként benyitok, rezgettem a port,
hogy leülhess, ha újból belépnél.*

ALFÖLDY JENŐ
Mintha az ő szemével

Kerék Imre hetvenedik születésnapjára

Mintha az ő szemével – ez egyike Kerék Imre magával ragadó verseinek. Találkozik benne a költő világának több, fontos összetevője: a családi eredet, a hazai táj, a magyar és az egyetemes kultúra, a szépség s az igazság olthatatlan szeretete. Így indul ez a fiatalkori verse:

*Anyám nem látott soha tengert,
 s Európa zsúfolt képtárai
 sem tárták föl előtte kincsüket,
 pedig megélt már hetven évet.
 Korai lánykorától
 neki megtapasztalt valóság
 volt a Van Gogh-i búzamező,
 a kék magasban gyöngyöző
 pacsirtaének.*

Hetvenéves volt édesanyja, amikor Kerék Imre ezt a művét írta – s ez év június 29-én ő maga is ennyi idős lett. A Somogy megyei Háromfán született költőt egyedül nevelte anyja, mivel apja odaveszett a nagy háborúban. Gondolhatjuk, hogy Kerék Imre milyen áldozatok és erőfeszítések árán, nem kevésbé saját tehetsége s akarata birtokában tett szert alapos műveltségére, megszerezvén a pécsi tanárképző főiskola magyar–orosz–rajz szakos tanári diplomáját. Ilyen körülmények között lett költészetünk egyik legkulturáltabb mestere. Bravúrokra képes, de nem öncélú, hanem funkionalista formaművésze a költészetnek. Méltán vallja elődjének a szintén dunántúli szőjejtésű, zámolyi parasztházban felnőtt Csanádi Imrét, a csöngői kúriában nevelkedett Weöres Sándort, a régiek közül Berzsényi Dánielt s a Csurgón tanító, „a Somogy”-nak mintaiskolát jövendő debreceni nagymestert, Csokonai Vitéz Mihályt. A különböző nyugat-dunántúli iskolákban tanítván, Kerék Imre Sopronban vert gyökeret, főként ott barátkozhatott meg az egymásra rétegződő művelődési korszakok tárgyi emlékeivel, ódon hangulatával. Sopron messzire esik a legnagyobb itthoni művelődési központoktól, de „provinciának” ma már senki sem nevezhetné a régi polgárvárost, Scarbantíát. Léggöre hozzájárulhatott ahhoz, hogy Kerék Imre

éppúgy vonzódjék az ómagyar, mint a szülőhelyével kapott falusi műveltséghez, s éppúgy ragaszkodjon ehhez a két értéktartományhoz, mint ugyancsak falusi eredetű s az irodalmi régiségben szívesen elmerülő mesterei, Csanádi Imre, Weöres Sándor. Vagy mint kortársai közül a hetvenet ugyancsak ebben az évben betöltő Szepesi Attilának és a Szenczi Molnár Albe tről Kerék Imréhez hasonló avatottsággal versben megemlékező Veress Miklós. Hogy szellemi rokonságát másokra is kiterjesszem, az árvaságában osztozó Utassy József írt még ilyen ifjonti harsánysággal teli verseket a tavaszodásban megérzett szabadságvágyról: „Március, rügyek, lobogók / halalos évszaka! / Nyitott ingnyakú ifjúság! / Utcák tavasziszl szaga!” (*Március*). Velük együtt a valamivel idősebb évjáratból Buda Ferenc neve kívánczik még ide példás műgondjával s a nyugati mellett a keleti égtájon is messzire tekintő műveltségével.

Ha úgy tünne föl valakinek, mintha a *fölfedezés* friss örömevel szólnék a költőről, akkor annak két oka van. Egyik maga a szemlélődésre hajlamos költő, aki százszor jobban ért az íráshoz, mint az önreklámozáshoz, s ezért kevesebben ismerik és ismerik el, mint megérdemelné. Másik az irodalom általános helyzete, amelyet egy minapi észrevételemmel jellemeznék. Az egyik irodalmi orgánumban arra panaszkodik egyik novellistánk, hogy ebben a *költészetcentrikus* irodalmi légkörben nehezen veszik tudomásul az elbeszélőket. Mintha a hatvanas évek novellistáját hallanám: akkor valóban több szó esett a költészetéről, mint ma, bár a regények akkor is nagyobb számban elkelték, mint a verskötetek. Régi beidegződöttség beszél még az ifjakból is, ahelyett, hogy észrevennék: nem a költők rémuralmáról van szó az elbeszélőkkel szemben (ugye, milyen furcsán hangzik ez?), hanem a „művelődési szerkezet” változott meg gyökeresen. A *könyv* ma is a legmegbízhatóbb szellemi raktározó eszköz, de az emberek figyelme az elektronikus készülékek felé fordult, onnét pedig rengeteg elektronikus szemét árad, kártékonyabb, mint a ritkán forgatott régi könyvekből a por. Ne a költőre mutogasson a prózaíró; mérje magát jó szerzőkhöz, legyenek bár lírikusok, epikusok.

Kerék Imrében nem csalódhat, aki igaz irodalomra vágyik. Témái ritkán térnek el az irodalom és művészet hagyományos tárgyaitól. A természet rendje szerint változó világ, a társadalom, a szerelem, a család, az értelmes munka, a történelmi, irodalom- és művészettörténeti múlt és jelen, a növekvő szegénység és a ma is elérhető lelki gazdagság. Az örökös keletkezés–virág-

zás–hervadás–elmúlás körforgása és mindaz, ami a – mindenekelőtt kulturálisan felfogott – hazát s az emberiséghez érinti. Európaibb magyar és magyarabb európai kevés tollforgató akad, mint Kerék Imre: méltó örökösé kedvenceinek. Nemcsak a hosszasan sorolható hazai és más nyelvű költőknek – utóbbiaknak avatott fordítója korántsem mellékesen –, hanem festőknek, szobrászoknak is. Erősségei közé tartozik a *parafrazi-sok* költészete: az a fajta ráhangolódás más mesterek stílusára és költői világára, amely új és egyéni változatot hoz létre, mint ahogy nagy festők, zeneszerzők alkottak „variációkat” elődeik műveire. De ezeket *mintha az ő szemével néznénk*, amikor verseit olvassuk. Kerék Imre képzőművészek és zenészek alkotásait is „műfordítói hűséggel” és intuícióval ülteti át a maga nyelvére, vagy – másként mondva – szólaltatja meg a líra hangszerén. Úgy, ahogy azt kiváltképp kedvencétől, Csanádi Imrétől láthatta. Felejthetetlenül idézi szavakban Egry Józsefet, Van Goghot, Ferenczy Bénit, Henry Moore-t, olyan lelki energiáit mozgósítva, mint mikor elementáris érzések kerítik hatalmukba az embert – szerelem, gyász, halálos szorongás.

Másoknak talán a költő „kismesteri” alkotásainak ötvösművészi vagy miniatóri alapossága, Csanádinál látott avatottsága és ízlése tűnik föl Kerék Imre működésének láttán. Motívumai több változatban ismétlődnek, mintha az elérhetetlen tökéletességet keresné kielégíthetetlenül. Ám az *idilli*, a *bukolikus költészet* vagy a *pannon derű* címkéje ránézve is féligazságként hangzana. Derűs életképei, meghitt és festői tájképei mellett észre kell vennünk azokat a remekeit, amelyek nem csupán életszerű képeikkel, modern illesztésű metaforáikkal, a metrikus vagy az ütemhangsúlyos verselés tökéletességével bűvölnek el, hanem látomást

adnak a nagyvilág állapotáról, a szubkultúra haláltánc-hangulatú tobzódásáról, a társadalmi igazságtalanság farsangi álarc-cseréiről, amelyek negyed évszázada, nagy csalódásaink óta sokkolnak bennünket. Visszább is tekinthetnék az időben, de 1988–89 táján vártunk fokozott bizalommal valami jobbra, szebbre, élhetőbbre Magyarországon. Magunknak már nem álmodunk ilyesmire; reményeink (és közadosságaink) az unokáinkra szállnak. Kerék Imre évezredfordulói társadalom- és művelődéskritikai tárgyú versében a kitörő gejzír erejét érzem, amely csodaképpen mégsem feszíti szét a forma fegyelmét, legföljebb az iramgyorsító sorátvetések jelzik a belső diszharmóniából fakadó indulatot (*Lakatlan csillag csöndjét; Nem ereszt; Bartók; Mikes; Ballada a világ mulandóságáról; Ezredvégi strófák; XX. század végi poéta verse; Danse macabre*). Kiegyensúlyozottságra törekvő alkat, a melankólia és a felcsapó életöröm természetes végletei közötti „arany középutat” keresi, de éber szemmel és kellő dühvel veszi észre a növekvő ártalmakat. Sebeit nem szívesen mutogatja – számára a magány még nem szenvedés, az indulat nem csillagrobbanás –, az élet nyugodt medrében haladva hozza ki olykor sodrából a jogos felháborodás. Közemberként egyaránt részesül csapásokban s az élet csodáiban.

Legutóbbi kötete műfordításokból áll. Költőtársával, a Tapolcán élő Németh István Péterrel „vetekedve” – egymást munkára ösztökélve – állították össze olyan átültetésekből, amelyekben (Kálnokyval, a példaképpel mondva) a „lehetséges változatokat” keresték ugyanazokra az idegen nyelvű költeményekre. Bennük még van kedv, remény a nemes játékhoz, amelynek talán nem is árt, hogy már nem divat – csak hagyják élni, teremni.

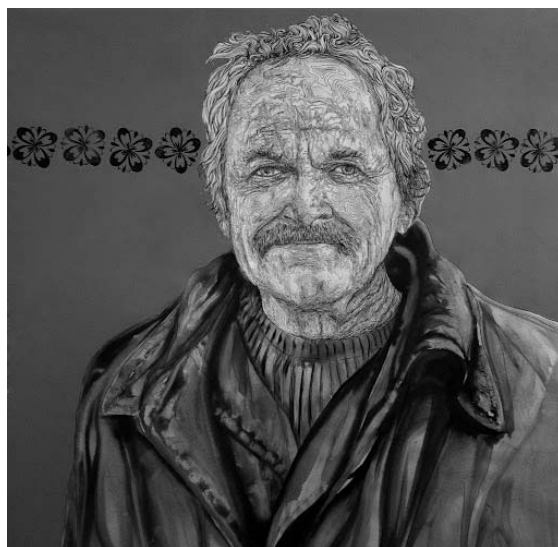
MAROSI GYULA
Már csak

Már csak két évem van hátra, hogy annyi idős legyek, mint amikor apám meghalt. Még nem kaptam meg a behívót, de tudom, bármikor megérkezhet. Megérkezhetett volna eddig is bármikor, de nem bizsergett a tudatomban – meglepett volna, ha kinyitom a postaládát és ott találok. Már nem fogok meglepődni. Arcizmom se rándul majd, okosan bölintani fogok, esetleg leizzadok, és a lelkemben lakó gyermek sírva fakad.

Ámítani is szoktam magam. Azzal: felnőtt férfiként nem kellett végigélnem egy világháborút – legalább azt nem –, utána életfogytiglan a vérvörös csillag bénító sugara alatt vegetálni – mindez jelenthet javamra még egy-két évet. De az ámítás se változtat a dolgok lényegén.

Talán emiatt, de egyre gyakrabban előfordul, hogy a villamoson vagy a metrón megakad a szemem egy-egy huszonéves, már asszonyi virágzásban pompázó, de a fiatalság még jelenlévő, megható bájait divatos sminkekkel szét nem mázolt fiatal nőn: a szeme, a haja, a bőre, a szája, egy hajlat, szín, keze moccanása, testtartása! – pontosan az a típus, mint Sarolta, vagy éppen Réka! Ilyen lesz Ő érett ifjúsága pompájában – amikor már feltehetően nem láthatom. A Mindenség kihunyásának csak töredéke, de hogy a lélekben motoszkál, talán a legfájdalmasabb: mikor már nem érinthetem meg őket, nem fürödhetek a pillantásukban,

nem aggódhatok értük, nem álmodhatok róluk. Nem érezhetem közös génjeink illatát. Ilyenkor valamilyen belső remegés fog el, valami nem mindennapos szorongás és az idő zsarnokságát legyőző diadalérzet keverékéből adódó remegés. Kicsusszan belőlem az önfegyelem, s bár attól visszatart, hogy mint valami végzetes úton, meginduljak a felismert valaki felé, megcsókoljam vagy legalább megérintsem azt a nyakhajlatot, halántéki szeplőt, arcon ülő gödröcskét, de a szememmel gátlástalanul birtokba veszem. Nem tudom, milyen izzású ilyenkor a tekintetem, de a nők mindig megérik, ha valami tapad rájuk, erőszakosan, ragacsosan – megérik, visszaneznek, és megkapom a vén trotlinak kijáró választ: egy megsemmisítő biggyesztést. Olykor egy mély, gúnnyal teli mosolyt. Az öregség nyügeivel, bölcsességnek mutatkozó fásultságával együtt ezt is meg kellett szokni: ezek a visszapatintott pillantások sosem, de még egy évtizeddel ezelőtt se voltak ennyire elutasítók. Ilyenkor a legszívesebben megszólítanám őket, elmagyaráznám, valójában minek szól ez az elragadtatás, hogy nyoma sincs benne holmi kivénült híméhségnek, a vén kujonok gátlástalan tolokodásának – de hát nem lehet, csak rontanék a dolgon. Nem tudnám ezt a helyzetet érthetően elmagyarázni, habogások nélküli összeszedett mondatokkal, de még akkor se biztos, hogy megértenék. Huszonévesen talán nem is lehet efféléket megérteni. De különben is: a véglegesen össze válás előestéjén már kell lennie az emberben annyi alázatnak, hogy háborgás nélkül elviseljen egy igaztalan megszegyenítést.

KELEMEN LAJOS
**Ebben a kísértésben
 érdemes megállni**

Bíró Gergely prózájáról*

Mintha azok az új írók, akik nem akarják elhagyni maguk mögött az élő gyökerű valóságot, sem a kort, sem az olvasókat, lassan kezdenének megbékélni a kötelességgel. Tíz irányműre (s értsük meg jól: e fásztóan ismerős *terra incognitán* az artisztikus bravúrokat és az önbizizgálást végző művek mindegyike voltaképpen formalista iránymű), egyszóval tíz ilyen pompás pillangósúlyú műre legalább négy olyan írói próbálkozás jut, amelyben a szerző álmai kis gyárába nem csupán betűket von be: a szellem szintjén, a Teremtő robotját kilesve igyekszik a legkülönlegesebb munkás tapasztalataiból meríteni. Az, hogy e magától értetődően nagyléptékű ambícióhoz hogyan aránylik a gondolati, stílári kidolgozásnak az a kötelességszerűsége, hogy egy mű ne csak dekadens irodalmárok szórakozása legyen, beszédes viszony.

A földút és a menny: érdekes, szép, tarka-barka tirádákban, valami rettenetesen avított búskomorságban össze is köthetők? Hányan és hányszor spekuláltak erre? De hát az összetartozó entitások izgató rejtélyességét nem engedni szétesni, csakugyan avíttas volna? Mondjuk: megszámlálhatatlan jelesebbnél jelesebb zengő dokumentum tanúskodik a kötelék meglétéről. Igen ám, de amikor drágának vélt momentumokra ütök rá, hogy hatályuk csupa egy napra terjedő érvény, ki figyel arra, aki hű? Árt-e trónoknak vagy talentumoknak, ki tudja? Tény, hogy ez idő szerint ugyanabban az alkotóban gyakran összefolyik a kommentátor és a művész. („Sokan énekelünk, bár inkább csámpás gajdolás volt ez” – írja Bíró Gergely). Nemcsak újnak, egyszerűnek lenni is nehéz. Mégis: a földút és a menny szavak bőségét kínálja.

Tartsunk egy kis szünetet a bontásban, és akceptáljuk az építőket. A földút így lesz sztráda, a jövő pedig mindig az, hogy a nagy madáranya megtaníttja repülni a madárfiókat. Mi köze mindennek az irodalomhoz? Sok! A jó író (s tessék erről az egyszerű, de amúgy pokolian drága jelzóról nem megfélekedezni; létező típus a *jó író*) megunva az őrangyalkodást, a régi

álmok fölötti silbakolást, az íráspotenciál tananyagként való értelmezését, hajlandó áldozatot hozni (vagyis hajlandó a fiatalsághoz leginkább illő erény gyakorlására). Hajlandó végigmenni azon a kilátástalan úton, ahol tán bújni is illenék, de mutatni sem ártana, hogy a Teremtő üzemmódjára kapcsolt. Képek, amelyek sűrítik a létet, s melyekből leszűrhetők az erkölcs, az emberi sors, egy korszak közönyt felrázó dilemmái. Kérdés-e, hogy az irodalomról beszélünk?

Az író frigye istenével, akárki is az, már mint frigy: akarva-akaratlan vállalt munkamód, látás és rögzítés három dimenzióban; munkamód, amit nyugodtan nevezhetünk materiális erkölcsnek.

„És monda Isten: Legyenek világító testek az ég mennyezetén, hogy elválasszák a nappalt az éjszaktól, és legyenek jelek; és meghatározói ünnepeknek, napoknak és esztendőknak. És legyenek világítókul az ég mennyezetén, hogy világítsanak a földre.”

Íme, az írás mindennapjaiban is javában hasznosítható attitűd, amely indokolhat írói evolúciót és revolúciót, de amelynek kívánalma nélkül az írás sosem sokkal több a helyesírás és a betűrajzolás gyakorlásánál.

„Ebben a kiszámíthatatlan erőben volt valami igéző, amennyire védtük magunkat, annyira ki is szolgáltatott magunkat neki...” – írja Bíró Gergely a *Vércseszítálásban*. S nehéz volna őt félreérteni. Nagyon is szembeötlően elkötelezett (például sajátos mondatritmusainak, részletező mesélőkedvnek), s hajthatatlanul követi az igéző erőt.

S amennyire egyéni küldött, önálló és felismerhető hang, annyira külön is marad a lelki vákuumtól, a céltalanság plasztikmítoszaitól, a nihilizmust úgyszólván a romantikáig feszítő kor- és nemzedéki sikkától.

Érzéseket idéz, indulatokat, lázadást, mélabút, kevésbé annak a ténynek a lélektani magyarázatát, hogy mi, emberek mennyire elütő példányok vagyunk, és mégis mennyire egyformák. Egy fiatal írónak ébredő zsenijét kell nevelnie, emberlelkek iránti fogékonyságát, önértetét, alázatát, friss szerzésekkel szorozni élményvagyonát. S nem alkudni, ha a kiszolgáltatottak jajkiáltása veri föl az íróműhely csöndjét. S tisztában lenni azzal, hogy ez mind kép, ismétlés és újjáteremtés. Mi egyéb is lehetne az író igazsága? Minden ereje abba a vállalkozásba van befektetve, hogy kiváltságos képeket formázzon életmodellekből, hogy átjárjon és kitágítson egy valóságot, amely igazából csupán egy akkord, leírás vagy hatásos paradoxon a Teremtés egyedül reális, és eredetileg emberien megkomponált valóságáról.

* Bíró Gergely: *Oroszlánkeringő* (elbeszélések és kisregény, Magyar Napló Kiadó, 2010)

Bíró Gergely kettős nézetből próbálja ki, mi az ára az újjáteremtésnek.

Egyik szereplője, a gyakorlótanár szinte sebesült gyanánt téblábol óráról órára; Jé (*Jesújtottan, összekuprodva*) és Pitti Beáta, a vadító *cajka* – de hovatovább mindegy is, hogy a létező vagy csak a csírájában derengő mesék melyikéből kicsoda dereng elő (az egyébként egyre lejjebb lépcsőző narrátor verbalizmusa nyomán) a kétségbeesés és a reménytelenség alvilágából. A *Megálltak egyszer, három órákor* című írásban Bíró Gergely ínséges emberei lassan az alanyi kétségbeesésre redukálódnak. Lassan a fölényes szkepszis és a létezés állhatatlansága sem érdemel kitüntetést. Perememberek vastag tréfának szánt erőtlen szellemeskedése, a málló élet, összefüggéstelen víziók: ennyi marad. Szinte véletlen metszetei a valóságnak. Mint egy elaggott *sportman* a sárgult újságkivágásokkal; testetlen a test is, sugallja a szerző.

Hol is tartunk hát? A csalódott és élhetetlen értelem, a különféle tagadások áradatának egy újabb változatánál, ahol hús-vér és betűnyi prózahősök hiábavaló kergetőzése, s evvel együtt a termékeny próza örökké újuló formáinak ádáz és elemi lecsupaszítása zajlik? „...világlik-e még valami lefejtendő köveid alatt, vagy kövekké lettél magad is?” Bíró Gergely, néhol ugyan túlpörögve a szóontásban, nagyszerűen fejezi ki mindazt, ami nyomasztó: megoldja a régi képletet, hogy a próza költészet is, egyszerű és titokzatos, ahogy az egy ambiciózus íróembertől elvárható; s övé az, amelyről szapora munkakedvű nemzedéktársainak egyike-másika oly szívesen megfeledekzik, a lelkiismeretesség. Igaz, közlésezi a világ megvetésének képeit, de indítékai, írói erénye nem áll meg itt. Lehet, hogy névjegy-kötetében olykor a zűrzavar, a tétováság nézetéből moralizál, ami generációs sajtóság, most még gyakran a zaklatottság a forrása, ám jóformán kibeszél belőle egy nagy alapelv, hogy nem tagad mindent; ez a pont az, ahol ajánlatos megkaparni a felszín: s kiderül, nincs az az ürügy, amiért Bíró véglegesen lemondana a szépségről. Valahol itt fakadnak a világ iránti szenvedély forrásai. S ebben a kísértésben érdemes megállni. Tükör és modellje kitisztul, jönni fog a következő felvonás. „De ésszel ám, csak ésszel. Ezért akarom tanítani a kölyköt, érted-e?” (*Alvajárók*).

És ne felejtjük el: Bíró Gergelynek (könyve egy-néhány lapját kivéve) esze ágában sincs stiláris, grammatikai kicsapongásokkal lohasztani az olvasót. Egy magasra emelt technikai és kompozíciós

igény várokozik benne, hogy megérkezzen hozzá az igazi, megrendítő, kikerülhetetlen élmény.

Egyelőre a kép a mindene. A történeti szenvedély, a mese, ahogy a hősök létre nehezedik, vagyis a sztori filozófiai vonatkozása most még nem egységes struktúra nála; az író elkötelezettségei, lehetőségei most még csak gyakorlatoznak. De a Bíró-féle kép máris az anyag egy formájaként használja a szavakat. S az *Oroszlánkeringő* szerzőjénél e szavak végre nem a nyelvészet védőszárnyainak közelségét, hanem a valósághoz való természetes illeszkedéseket próbálják (s nem is sikertelenül) igazolni.

Voltaképpen egyetlen megépítendő manifesztáció nyomaszt minden egyes író. Szenveddéllyel, a lerokadók száraz kedvetlenségével, csúfolódva, vagy éppen az ováció tapsos erejével: akármiként, de azt, és legelső sorban csak azt kell tisztázniuk, hogy a világ tényleg minden-e, megvan-e, vagy semmi. (Proust kétszáz évre előre szétküldte a fokmérőt.)

Egy sokat ígérő fiatal írónak muszáj hozzászoknia a győzelemhez, meg kell hódítania bennünket. A többi részletkérdés ugyan, de nem hagyható számitáson kívül, hogy e ponton hirtelen összenő esztétika és etika. A diákosság táncának tetsző *Oroszlánkeringő*ben az esztétika maradéktalanul még nem telik meg, de már kezd telítődni – s aki érti, micsoda próbája ez a tehetségnek, az érti azt is, hogy nem kevés dologról van szó. Az írói erkölcs erre a szépen telítődő tartalomra fortyan rá. Bíró Gergely talán már tisztában van vele, hogy nincs nagy irodalom, amely a törvénykönyvekkel való szimmetriát keresné. Minden igaz művészet, így a próza legjava is a valóságnak egyfajta fellármázása; a mesterek ereje abban kel életre, hogy e fölköltött, permutált valóság hőseiben a tűnékenység mellett felismerik az állandót és maradandót; a jó próza tehát ráébredés. Bíró Gergelynél ez egyelőre keveredik a fölényes ítélettel. Sőt nemcsak megítél. A megvetésnek egy finomabb változatától sem ózdkodik. Kisprózáinak íráserkölcset bizonyos pontokon a kihátrálás mozdulataival summázza.

Az egyetlen megépítendő manifesztáció elől azonban eszében sincs elzárkózni. Tehetségének hirtelen föllendülése a címadó kisregény, az *Oroszlánkeringő*. A mű, mintha az egész kötetet előlről kezdené, egy csomó új, kifinomult, éretten szellemes hangzat, amelyben csakugyan testben-térben lefestett hősök és események támadnak fel. (Habár az igazat szólva az eseményekre inkább a cihelődés illik; még mindig több itt a költészet az extenzívebb tárgyiasságnál.)

„Figyelni kellett volna, és nem rajongani...” – írja (határozott okulással) egy helyütt Bíró Gergely. S intelmét maga veszi a legkomolyabban; figyel, és a maradandó szellemében iparkodik dolgozni.

Új író? De miben új? Abban, hogy az ember hajlamos elhinni neki, helyén van a lelke, kellőképpen a helyén. „...halkítottunk magunkon a családtagokra való tekintettel, akik már lefeküdtek. És izgatott az is, hogy éppen akkor vagyok fent és nyílnak ki az érzékeim, amikor mások már alszanak” (*Oroszlánkeringő*). Ma ünnep, nemsokára betevő falatja lesz, hogy átlát az álmokon.

Bíró eltolja magától, amit az olyannyira divatos angolszász módi éltet, hogy a szövegalakításban a célszerűség, a praktikum, a hűvös észjárás a legnagyobb vakmerőség; a történéseknek az a bizonyos irigyelt, viszont átvételre alkalmatlan halvérű tudomásulvétele. Ugyanakkor a kelet víziózuhataga, mely valami atavizmus gyanánt elő-előtűnik lelkéből, nem több nála, mint egy emlékkultúra. Bíró Gergely a saját rendjén jár. Titka tulajdonképpen ősien természetes: küzdelem a világosságért, amelynek színét, zamatát valóságos szenvedélyek adják. Hogy a türelmes hivatástudat és az ifjak ingerlő eklektikája ütközik első nekilendülésében, inkább nyilvánvaló, mint szokatlan. Különben is: a nem kurta idejű mérkőzésnek hagyjuk holnapra a kimenetelét, éspedig azzal, hogy Bíró Gergely kivéte-

les kezdése, s pláne írói erényei eszközök csupán. Írásainak lélektani- és valóságérvénye fogja eldönteni, hogy győz-e, s megszerzi, kiküzd-e önérvényét, amivel a valóságra döbbenés érzéki formáin át képes lesz tartós kapcsolatba kerülni az olvasóval. Az írás a szerelem és a szeretet különös kalandja: akárhogyan is, társkeresés. Az író minden második szava, de néha még a csöndje is azt mondja: ilyen vagyok.

Úgyhogy az *Oroszlánkeringő* című kisregény már csakugyan egy másféle szerződés; lényegében arról van szó, hogy ez az írás meghozza, de legalábbis merészen felcsillantja az isteni vagyónátruházás esélyét: nemcsak tisztelni, átérezni, hanem művelni is meg kell tanulni a teremtést.

„Hosszú távon – írja Bíró Gergely – mégis rendíthetetlen maradtam, pályámról nem lehetett letéríteni...”

Aki elég friss, vitális, és hatásos bizonyítékát tudja nyújtani, hogy öbenne még nem nyűtték el egymást a szavak, az az elhivatás biztos érzésével gondolhatja végig, mi is az a *hosszú táv*, amely az *Oroszlánkeringő*vel kitárult a szerző szeme előtt. S vallással vagy vallástalanul, de mindenesetre Bíró Gergely kellő jogcímen hiheti, kapott valamit, ami ugyanazon okból kelti fel örömet és szorongását: eztán alighanem a Rimbaud emlegette *tollas kézzel* kell írnia. S még ez a kisebbik súly: többé nem lehet naiv. Muszáj adnia, s nem ő szabja a csereakció árát.

MAGYARI BARNA

Hangsúlyszállodában

Csillának

*ha messze vagy az ábránd ágyamig görget
bearanyozod éjszakámban a csöndet
beszálltál erembe az örökös útra
utazunk amíg lélegzetünkből futja*

*szívemről lekoptak mind a foltos mezek
míg édenpályámhoz téged kerestelek
testeden a szépség mind fel van sorolva
rád nézek s a gyönyör lelkemet sodorja*

*ahol te élsz a boldogság nekem ott van
kéz a kézben megünn a versmondatokban
nézd minden szótagban szerelmünknek ágy van
neked ágyazok a hangsúlyszállodában*

A világöltöny

*összes sejtünkön a múlás ragyog
emlékké szorít az idő marok
szó se hatásos önmagunk ellen
ember alvázon kopik a jellem*

*föld és menny között dagaszt valaki
kenyerünk a kozmosz szagatja ki
fekszenek bennem ingerek korok
ha írok az agyrugó nyikorog*

*didergő mondat sétál a számon
mikor a költő azt mondja fázom
nem mindegy mi van felül a bőrön
eszme vagy ösztön a világöltöny*

IVÁN PÉTER
Cici city

Reggel úgy döntöttem, csak lemegyek a sarki cukrászdába. Pedig Dudu néni háromféle sütit hagyott a tálalószekrényen. Példáan kitakarított, minden frissen mosva, portalanítva, összehajtva. Dudu néni háromféle sütit hagyott a tálalószekrényen, nekem mégis a sarki cukrászdában a helyem. Tizenkét éve nem jártam itthon, jó lenne csevegni kicsit a telep lakókkal. Beszélhetnék szőnyegporolásról, autóporszívózásról, végső soron akár arról is, mely termékeket találtak mostanában ár-érték arányaiban a leginkább ésszerűnek beszerezni a nagyáruházak katalógusainak tanulmányozása alapján.

Tegnap éjszaka már váltottam pár szót a taxisofőrrel, aki hazafuvarozott a repülőtérre. Nem volt nagyon kellemes. Kérdezte, nőzni akarok-e a városban. Mondtam, hogy nem, nőzni azt pont nem. Aztán hallgattunk, én a kocsiban terjengő orrfacsaró szagokat próbáltam azonosítani, a trikóhuzat foszlott szélét tépkedtem, a sofőr krárogott. Jól ráz az út, ezt is mondta kis idő múlva, arra is feleltem valamit, aztán kérdezte, mit szándékszem még csinálni ma éjszaka. Kipakolok és lefekszem, mondtam, de tartottam attól, hogy ez a kérdés újra a nőzésre vonatkozott, és nem tévedtem. A sofőr felsőhajtott, szerinte unalmas egyedül feküdni, ha gondolom, ő ismer egy nagyon ügyes lányt, aki történetesen a sógornője. Akkor úgy tartottam a kezem, hogy biztosan meglássa a jegygyűrűmet, de ez sem segített. Mondta, hogy van itt hátul egy katalógusa, abból lehet csemegézni, szívesen segít a választásban, mert látja ő, ha meg nem sért, hogy akadályozott vagyok, de addigra megérkeztünk a bérház elé. Kérdeztem, mennyi lesz a viteldíj, ő pedig a combomat kezdte paskolni a tenyerével, elmélyített hangján sutyorogta, hat, ha nem kívánok semmi extra kényeztetést. A mondat végére a tenyere már nem paskolta a combomat, hanem mozdulatlanul feküdt rajta. Mondtam, hogy legyen szíves levenni rólam a kezét, főleg, mert a bal nadrágzsebemben tartom a pénzem, így nem tudok fizetni.

Jó lenne kicsit csevegni a teleplakókkal. Sokuk biztosan furcsállja majd külföldillatomat, az évszaktól függetlenül viselt napszemüvegeimet és az állapotomból fakadó ügyefogyott csetlés-botlást. Akik azonban szóba állnak velem, s tudom, hogy többen is

hajlandóak lesznek rá, azokkal beszélgethetünk a megemelkedett távfűtési díjakról, a panelek rossz hangszigeteléséről vagy akár a közös képviselő sötét múltjáról.

Kora reggel, zaklatott éjszaka után kimentem az erkélyre, melyet Dudu néni példásan kitakarított, leültem a nádfonatú karosszékbe, és hallgattam a telep zajait. Közben kistányérra raktam a háromféle süteményből. Könnyen szakadó, gézszerű celofánnal voltak letakarva, s az ízük nem volt éppen kimagasló. A mézes-diós még csak-csak, de a mákos keserű volt és állott, a zöldséges táska töltelékében fás a sütőtök és eldolgatlanok a sógöröngyök. Arra gondoltam, hogy a gesztus így is értékelendő, hogy ezt a háromféle sütit is művészet lehetett kigazdálkodni abból a szegényes járadékból, amit havonta Dudu néninek utalok a lakás ellenőrzéséért, rendszeres karbantartásáért és takarításáért. Nem tudom, lesz-e valaha bennem elég távolságtartás ahhoz, hogy pénzzé tudjam tenni ezt a panelkockát, ahol elutazásom előtt huszonegynéhány évig éltem. Ültem hát reggel az erkélyen, amelynek korlátján át négyévesen dobáltam a járdára a vízzel töltött lufikat, a nádfonatú karosszékben, melyből apám évtizedekig figyelte és illette fitymáló szavakkal a szomszédos panelházak mindennapos eseményeit, nyammogtam a sikerületlen sütiken a szőnyeg fölött, melyet anyukám hétvégeként porszívóztott hazai popslágereket dúdolgatva, ahogy a telep összes többi háziasszonya. Váratlanul az jutott eszembe, vajon itt él-e még a Csupasz nő, aki a telepnek vetkőzött. A szemben lévő tömbben lakott, a hatodik emeleten, tíz évvel biztosan idősebb volt nálam, s mikor este kilenc felé kigyulladt a lámpa a szobájában, a mi panelházunk összes nagypapája, apukája, sihedere és öcsikéje az erkélyekre tódult. Ki színházi látcsővel, ki szabad szemmel bámulta a foltos sárga függönyt, amely mögött, orosz Maupassant-adaptáció, szép kényelmesen dobálta le ruháit a lány. Majd simogatta magát egy kicsit, hol többet, hol kevesebbet, de a látványosság így sem tartott három percnél tovább, a lámpa elaludt. Apám homlokára tolt szemüveggel figyelte és illette fitymáló szavakkal a nő mindennapos erotikus tevékenységét, majd besietett a konyhába, hogy forró csókot nyomjon anyukám nyakába, aki csak kacarászott. Én még maradtam az erkélyen, égő fülekkel várva a csodát, hogy egyszer, egyetlenegyszer felgyullad még a lámpa, s mikor a nagypapák, apukák, sihederek és öcsikék már a szobában

nézik a krimisorozatot, nekem táncol egyedül a Csupasz nő. Arra gondoltam, biztosan itt lakik még, férjhez ment az egyik nagyszájú kukkolóhoz, akinek volt bátorsága megszólítani, s most itt porolja a szőnyeget, porszívózza a családi autót és a nagyáruházak katalógusait tanulmányozza. Én is könnyen itt ragadhattam volna, ha nincs az a verseny külföldön és közben a baleset. Mostanra, meglehet, a májkrémszagú Tutuka férje lennék, akivel először csokolóztam a biciklitárolóban, vagy éppenséggel Dudu néni vénlány unokahúgáé, ahogy anyukám tervezte egy időben.

Hallgattam a telep reggeli zajait, nyammogtam Dudu néni sikerületlen sütijein, és úgy döntöttem, csak lemegyek a sarki cukrászdába. Ott a helyem, nem a keserű és állott mákos vagy a zöldséges táskaeldolgozatlan sógöröngyei miatt, hanem mert a lépcsőház hátsó kapujától egyenes betoncsík vezet odáig, úton sem kell átmennem, és sokan megfordulnak ott. Kinyitottam a bőröndömet, lazább ruhát kerestem, mint amilyenben a repülőutat megtettem. Visszacsomagoltam a maradék sütiket a celofánba, fogat mostam a fürdőszobában, majd kinyitottam a bejárati ajtót. Nem működött a lift, de amúgy sem használtam volna, már nem emlékeztem, melyik gombja visz a földszintre. Inkább lépcsőztem. A fokok legtöbbször hiányzott vagy foszlányokban lógott a bordás linóleum.

A korlátokra ráfért volna egy alapos rozsdátlanítás. A pihenőkből eltűntek a cserepes növények, s ahogy lejjebb mentem, egyre erősödött a kandúrszag. Senkivel sem találkoztam, de a tévék zaja vagy kéjes nyögések egy-egy ajtó mögött biztosítottak arról, hogy van még itt élet.

Végigbotladoztam a járda töredezett betonszigetkén. Ha a Cucu cukrászda még áll, ott a helyem, biztattam magam. Ráléptem a hosszúkás lépcsőfokok billegő kőkockáira, megmarkoltam a gömbben végződő hengeres kilincset, kitártam az ajtót. Megkönnyebbültem, mikor a sütiszag orromba csapott. De a kiszolgálópultot időközben áthelyezték, a régi helyén székekbe ütköztem és egy kisasztalba. Szép jó napot, szép jó napot, mi tetszik, ki tetszik, hangzott fel jobbról, a pult mögül, én pedig felismerem a dallamot. Ez a hang nem Cucu anyóé, nem is unokájáé, Cuculináé, hanem lányáé, aki tizenkét éve még korántsem volt velem ennyire szívélyes. Cucu nem ismert fel, külföldillatom, a napszemüvegem és az állapotomból fakadó ügyefogyott csetlés-botlásom

mind elterelték a figyelmét. A hang irányába kászálódtam, kezem hamarosan a ragacsos műmárvány laphoz ért. Üdv, idegen, mondta Cucu, jól látom, hogy nem vagy itt ismerős, én pedig örültem, jobb ez így, nem kérdez arról, hol voltam eddig, hogyhogy ez a külföldillat, a napszemüveg, az állapotom, nem vagyok ismerős, válaszoltam hát, nem vagyok ismerős, de sütit szeretnék. Cucu elmélyítette a hangját, és megkérdezte, mikor jöttem, meddig maradok, arra is feleltem valamit, sütit szeretnék, erősködtem, mire Cucuka még lejjebb vitte a hangját, már a pincéből búgta, hogy van itt számomra valami nagyon finom, csak nyújtsam előre a kezemet. Előrenyújtottam a kezemet, s ott volt két futball-labda, szeleppel, varrássokkal, sütit szeretnék, nem focizni, mondtam, Cucuka pedig dörmögve, vigyázat, még egy kicsit érzékenyek, három napja került be az implantátum, ha minden jól megy, két hét múlva varratkiszedés. Na, mit szólna, kérdezte Cucu, akkor úgy raktam vissza a pultra a kezem, hogy biztosan meglássa a jegygyűrűmet, szépek, mondtam, de én nem vagyok itt ismerős, és csak sütit szeretnék. Cucu felsóhajtott, hosszúkását, kérdezte, én pedig megpróbáltam elképzelni, hogy festhet ez a vékony nő a két irgalmatlan szilikonlabdával a mellkasán, vajon honnét rakták át hozzá a plusz bőrt, a leffegő tokából-e vagy a Cuculina és Cuculino születése után megereszkedett hasból. Hosszúkását, kérdezte ingerültebben Cucu, és megint normális női hangja lett. Csokikrémeset, mondtam, Cucu pedig azt, hogy fuj, meg hogy az feláras lesz. Kérdeztem, hogy mi nem feláras akkor, Cucu pedig, hogy a sima túrós-barackos batyu a sztenderd, de a csokis rúd, amit igazán nem nézett volna ki egy ilyen szolid idegenből, az extra feláras, de hogy én tudom.

Nem értettem akkor, miért ne fogyaszthatna bárki idegen csokiroladot, külföldillat, napszemüveg és bármiféle állapot dacára, de bólintottam a süteményre, kérdeztem, mennyit fizetek, ha még egy pohár szódavizet is szeretnék hozzá. Hatvan, felelte durcásan Cucu, én pedig, bár drágállottam, kifizettem a hatvanat, sőt egy tízest még rá is tettem, mert éreztem, hogy valami ismeretlen okból kihúztam a nőnél a gyufát. Jöjjön, elviszem a hatos boxba, mondta erre békülékenyebben Cucu, én pedig kérdeztem, nem fogyaszthatnám-e el a sarokban álló pirinyó asztalnál a süteményt, hogyisne, horkant föl a nő, én erre nem vagyok kíváncsi. Akkor megfogtam a könyökét, éreztem, hogy nemcsak a karja, hanem a dereka is

meztelen, de nem szóltam semmit, mert az üzletben alapvetően meleg volt. Azon egy kicsit csodálkoztam, hogy terjeszkednek, hiszen ott, ahol a boxokat kialakították, hajdan Gugu bácsi órásműhelye volt. Mentünk a szűk folyosón végig, és rájöttem, hogy a Cucu cukrászda az egész üzletsort bekebelezte, nemcsak Gugu bácsi órásműhelyét, hanem a kisállat-kereskedést, a hús-hentesárut és a kocsmát is, kiverték a falakat, egybenyitották a helyiségeket.

Végül megérkeztünk egy penészszagú gipszkarnton karámba, de nem volt benne asztal, csak egy matrac a földön, hát kínomban oda kuporodtam, vártam, hogy Cucu a kezem ügyébe tegye a tányért meg a poharat a szóda vízzel. De Cucu már elmenőben volt, úgy kellett utána szólnom, asszonyom, a sütemény, mire ő kelletlenül, hogy hozom azt is, és csakugyan hozta egy perc múlva. Asztal és szék híján a földön heverő matracon kuporogtam, s már nekiláttam volna a csokiroládnak, amiért ekkorát kellett küzdenem, de újra nyílt az ajtó. Egy férfi jött be, köszönt, és odaült mellém. Nem szeretem, ha néznek evés közben, csokis lett a szád, nézd, ott van még egy kis darab, juj, most meg kitérted a felét a tányérból, de úgy döntöttem, gyorsan bekapom a sütit, aztán inkább hazamegyek, semmi értelme nem volt lejönni a cukrászdába. Beleharaptam a csokiroládba, de köptem is kifelé rögtön, annyira rossz volt, állott és savanykás a romlott tölteléktől, képtelenség, hogy Cucuék ilyen süttel is ennyire vitték, bekebelezték Gugu bácsi órásműhelyét, a kisállat-kereskedést, a hús-hentesárut és a kocsmát is, ami pedig mindig tömve volt panellakókkal, akik kutyasétáltatás örvében be-beszivárogtak egy fröccsre. Akkor megszólalt a férfi, csokis lett a szád, pont ezt mondta, aztán az arcomhoz ért, és simogatni kezdte, letörölöm, jó, és egyre közelebb húzódott, kiskirályfi vagy kiskirálylány, kérdezte, én pedig felismertem a hangját, bár-hogy is próbálta mélyíteni. Zuzu, örvendeztem, Zuzukám, nem ismered meg, én vagyok az, Egon, egy padban ültünk a szakközépben, hát mi van veled, öreg, hogyhogy itt a cukrászdában. De Zuzu nem akart megismerni, vetközz le, és részesülj a csodában, búgta. Vetközz már és vonyítani fogsz a gyönyörtől, nekem pedig eszembe jutott, milyen arcot vágott másodikban, amikor telitömködtük szeméttel a táskáját, Zuzukám, mondtam neki még mindig vidoran, gyere, igyunk meg egy sört valahol, aztán mondd el, mi van veled, de Zuzu csak búgta, vetközz le, hogy megízlelhessem nedveid, majd hirtelen rám

ugrott, én pedig éreztem, hogy egészen meztelen. Akkor kihengeredtem alóla, és kibotorkáltam a folyosóra, de Zuzu kúszott utánam, megfogta a bokámat, mindig hánytam tőled, kis szar, azt sziszegte, de már a normális zuzu-hangján, nekem pedig egy erősebb rántással sikerült elszabadulnom. Végigrohantam a folyosón, ki az üzlettérbe, ott a nagy csetlés-botlásban felborítottam egy kisasztalt, de aztán megéreztem, hogy friss levegő áramlik be a boltba, arra indultam, s megtaláltam a kijáratot. Bentről hallottam Cucu ordibálását, ezt mégis mire véljem, kedves uram, de már leléptem a lépcsőn, végigbotladoztam a járda töredezett betonszigetkén, s a bérház oldalához értem.

Előkerestem a kapukulcsot, beléptem a lépcsőházba. A kandúrszag és a számban pangó romlott, savanykás íz felkavarta a gyomromat. Felkászálódtam az emeleteken, dobogó szívvel és émelyegve vettem az újabb fokokat, csak percek múlva jöttem rá, hogy túlmentem, már nem tudom, hányadikon járok. Gondoltam, újból lemegeyek a földszintre, hogy előről kezdjem, sarkon is fordultam, mikor nyílt egy ajtó, sipákoló anyókahang súgta oda nekem elmélyítve, fiatalember, nincs kedve egy tűzről pattant nagyival és két kisunokájával tölteni a délelőtti matinétarifával, én pedig felismertem Lulu néni hangját, aki általánosban volt a magyartanárom, és rögtön tudtam, hogy a nyolcadikon vagyok, két emelettel kell lejjebb mennem.

Hamarosan rátaláltam a panellakás ajtajára, beléptem, rátoltam a láncot a zárra. Kimentem a konyhába, és ittam egy pohár vizet a csapból. Langyos volt és klórizú, de legalább némiképp feledtette Cucuék alsütijét. Határozottan megéheztem. A tálalószekrényen csak Dudu néni sikerületlen sütijeit voltak, azokról hallani sem akartam. A hűtőben, ahogy érzékeltem, vagy tíz üveg pezsgő és némi dobozos eper. Rendelhetnék telefonon, de féltem, ha felhívom a tudakozót, hogy a legközelebbi pizzéria számáról érdeklődjek, a diszpécser önmagát fogja felajánlani, esetleg kihozzák az ételt, de a futár egy szál börtangában akar majd hozzám döngölni kora délutáni díjzabással. Inkább összepakolok, gondoltam, taxit hívok, reménykedve, hogy nem a tegnapi esti sofőr jön megint, majd a repülőtéren eszem valamit.

Miközben átvettem utazóruhámat, bágyadt bosszúság szállt meg. Miért ragaszkodtam ahhoz, hogy idejőjtek, faggattam magamat, mikor már olyan jól berendezkedtem új hazámban, ahol a verseny közben elszenvedett baleset után annyi törődésben

részesültem, ahol biztos egzisztenciát teremttem magamnak és családot alapítottam, miért kellett visszatérnem, hogy tapogatózva szerencsétlenkedjek ifjúkorom helyszínein. Értelmetlen és fölösleges lépés volt, de már megyek is, nyitom az ajtót, csukom a zárat. Nem tudom, lesz-e valaha bennem elég távolságtartás ahhoz, hogy pénzzé tudjam tenni ezt a panelkockát, ahol elutazásom előtt huszonegynéhány évig éltem, de nem is érdemes ezen rágódnom, hiszen Dudu nénire, aki a havonta átutalt szegényes járadék fejében ellenőrzi, rendszeresen takarítja és karbantartja a lakást, mindig számíthatok.

Mégsem szerettem volna kivárni, hogy összefussak vele, már az a lehetőség sem izgatott, hogy velem esetleg válhatnék egy-két szót a megemelkedett távfűtési díjakról, a panelek rossz hangszigeteléséről vagy a közös képviselő sötét múltjáról. Félttem, egy idő után fölfortyannék Dudu néni elmélyített hangján, és olyan kérdéseket tennék fel, amelyekre már régen tudom a választ, mire szolgálnak azok a bódító szagú krémek a zuhanyfülkében, miért ürítette ki a hálószobát, hogy csak egy matracot hagyjon benne, mit ábrázolnak a falon a képek, miért pénisz-

alakú a lakótelepen minden kilincs, mi volt éjjel az a nagy sürgés-forgás, ajtócsapkodás a lépcsőházban, az a kéjes nyüszítés, zokogás és nyerítés minden oldalról, ami miatt képtelen voltam elaludni.

Álltam a ház előtt, felhívtam a taxitársaságot. Amíg nem jelentkezett a kezelő, a várakoztatón az ismert erotikus film zenéjét kellett hallgatnom. Rossz szokásomhoz híven telefonálás közben fel-le járkáltam volna, de a botom végére cuppogós kotongumi tekeredett, lábam beleakadt az ablakokból kidobált szemeteszsákok göngyölegeibe, és hálát adtam az égnek, hogy nem látom az esetleg rózsaszínre festett bérházakat, a melleket meg genitáliákat formázó műanyag szobrokat, amikkel távozásom óta teliszűfolták a panelek közti tereket ezek a szegény emberek. Nem tudom, lesz-e valaha bennem elég távolságtartás ahhoz, hogy pénzzé tudjam tenni ezt a panelkockát, ahol elutazásom előtt huszonegynéhány évig éltem, de az biztos, határoztam el a repedezett járdán, az biztos, hogy a szegényes járadékot, amit havonta átutalok Dudu néninek a lakás ellenőrzéséért, karbantartásáért és rendszeres takarításáért, ezt a járadékot én a közeljövőben biztosan nem fogom emelni.

MARCZINKA CSABA

Kórházi tárgy

*Lassan bútordarabbá
mrevülök
egy kórházi szegleten
porosodva...
Körülöttem tabletták
és rovarok,
meg néhány befőttesüveg
s morzsamaradékok.*

*Mozgásom is már csupán
gépi ritmika,
magam karbantartó reflex
monotóniája!...
Lassan csak leltári szám
marad énemből,
és tárggyá válok végleg
ott legbelül!*

*(Leghátulra helyeznek
mint sürgősségi szék
vált, selejtezésre váró
régi gépet...
S elfelejtene legott,
mint rossz emléket!...
Így kopsz ki végleg immár
a létedből.)*

BÍRÓ JÓZSEF
(1) – (2) – (3)

(1)

SZŰZ 'kit mély álmában ...
nem **ANGYAL** *lepett* meg – :
k é n y e s – / – szép öléből
... *p o k o l r a* – menesztett

kihányó – / – kegyes sors ...
erőim' ... serkentsd fel – :
ISTENRE bízd – *döntsön* –
... *épp*' – / – mikor 'veszejt el

(2)

... 'rohadott ... avarból ...
– : fölsejlik ... *volt* – arcom
... kásás – sós – havakból ...
– : nincs ... 'mit jószoltatnom

[– ... *beforgatom* ... *porhüvelyem*' ...
– : sarlós – HOLD – ... – ölébe
... *túléltető* – ... – *lélegzetem*' ...
– : fénypermet – ... – fölébe –]

szoktatom ... **m a g a m a t** ...
minden ... *t ú l i* – csendhez – :
amíg még nem késő – (!) –
... , **KENYÉR** – (ré) ' ... lehessek

... hite's – sorsom ... fáklya ...
– : menekítem ... vég're
... gyötretésem – lángja ...
– : rálobban ... zord égre

(3)

... maradtál – / – maradsz ...
, *vigasztalan* – *sorsra* ' ... —
... magam meg ... **MAGYARNAK** ...
— : ... – *fogyoknak* – *foglya*

... hiába szé – dül – **tünk** ... versbe ...
ó – ... – *b o r o k b a* ... —
... — : ír – **tünk** ... csak ... vizekre
... raj – zol – **tünk** ... homokra ...

m a r é k f ö l d n y i h a z á n k
– ... – / – _____ :
... *annyi* / **sem** / *marad*(t) – (?) –

MIRTSE ZSUZSA
Életlen életek

Odabotorkál az ablakhoz. Szétnyitja a zsalut, világozágra vágyik. Nehezen szokik hozzá a szeme, hetek óta úgy él, mint egy vakond. Hunyorog, bántja szemét a fény, persze, hiszen jó ideje nem mozdult ki a lakásból. Kinéz az ablakon, akkor is, mert levegő kell, meg kék ég, hadd szűrődjék be a retinán, a bőrén keresztül valami. Bármí.

Milyen egyenesek a házfalak! Régóta csak görbének, körvonalalannak érzékelt mindent, magát is. Ha a szomszédot nem hallaná időnként köhögni, még azt gondolhatnám, hogy néhány percre boldognak is érzi magát. Nem, mégsem, az az átkozott köhögés nem hagyja, zavarja, sebzi a fülét. Becsukja az ablakot, hátha akkor tompábban hallja a ritmikus, bosszantó harákolást. De akkor meg nincs levegő. Napok óta nem szellőztetett. Minek? Ne jöjjön fel ide senki. Szégyell idehozni bárkit is, mondjuk ki.

Pedig néhány éve még gusztusos, vonzó hely volt ez: jó képek a falon, nem sok, de az jó. Pedáns rend, Eszti néni jóvoltából. Már őt sem engedi be, előtte is szégyelli magát, hiába küldi rá őt rendszeresen az a jó édes apukája. Az íróasztalról jobb nem is beszélni. Iratkupacok tetején kávéscsésze, melynek falára szűkülő körökben rakódott le a háromnapos kávéidő. Napló különféle színű bejegyzésekkel, valamilyen keksz kiborulva a dobozából, nagypapi tintatartója, felismerhetetlenségig szétmállott alma, zacskóban. Néhány szaloncukorpapír. A falakon képek hiánya. Eladogatott már belőlük, kellett a pénz, jó ideje nem dolgozott, nem volt képes dolgozni. Képtelen volt az életre. Nem voltak már képei – sem a falon, sem odabent, a fejében. Csöngetnek.

- Nem vagyok itthon! – kiabált ki mogorván.
- Engedj be!
- Nem engedlek be, Béla!
- Ne szólíts Bélának, tudod, hogy nem az a nevem.
- Jól van, Dezső, ahogy akarod, csak hagyjál már!
- Méltóztatnál kinyitni az ajtót, vagy betörjem?

Persze, megy az ajtóhoz, nyitja. Már megint a szokásos erőszak. Miért nem hagyják őt tényleg békén, legalább néhány napra? – bosszankodik. Nyílik a zár, az ajtóban egy idősebb férfi áll. Szép az arcának csontozata. Magas ember, erősen őszülő haj-

jal. Jó arcú férfi, ahogy mondani szokták, jó karban van. A kezében méretes papírzacskót tart maga előtt.

– Gyere be, úgyis addig szívod a vérem, amíg be nem engedlek. Nincs kávé. Ha lenne, sem főznék. Leülsz, vagy estig az ajtóban akarsz álldogálni?

– Nem kávézni jöttem – mondta a férfi csendesen.

A nő nem mert közelebb lépni. Nem akarta érezni azt az ismerős, jó szagot. Nem akarta érezni, pedig szeretete, mert mindig olyan otthonosságérzés járta át tőle. Átizzadt nyarak szaga, kiserdőszag, kirándulások szaga, amikor kézen fogva húzzák fel, hogy még, még, menjen, ne adja fel, mindjárt ott a domb teteje, ahonnan lenézhet majd. Le, a világra. Bodzavirágsszag. Incselkedések szaga. Az első pohár pezsgő buborékszaga. A naptej mandulaszaga, amellyel kenegette őt, hogy a szinte átlátszó, fehér bőre ne égjen hólyagosra. Emlékszik, egyszer kakaóvaját kent a vállára az a másik – azt meg is kóstolta, mert annak is olyan jó szaga volt, csak az íze kiábrándító. Akkor tanulta meg, hogy van, amit elég csak szagolgatni, megenni nem szabad. Nyakkendőszag. Máskor a flanelingek szaga. Azokat nagyon szerette, gyakran csente el és vette magára egyiket-másikat, csak úgy. Jó volt olykor a nagy, bő, puha férfingekben járni. Mindigugyanazarcvízszag, „amikor hazaér végre”-szag. Szerette megkülönböztetni, címkével ellátni a szagokat, hogy bármikor előhívhatta magából. Sosem értette, vajon hogyan emlékezünk rájuk, hol, milyen kamrában raktározzuk őket. Párás nyakhajlatszag. Szeretett odabújni a nyakához, becsukott szemmel, és szimatolt, mint a kisállatok. Hát most nem szimatol majd. Nincs szag, nincs kiserdő. Semmi nincs.

– Tessék, fáradj be!

A férfi átvágta magát az előszoba padlóján heverő táskákon és cipőkön. Elmosolyodott, amikor látta, hogy az ilyen-olyan saruk és bakancs mellett egy igen merész túsarkú is hevert. Akkor azért még nincs olyan nagy baj, talán ezt gondolta közben, de lehet, hogy valami egészen mást.

A papírzacskót az egyik fotelba tette, hosszú, sötét kabátját a fogastra akasztotta, a kabát hajtókájáról leveregetett néhány nem létező hajszálat, majd a másik fotelból az odahajigált ruhákat arrébbtolta, és leült. Nézte a falat. Vajon kihez kerülhettek a képek? A szoba lehangelő állapotban volt. Üres üvegek a franciaágy mellett, az ágyon gyűrött takaró, látszik, hogy egyedül fekszenek rajta, talán ruhástul, napok óta. Az ágy egyik felén feltornyozott könyvek, nyi-

tott újságok. A gyűrött párna mellett a kismackó, Mackó úr. Mackó úrnak mindig ott kell lennie, mindenhol, bárhová is veti az élet, gondolhatta, de az is lehet, hogy most is mást gondolt.

– Ettél ma már valamit? Délután négy óra van.

– Persze, ettem. Mindent. Egész nap ettem. Faltam, habzsoltam. Meg még nápolyit is.

– Miért hazudsz nekem? Gyere, hoztam ezt-azt, együnk. Együtt. Úgy, ahogy régen volt.

– Nincs régen. Majd eszem, ha egyedül leszek. Majd. Ha elmentél. Persze, ahhoz először el kell menned, csak úgy mondom. Nem vagyok óvodás, még jó, hogy partedit nem hoztál magaddal. Régen láttalak.

– Te sem jöttél hozzám, pedig tudod, hogy előttem mindig nyitva az ajtó.

– Nem megyek oda. Soha. Soha többet. Van életem, szabad ember vagyok! Nél-kü-led! Az állandó ellenőrzgetéseid nélkül. Ne világíts a szemembe, ne nézz bele a fülembe, ne kérdezd ki naponta, hogy mikor ettem utoljára, hagyj így. Mondd csak, vérmintát nem akarsz tőlem venni? Engedj már élni úgy, ahogy szeretnék. Így. Nekem így jó. Ha nem, legyen az én bajom. Majd én jól bekötözöm magam. Megfojtasz. Nem tudtad? Megfulladok a szeretetedtől. Álljak át bőrlégzésre? Ember vagyok én is.

– Mert én nem, ugye?

A nő az ágy végén kuporgott, maga alá húzott lábakkal. Nézegette a kopott farmerjából kikandikáló csupasz lábujjait, kezével a haját babrálta.

– Hány nap alatt sikerült kivégezned ezeket az üvegeket?

A nő dacosan hallgat, a szeme egy nem létező repedést nézeget a falon. Követi a láthatatlan repedés erezetét egészen a plafonig, mint amikor a tenyéren az életvonalat követik le ujjal, csuklóig, amíg az belefut a semmibe. El kell ütni valamivel az időt. Milyen érdekes, pókháló van, pók nincs, biztos meghalt. Vajon a pókok is megfulladnak, ha túlszeretik őket?

– Van pénzed? Van mit enned? Ne fogd be a füled! Ne csinálj már úgy, mintha hároméves lennél! Mondom, ne fogd be a füledet!

– Ne szólj hozzám, mert lövök!

– Na ugye, hogy tudsz mégis beszélni! Gyere, reggelizünk.

– Majd a nyugdíjasotthonban.

Amit érez, fantomfájdalom. A kitépett lapok, a levágott testrészek helyének fájdalma. Nézi a férfi

bogárbarna szemét, keresi az egykori közös emlékek nyomát a retina mögött, az agyban, az emlékezés fiókjában. Balaton-part. Ülnek egy mólón, bámulják a vizet, a gumimatracosokat. A vízfelszint csak a strandolók kavarják fel, amúgy tükörsima, az égen jóidőfelhők, mégis szorong, fél. Az a másik kezébe veszi a kezét, szorongatja vékony madárujjait, és megígéri neki, hogy soha nem fog meghalni, hogy mindig vele lesz, csak ne féljen már. Utána kézből eteti, ujjvégről, sült hallal – ő pedig szégyelli, hogy ügyetlenül tud csak szálkázni, meg attól is tart, hogy a torkán akad valami, így boldogan csipegeti az ujjak között tartott falatkákat. Vajon a másik emlékszik ezekre még?

A férfi szeme alatt árnyékos, füstös színű a bőr. Jól áll neki az öregedés, bár a tekintet fénye már nem a régi – homályos, karcolt üveglencse a szivárványhártya helyett. Szavak és testbeszéd nélkül nézik egymást.

Valahol, a mélységben összetartoznak, mint a part és a folyó. Egymásra nőttek. Kibogozhatatlan, kusza szálak, becsomósodott vérerek, emlékfonalak. Jobb átvágni őket egy finom metszéssel, csak egyszer fáj.

– Menj el, kérlek, menj el. Jobb most egyedül – szólalt meg a nő hirtelen.

– Rendben. Legyen, ahogy szeretnéd. De azt ugye tudod, hogy legközelebb neked kell jönnöd? Kopogtatás nélkül. Amikor majd akarod.

– Nincs legközelebb. A kedvedért fogok még metrójegyet is venni, ugye? Megvagyok nélküled, köszönöm, megállok a saját lábamon is.

– Azt látom – mosolyodott el a férfi, és néhány üres szaloncukorpapírt a zsebébe gyűrt. Vette a kabátját, majd visszament a táskájáért, amelyet a fotelben hagyott. Hirtelen majdnem megérintette a nő haját, de aztán mégsem. Az ajtó felé indult. Átlépkedett a cipőkön, utazótáskákon, kilépett az ajtón, a két világos elválasztó ajtón, és halkán becsukta maga mögött.

A nő az ablaküveghez nyomta az arcát. Várta, hogy felbukkanjon a hosszú, sötét kabát, az ismerős, megnyugtató járás, a kicsit mindig félrebiccentett fej.

– Apa, apa, gyere vissza... – suttogetta a hideg üveglapnak. A zsebébe nyúlt, aprópénz után kutatott. Lázasan számolgatni kezdte, vajon elég lesz-e. Hitvány, ócska garasok – varázskavicsok helyett. A keksz még jó, megeszi. Kell most az energia. Majd főz egy teát is, az még van. Cukor nincs, de azt úgysem szereti. Ezzel kibírja holnapig.

Alig várta, hogy holnap legyen.

Alig várta, hogy megvehesse azt a vacak vonaljegyét.

VASADI PÉTER
**Egészen nem tudtál
 begombolkozni**

Levél Báger Gusztávnak

Kedves Gusztáv! Egészen nem tudtál begombolkozni; megtaláltam üres gomblyukaidat, de még a rejtett réseidet is; hát hogyan gombolkozol Te? Ha katona lennél, „leszúrnálak” érte – a fenébe, kitűnő, elegáns, és valahogy finoman nyers is ez a költészet! Hogy „izgalmas”, az ma már túl olcsó kifejezés: meghökkenítő, hétköznapjai is bensőségesen ünneplik (Te tudod, mit mondok ezzel).

Ez a fajta egyszerűség nagyon is összetett: szerénysége „veszélyes”, alázatáért *mindent* érvényesen kimondhat, s úgy éreztem, ahogy lépkedsz le a metrólépcsőn (vagy metalépcsőn?), a lábad elé nézve, a „kis semmik”, dolgok csapatosan, reménykedve balagnak utánad; hátha papírra kerülnek. Tényleg: a logika, a matematikai s evidens sallangtalanság, a számszaki fegyelem (nekem is, mint) Neked alapjaiban szükséges, tehát hasznos volt (s van). Nem cseberberélsz magaddal, most ez vagyok, azután költő stb.; *itt a szellem költ*, a gondolat legalább annyira filozofikus, vagyis hermeneutikus *eleve*, mint amennyire gazdasági, számszaki: itt jelentős, élénk, nyitott szellem van, bámulatos emberi vállalkozás – egység.

Ami(k) szememben a legfontosabb, azt csinálod. Nagyon megörvendeztettedl...

Ölelés érte
 Vasadi Péter

*

Ezt a levelet Báger Gusztávnak *Mindent begombolsz* című verseskötetéről¹ írtam. A szerző 2011. június 17-én dedikálta. Ez előtt kaptam meg tőle *Élőadás* című verskötetét,² dedikálva 2011. május 18-án. A két időpont között hajszálnyi különbség, egy hónap van. Ezt a lírai – önmagával folytatott – üldözéses versenyt írói bravúrnak is lehet nevezni,

1 Báger Gusztáv: *Mindent begombolsz*. Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2011.

2 Báger Gusztáv: *Élőadás*. Tiszatáj Könyvek, Szeged, 2010.

ami azért elég ritka, de talán ennél is érdekesebb a két könyv összevetése, a mindkettőben meglepő dolog- és tárgyismeret – mint poétikai alapanyag – nagysága, a *hang* gyors váltása, váltakozása, e költői attitűdnek a másféle magatartásoktól való távolsága, s az ebből (ezekből) eredő természetes egyedülisége. Az *Élőadás* dedikációjában Báger Gusztáv „közéleti verseit” ajánlja figyelmembe. Ha tudná, milyen jól teszi! Pedig a kifejezés mögött finom bocsánatkérő, s ugyanilyen szelíd irónia sűg (magának is alig hallhatóan), de erre nincs semmi oka, vagy ha úgy érzi, volna, azt is jól teszi: szeretném leszögezni, hogy bármifajta hermetizmus (vagy amit tévesen annak tartanak) nem több, mint egy létezés lírai foglalatja a többi között (még Mallarmé esetében is). Szabadok vagyunk a létezésben, a látásunkban, a szavunkban, sőt az igazsághoz (amely *van*), szóval a hozzá fűző kapcsolatunkban is. Bár folytonos személyes szabadságharc árán. Csakhogy a jó költészet akkor is hódít, ha érthető, logikus (lévén J. A. Főpap szerint „logika”), és másként gondolkodó. Boldogok a másként gondolkodók! Azonkívül: az *Élőadás* (élő) előadója mintha mindent begombolna, a *Mindent begombolsz* öltözködője meg mintha mindent kigombolna (miután előzőleg begombolt). Nagy rafinéria műveli itt velünk elragadó fondorlatait. Akár ki-, akár begombol, tény, hogy nekivetközlik. Milyen jó ez, Gusztáv, hogy így szórakozol velünk, te állsz, mi meg lélekben várjuk a fölkérést. Ehhez persze ez a tiszta gondolkodás, szórend és felelős, körbepillantóan „közéleti” érzékenység, ez a karmesteri (kissé hosszúkas szemrésből kitűző, kinevető) tekintet szükségeltetik. És – talán mindenekelőtt – ez a mély, sallangtalan, udvarolni senkinek sem óhajtó, „engesztelhetetlen” alázat. Itt álljunk meg egy pillanatra.

Báger költészetének ősforrását – lehet, hogy nagyot tévedek – a több emberöltőnyi föld-, humusz-, rög-közeli paraszti életformában gyanítom, amely minél inkább hátrálunk az időben, annál teltebb őstapasztalatoktól telítettebb volt, egyenes és egyszerre készítő, olykor kényszerítő, az egyszerűség etikumát el nem herdáló – igenis – intellektuális önbecsülésben gyökerezett. A túlfacsart, hangabandázó tiranoid, kiagyalt, pókhálós ürességű, individualizáló szupermodernhez semmi köze. Báger költészete nem más, mint önmaga (nem csekélység), ezért az sem zavarja, ha beleszületetten, sajátjaként hatja át istenhite. A hit, mint általános, és a hit, mint meg-

vallott. S úgy, ahogy ez igaziként jelen lenni szeret, rejtetten. Vagy ha kimondottan, akkor az evilágiság korhú zakójában, garbóban vagy öltönyben, farmerjában és adidasában; ha tetszik, a lényegére dekonstruálva. S mivel most éppen ma van, a mában.

„A természetes ihlet összetett...”, de „valami elillan, / hogy megmaradjon a kimondatlanságban” (*A szökevény*). Gusztáv élőt ad elő élőknek, „mindennapit”, amiről tudjuk, lét, létezés, létszükséglet, és szeretettel teszi ezt, mint egy rangjarejtett diakónus, aki hivatásos szám-vevő, és nem számon-kérő szék tulajdonosa. Igaz mesét mond elegánsan, kortalan, kedves csábítóként, és – a – fenébe ... – még áldani is tud. Fölráz, de mosolyog. Irgalmas, és hellyel kínál a padon. Föl-fölbukkanó, érett megfajthetlenségei vannak: vigyázzatok, mert „a ritkán lakott területeket benépesíti az empíria”, a meg-, sőt kifigyelt tapasztalat (*Ügyelet*). Na és?... Válaszol: „a Logosz él / csak logikánk halott” (*Az Egyetlen Könyv*). És folytatja: „A tudás / befagyott, egyes tévé-eszmék ”!” szinte föltörhetetlenek. Tévé-hitek zsar-/ gonjai zúgnak a metróállomásokon, mindennütt” (*Konvenciók hálója*). Honnan tudod? „Az emberi / szemnél élesebb optika a vers lencséje, amivel nézek” (*Realizmus*). Ez az egyik legszebb, leginkább teremtődött, titkosan szerves, organikus rendeződött verse.

*

Mégsincs összevetés. Egyik könyve szebb, mint a másik. Jó, de melyik az egyik? Az *Élőadás*. És melyik a másik? A másik egyik, a *Mindent begombolsz...* Te érted, amit írsz? Nem mindig, de most igen. Mi *nem* az *Élőadás*? Nem parttalanul, mégis áradó, részleteiben jól körülhatárolt, sűrű, ám megritkított világ az emberben, és kívüle is; szóval az egész. Szálanként, napra nap, időmetszetekben, de örök(nek látszó) ég alatt... A „begombolás” talán leheletnyit gondolatibb, meglassult sereglése a teremtettségnek.

Ennek valódisága *itt*, a garanciája, *milyensége* (s nem jó, rossz volta), a – filozofikusan – ki nem mondott, de számon tartott szellemiségében vagy épp szellemtelenségében van. Nem jövőjének optimista kontúrjai között, hanem jelentős veszélyeztetettségében. Mégis, sétálunk benne. Gusztáv terel, mutat, sugalmaz, s közben imádkozik (bizony ám...). Mintha a Báger-vers nem túlcsiszolt, de alaposan megoldozott lépcsőfokain (verssorain) folytonosan

föl-alá lépegetnénk. A pontosan megírt, tehát le is leplezett világ – mellesleg tulajdon életünk – megismerésére, s e megismerés sorjázó fokozatainak, „véletlenjeinek” fölfedezésére invitál minket a szerző modern szó- és eseményes fordulatokkal. Ilyen nagy, fegyelmezetten sokasodó, tág, sorról sorra szellemien fölvilanó, megérlelt költői remeklése az *Óda...* méltó a magyar Nagymester *Ódájához*. Íme, elindultunk „Le a véletlen alá, a tudatfölöttibe, / hol sziklák olvadnak, / ásványok izzanak” (*Acting out*).

*

A „helyzet” rajza irgalmasan irgalmatlan a *Könyvjelző* című versben. Szívszorító a kezdő mondat: „Most hal meg az irodalom” (mert az ilyen-olyan könyvek, a könyvformájú semmi tömege burjánzik), „most loccsan szét / egy nagy regény vízfeje”. A költő egyszerre tud szelíden is, kíméletlenül is „liturgiázni” a legköznapiabb időben, térdig gázolva a tárgyak, a percdarta kistettek nehézvíz-áradásában nagy biztonsággal, mintha tudná, hol rejlenek váratlan csapdák, gödrök. Nem nehézkesen, megfontoltan halad. Teheti: leleménnyel van tele a keze, szíve, feje, hátizsákja is. Innen van költészetének „mondattossága”, a leírásra szánt szavak száma most több, ponttól pontig. Valami különösen, egyenletes szívmeleg hatja át verseit, mely nem főnről vagy lenről, hanem az önépítésre kegyelmet kapott lélek és látás mélyéről süt: „a gömbölyded kövekre pára száll / a hajnal tudja csak mi a helyzet / mert akkor meztelen minden titok / és kijelenti az ég amit tudni értelmes” (*Sivatag*). Ennek a verskötetnek nincs sok társa mai irodalmunkban.

Szókinccse nagy, végtelennek érezzük, mint a számsort, de nem gazdag; „paraszt-szavai” vannak, mint egy kínai bölcsnek. Egyik legszebb verse, a *Határok*, szerelmének mintegy üdvöztető, méltóságos leírása, lassan következnek egymás után a sorok; keleties, higgadtan perzselő zoltározás ez. Kifejezett hasonlatai viszonylag ritkák, inkább az ellentétes vagy egymástól távoleső jelentésű szavak összerántását kedveli; sokszor pusztá tényeket közöl, de a történet mintha asszociatív, átlátszó varázskendőben kígyózna. Képei, fogalmai puzzle-szerű pontossággal rakódnak egymás mellé, s ezek verssé, nagy-tállá állnak össze. Titoktudó *józással* átmeleg átszótt nyelvén mindent meg tud írni. A mindent írja meg, mivel *van* végtelenje, de ez *tárgyas*. A létezés homályosan kimondott (másképp

talán ki sem mondható), de nyilvánvaló bejelentése (a remekműgyanús) „*A tárgy titokzatos vágyá*”-ban meghökkentő. E vers külső formai szépsége ugyanolyan tömör, dús, erős, mint a jelentésbeli: sugaras (a sorok háttérben vagy előzményeiben rejlő, összetett) egyszerűségét örökre érezzük. A *Vadászösvény* a hit, a szerelem, a (filozófikus bőrű) tömondatok mögé rejtett diszkrét, de erélyes (s ami nem áll messze ettől a jelzőtől) s erényes *megvallás* remeke (maga vers texturálisan megrajzolt váza). A *Dobás*, az *Áttűnő ajtók* realizmusa, meg-tör-tén-te fényes, igen, Gusztáv sportcipőjének, fűzőjének fénye van; elhisszük neki – hiszen mindig *erről* van szó –: „Mennyi lét, lélek dőlt nekem, / részegen, bambán, alig tudott elmenni az ágyig.”

„Nincs unalom / a transzcendenciában...” (*A pokol előszobája*).

*

A *Balladától* – e költészet elhajított gerelye – valóban „hasítja az eget”. A *Mindent begombolsz* innen fölfelé tart, még és még magasabbra, mert Annak, akiről ír a költő – s neki magának is – „Nagyobb ... öntisztulása, mint undora” (*Ballada*). Az *Ünnep* a szent ó- (és benne az új-)szövetséget úgy ünnepli az áldozati szavak, sorok pusztá fölsorolásával, hogy ég az egész vers, a papírlap, a teremető nyelv dicsőítése ez, a kimondás, a kifejezés lefojtott öröme ujjongást takar – ez most az angyalok joga; írjuk *láthat* csak, azt beavatottként. A *Magasság, mélység* nem ráadás; maga az *Ajtó* tárul rá a megelőző versre, lévén „időt-

len” a mi szabadságunk. Nem csoda (bár az), hogy „a sarokban hirtelen kinyílik a jácint, / az ablakban a lilium. Szól a zene” (*Szól a zene*).

*

Báger Gusztáv nem veti meg (hivalkodó vagy elmismásolt) göggel a sokágú emberi értelmet, a létezés észrevétlen vagy észrevehetetlen elemeit, kicsiségét; a maga korának beszédét beszéli, s ingyen kapja meg a titokban meggazdagított szellemek jutalmát: következetes, ettől egyszerű (vagy fordítva), figyelme lankadatlan (S. Weil: a figyelem maga a szeretet), versmondatai a jelentős költészet érvényét spontán módon éreztetik, versei erőlködés nélkül tartanak céljuk felé, s úgy állnak kezére váratlan tulajdonításai lépten-nyomon, a valóságra – nem ráfogott, hanem – rámondott másvalóságai, oly természetességgel, ahogy a kerek-lyukas, cserép madáritató körül topognak a szomjas feketerigók: állhatatosan nem akarnak mást, csak inni. De azt nagyon. Versbeszéde tiszta, erős, kijelentéses, vallo-másos, átható, külső-belső tapasztalatoktól mélyen érintett, gyöngéd, és/de szürreálisan realista.

A forrás, amelyből merít, tényleg „hegedülni kezd. / A lepke” – meg a költő olvasója – „hallgatja egy ideig, / majd átlebeg a réten”, meg a költészetén (*Kifestő*). Nem lehet kitérni ajánlata elől: „szobát kéne” bérelni olvasójának is „a Szívben” (*Szív utca*).

Utóirat: Látod, nem tudtam abbahagyni, vagy alig. Adjunk hálát... stb.

MOLNÁR JÁNOS
Hazafelé

Négyéves voltam, amikor eldöntöttem, hogy én is férfi vagyok, bátran kell viselkednem, mint az apámnak. A házunkban nem volt vécé, éjszaka, akinek pisilni kellett, bilibe végezte a dolgot. Kivéve apánkat, aki a kis kertünk végében álló potyogtatós árnyékszékbe járt. Azon a hideg decemberi éjszakán kionsontam a lépcsőházba, lebotorkáltam a földszintre. A vilanykapcsolót nem értem el, egyik lépcsőről ereszkedtem a másikra, négykézláb. Sötét, átláthatatlan sötét volt mindenütt, az járt a fejemben, szegény vakok, micsoda iszonyat, ha a semmi vesz körül, nem mertem csak úgy a semmibe lelépni, azért ereszkedtem négykézlábra. Rettenetes félelem feszült bennem. Bármi megtörténhet, és nem tudok védekezni. Valami szörnyűség lapul a fenyegető csendben. Kezeket éreztem magam körül, amelyek értem nyúlálnak, bármely pillanatban nyakon ragadhatnak. Időnként mozdulatlanná merevedtem, visszafojtottam a lélegzetem, mert mintha valaki kopogott volna mögöttem. A néma csend aztán még ijeszteőbbnek tűnt. Végre leértem az előszobába, ahol csekélyke fény szűrődött a bejárati ajtó üvegén át. Megtaláltam a kilincset, megtaláltam a kulcsot a zárban, tudtam, el kell fordítani ahhoz, hogy kinyíljon az ajtó. Álltam az ajtó előtt, és nem mertem elfordítani a kulcsot. Ha kinyitom, rám támadhat, rám omolhat minden, amitől az ajtó most még elválaszt. Nagyon kellett pisilni, nem várhattam tovább, elfordítottam a kulcsot a zárban, és kinyitottam az ajtót. Lesz, ami lesz. Mellbevágott a tenger felől fújó jeges szél, süvöltött, vijjogott, úgy éreztem, képtelen leszek megtenni azt a tíz-tizenkét lépést a vécéig. S akkor tekintetem a kert árnyából, a sötétből a fény felé fordult. Rácsodálkoztam az égboltra, mintha először lát-nám. Számtalan fénylő csillag tündökölt ott, mind megannyi szem, mind rám figyelt, mindenik rám vigyázott. Elillant a félelmem, mintha sosem lett volna. Nyugalom, elégedettség, önbizalom áradt szét egész lényemben. Nincs mitől tartanom, nem vagyok egyedül, az ég vigyáz reám. Szemem a magasságba szegezve lépdeltam a vékony kis járdán az árnyékszékig. Az ajtót nyitva hagyva gyorsan elvégeztem a dolgom, és ugyanúgy égre függesztett tekintettel sétáltam vissza minden sietség nélkül a házig. A sötét lépcsőházban is szemem előtt lebegett az engem vigyázó

csillagtenger, visszabújtam az ágyikómba, és azzal a boldog tudattal aludtam el, hogy nem vagyok, sohasem lehetek magamra hagyatva.

A holland férfi meséje, amit ő „első vallásos eleménynek” nevezett, felelevenedik Saroltában, mialatt fáradtan bandukol a buszmegállóhoz, az október végi, ám téliesen rideg estében. A holland házaspártól pár órája vált el, két napig voltak náluk vendégségben. Régi, még a kommunizmusbeli barátság ez, első találkozásuk óta évente legalább egyszer együtt töltenek pár napot. Többnyire Magyarországon. Saroltáék öt évben egyszer, ha megengedhetik maguknak, hogy külföldre utazzanak. Graafék viszont, noha tisztviselők, holland viszonyok között nem számítanak módosnak, sőt a középosztálynak is a szegényebb rétegéhez állnak közel, meg öt felnőtt gyerekük is van, mégis megtehetik, hogy évente többször is Magyarországra utazzanak, és balatoni nyaralójukban töltsenek pár hetet. A kétszintes nyaralóban, amilyen Saroltáéknak sohasem lesz, hacsak nem nyer Sanyó a lottón, de mivel ritkán játszik, még arra sincs sok esély. Csütörtök este van, másnap ünnep, ennek ellenére be kellett mennie az Intézetbe dolgozatot íratni egy fizetéses nyelvtanfolyam hallgatóival. Amiért ő kevesebb pénzt kap, mint egy szakképzetlen munkás. Ha egyáltalán kap. Legutóbb is másfél éves késéssel fizették ki a munkabérét. Persze az intézmény idejében megkapta a tandíjat, a rektornak minisztereket lepipáló javadalom jár, neki, az egyszerű tanárnak pedig az elvégzett munkáért is csak nagy késéssel fizetnek. Akiket tanít, majd jó állásokat kapnak Nyugaton, utaznak, élnek, míg ő egyik napról a másikra tengődik, és örülhet, hogy rendezni tudja a számláit. Hiába, ilyen hálátlan ez a társadalom, nem becsüli meg azt, akinek a tudását köszönheti. Így szokott füstölögni-bosszankodni-fortyogni, hogy majd felrobban hazafelé menet, s gondolatban felrobbantana a bankokat, tőzsdéket, azok villáit, akik mások kíméletlen megsarcolásából olyan bőségben tobzódva élnek. Nem a vagyonukra pályázik, védekezik terrorista gondolatai miatt saját lelkiismerete előtt, csak tisztességesen szeretne élni. Fáradtan vonszolja magát haza, nehéz a táskája, melyben a tudást hordozza, úgy érzi ilyenkor a nap végén, majd leszakítja a karját. Bár egyszer tényleg szakítaná le, akkor kórházba kerülne, s lenne néhány nyugodt, csendes hete.

Aszfaltra szegezett tekintettel kerülgeti a pocsolyákat. Gépiesen rakja egyik lábát a másik után. Miközben a szórakozóhelyekről villódzó zene és

rózsaszín vidámság árad, a színházakba-mozikba ünnepélyes öltözetű, elégedett mosolyú férfiak és nők tódulnak. Képelete szerint. Ő évek óta nem volt színházban, koncerten. Moziba félévente egyszer, ha eljut. A nyelvórákat mindig délután, estébe nyúlóan kell tartani. Amikor más szórakozni indul, ő akkor baktat haza „kiszigerelve”. Lelki-testi állapotára ezt a szót érzi a legkifejezőbbnek. Megérkezik a buszmegállóba, rádöbben, hányan és hányan élnek még úgy, mint ő, persze ez nem vigasztalja. Látja a gyűrött arcú nőket és férfiakat, akik magukba roskadva várnak, hogy végre hazaérjenek. Már akinek maradt még otthona. A busz vonalán, a temető mellett hajléktalanszállót nyitottak. Azok az új arcok, akiket korábban nem látott a buszon, nyilván oda tartanak. Még rendszeren fel vannak öltözve, a legfélreeseőbb padon ülnek, egymással sem beszélnek. És mind a temetőnél szállnak le. Bizonyára ők azok, akikről az újságok azt írják, hogy elveszítették az otthonukat a bedőlt hitelek miatt, de még van munkájuk, még tartják magukat a hajléktalanszálló védelmében, még elodázhatják a szószerinti utcára kerülést, egy valamikori újrakezdés reménye még nem veszett el teljesen számukra.

Leroskad az egyik pad még szabadon hagyott helyére, valaki már korábban letörölhette róla a nedveséget. A szomszéd padon az egyik szomszédasszony ül öt éves kisfiával, és a mobilján a barátnőjével nagy hangon diskurál. Sarolta azt gyanítja, hallássérült. Két-három éve költöztek oda, a kettéosztott telek egyik oldalára, miután Bagó néni meghalt. A néni unokája örökölte a telket, Pesten él, nagyritkán megjelenik idegenekkel, nyilván érdeklődnek a telek iránt. Az utca felőli szebbik részt azonban nem vette meg még senki. A fiatalasszony nem is bánja, érces hangja közölte a környékkel: legalább így nem „baszogatja” senki. Az egész utca számára szétkürtöli minden titkát. Ha jó idő van, az udvaron tölti az idejét sötétedésig, nyáron még azon túl is, népes baráti körével, és azok gyerekeivel együtt. Ott szokott valahol messze élő anyjával is kommunikálni mobiltelefonon keresztül, értsd meg anyám, közli üvöltve az anyjával és a környékkel egyszerre, Dávid Koszovóból jött, de valójában spanyol, engem ne oktass, kell egy férfi a háznál, tudod, hogy nem szeretem, hogy te mindig mindent jobban tudsz, és így tovább és így tovább. Mindenki tudja, hogy Gézát elvitték a rendőrök, hogy Dávid csak a farkával foglalkozik, ahelyett, hogy munkát keresne, hogy Gézára nem bizonyítottak rá semmit, de továbbra is benntartják, hogy Dávid nem

tud magyarul, azért nem kap munkát, de ő szívósan tanítja. Mindenki hallja, amikor nagyon tagoltan, lassú ritmusban bizonyítja a férfinak, hogy azt a tízezerrest az ő pénztárcájából senki más nem vehette el, csak Dávid, ne hazudjon, mondja meg az igazat. Mindenki hallja, hogy Dávid kapott ajánlatot Spanyolországban, el is utazott, majd csak karácsonykor jön haza. Mindenki hallja, hogy egy hét múlva a szomszédok számára érthetetlen nyelven rikoltozik Dávid, a két apró gyereket igyekszik kordában tartani, illetve furcsa magyarsággal elkiáltott vezényszavakkal akarja rávenni őket a rendre. Az apróságok rendszerint nem reagálnak, mire testi fenyítés zaja és gyereksírás tölti be a környéket. A fiatalasszony időnként szórólapokat terjeszt, és rábizza a gyerekeket az épp aktuális férfira. Egy Lajos is megjelenik időnként, ő az, aki felrotátorozta a kertet, bevetette fűmaggal, bizonyos időközönként levágja a fűvet. Olyankor nagy sütés-főzés is zajlik az illatokból ítélve. Mindenki tudja, hogy a fiatalasszony szerint ők, a szomszédok cigányputrinak hiszik az ő házat, mindenki hallja, ahogy Brigi, a barátnője cáfol: nem, a szomszédok biztos azt hiszik, kurvabarlang. Mindenki hallja aztán, ahogy együtt hahtóznak. Mindenki hallja, hogy a másik utca felőli szomszédasszonnyal a két kis apróság olyan gyöngéden és kedvesen diskurál, mint egy nagymamával. Igaz, az alacsony drótkerítésen keresztül Beta néni meg szokta őket kínálni a kertjében termő gyümölcsökkel. Bár gyakran panaszkodik Beta néni a zajos fiatalasszonyra, valójában nem is olyan rossz, hogy ott vannak, a konyhaablakból épp rálát az udvarukra, látnivaló akad, nem unatkozik egész napos magányában. Beta néni fia rokkantnyugdíjas agglégény, szinte sosem tartózkodik otthon. Vagy az élettárásnál tölti az időt, aki cukrászdát működtet, és besegít neki a kiszolgálásban, vagy utazik, mert tagja valamilyen „egészséges életmód” hálózatnak, a pesti központból hozza a megrendelt termékeket, vagy részt vesz a hálózat tagjai számára szervezett találkozókön. Beta néni sok egyéb közt leginkább azzal nem tud megbékélni, hogy miért fűvesítette be az egész kertet-udvart az új szomszéd, amikor Bagó Bözsinek annyi zöldsége, krumplija, szőlője termett ugyanazon a területen, hogy piacra is alig kellett járnia.

A buszmegállóval szemben, az úttest túlsó oldalán egy utazási iroda lépcsőjén fiatalember fekszik. A túloldali buszmegállóban várakozóktól nem látszott a test, a várakozók viszont felszálltak egy járatra. Még

nem fagy, de hideg van, a fekvő testen csak póló, könnyű sötétlila dzseki, farmernadrág, tornacipő. A lába időnként rángatózik, mintha az utolsókat rúgná. Kerékpárosok közelednek, egyikük, talán ismerős, leszáll a kerékpárról, falnak támasztja, és a fekvő test fölé hajol. Nézi a pulzusát, halántékát, óvatosan költögeti. A fekvő test egyszer csak artikulátlanul kiabálni kezd, áthallatszik Saroltaék oldalára, a francba, hagyjál, vágod, hagyj a francba, szívódj fel. Orvos vagyok, mondja kerékpáros. Segíteni akarok. Menj a büdös lófaszba a tetves segítségével. Húzz már el! Ne csináld már. Segíték felkelni. Nem maradhatsz itt. Közöd? Ne fárasz! Hagyj békén! A segítő felül a kerékpárra, még visszakiabál: hát akkor dögölj meg.

A fekvő alak hirtelen felpattan, rohanni kezd, az úttest közepén összecsuclik, mint egy rongybaba. Újra megpróbál talpra állni. Nem megy. Négykézláb igyekszik keresztül. A gépkocsik kerülgetik, dudálnak, úgy tűnik, az ifjú nem vesz tudomást környezetéről. Mászik kitartóan, lassan tovább. Sugárban tör elő belőle gyomrának tartalma. Összeesik. Hullámozdulatlan. Sarolta szomszédasszonya a mobilján közvetíti barátnőjének a látottakat. Képzeld, itt egy faszi az orrom előtt. Kurvára be van baszva. Kurvára. Jó arc, olyan Dzsákó figura. Tiszta fürt, úgy képzeld el: a feje, mint egy szőlőgerezd. Fekete szőlő. Most feláll. Vagyis megpróbál felállni. Persze csak szeretne. Puff! Összecsuclik. Hogy mi van rajta? Izé farmer, bőrdzseki, asziszem guccsi. Orgonalila. Már jól összebaszta. Megint kísérletezik. Hoppá! Hányik, mint állat. Biztos el fog csúszni. Mégse. Most rohan. Úgy emelgeti a térdeit, mint egy csikó. Átért a járdára. Sikert! Na, még egy kicsit! Tarts ki, tarts ki, tarts ki! Baszki, tudod, milyen jóképű? Na ne, ne csináld! Bumm, neki egy fának. Átöleli. Lecsúszik róla. Okád! Mi a faszt kajált ez, hogy... Ül a fának támaszkodva. Bámul maga elé. Szerintem azt kérdezi magától, hol van. Szerintem tutira nem tudja, hol van. Okád. Szerintem már ez epéjét hányja, vagy a máját. Bumm! Eldúlt, mint egy kivágott fa. Szerintem szétment az agya, olyat koppant. Na, jön a busz, Tomcsi, mássz fel, segíts fiam, persze Tomcsit is hoztam, segít, alig vettem valamit, el is baszta a segílyt, tudod, semmire sem elég, egy ilyen bebaszott figurát nem láttam már nem is tudom mióta. Hogy én nem sajnálom? Miért sajnáljam? Én nem küdtem, hogy bebaszsa magát, este nyóckor mán ilyen rongy legyen valaki...

Sarolta elől ül le, nem akarja hallani és már nem is hallja tovább a szomszédasszony folyamatos telefoná-

lását. Egy darabig még maga előtt látja a fiatal férfi gyerekarcát, üres tekintetét, furcsa, gépszerű mozgását. Tanít olyan szövegeket is, tudja, minek a hatására viselkedik így az ember. Már ha ember még az ilyen. Azt is tudja, hogy segíteni nem tud rajta, csak ha felátad benne a vágy, hogy újra ember legyen.

A kettes kórháznál felszáll az elvarázsolt figura. Magában beszél, szitkozódik, vitatkozik valakivel hangosan egész úton, egy percre be nem áll a szája. A valaki be akarja csapni az ipsét, de ő átlát a szítán, röhög magában, hogy ő milyen ügyes, elküldi az álnok valakit az összes létező trágár helyre.

Ólmos fáradtság telepszik Saroltára, nem szabad elaludnia, nem a végállomáson kell leszállnia, ki kell bírnia. Kint újra elered az eső, nincs nála esernyő, a buszmegállóval szembeni boltban kenyeret kell vennie, holnap huszonharmadika, ünnep, nem lesz nyitva semmi. Sms-t küld a férjének, hol-merre jár szegény, ha elérte a négyes vonatot, talán már Kecskemétnél zötykölődik, mire hazaér, be lesz zárva minden, rá most nem lehet számítani.

Amikor leszáll, már nem esik. A felhők mögül előbújt a hold, az októberi csillagtenger egy része látszik a távolodó felhőktől felszabadult égen. Hidegnek, részvétlennek érzi a csillagokat, különben sem érdemes hosszasan bámulni őket, a járda töredezett, könnyen megbotolhat. Meg a mesterséges fényeket is olyan ostobán tervezte-helyezte el valaki, hogy az autótut világitják, míg a járókelők botorkálhatnak a sötétben a fák árnyékolta járdán. Este emiatt sokan az úttesten sietnek céljaik felé az autósok fölöttébb nagy bosszúságára. A kis sarki bolt kilencig tart nyitva, van még tíz perce. Gyorsan megvásárolja a kenyeret, jó érzés tölti el, hogy van készleten a kedvence, a magosrosos cipő. Ilyen későn nem mindig szokott lenni. Hálás szívvel indul hazafelé.

Ad majd egy konzervet Bitangnak, a házörzőnek, aztán ő is eszik a holland vendégeknek főzött maradék finomságokból. Megfürdik, bebújik az ágyba, bekapcsolja a tévét, oda se nagyon figyel, csak legyen valami hang a házban. Csak vár és vár. Reméli, nem alszik el, amikor ő hazaérkezik. Ő majd iszik egy pohár pálinkát, eszik, gyorsan lezuhanyozik, bebújik mellé az ágyba, átöleli. Hajnali négykor kelt, nyilván fáradt, nagy testi buzgóságra badarság lenne számítani. Sarolta nem is kívánja egy ilyen nap után a szexet. De jó a szeretett férfi karjaiban elaludni. Legalább ennyi öröme legyen az embernek ebben a kurva életben.

Kun portrék

Jonathan Ouisse, fiatal francia festő és grafikus két éve dolgozik Magyarországon. Minimalista tárgyilagosság és a külső nézőpont elfogulatlanságával megközelített „magyar téma” teszi szimpatikussá. Karcagi arcok / Kun portrék című festménysorozatát a karcagi Győrffy István Nagykun Múzeumban mutatta be. A nagyméretű vásznanak a francia művész a rá jellemző reliefszerű, nagyon plasztikus grafikai nyelvezet és festészeti elemek fúzióját alkalmazza.

– *Miért döntöttél úgy, hogy Magyarországon dolgozol?*

– Mielőtt feleségemmel, Ágival Pestre jöttünk, négy évet éltünk Párizsban. Mint a többi világvárost, Párizst is a folyamatos versenyfutás, örökös vetélkedés jellemzi. Ilyen környezetben könnyen elveszthet az ember sok mindent, ami emberi, többek között az önzetlenség örömét.

2010-ben tálaltam egy francia céget, és ők megengedték, hogy távmunkában dolgozzak mint grafikus; így lehetőség nyílt arra, hogy Budapestre költözzünk, és ennek nagyon örültünk. Itt az emberek sokkal eredetibbek, mint Franciaországban.

– *Hogyan jött a „Kun portrék” ötlete?*

– Amikor meghívtak kiállítani Karcagra, választhattam aközött, hogy kiállítom a régi munkáim, vagy festek egy új sorozatot. Az utóbbi lehetőség mellett döntöttem. Engem alkotáskor sokszor a szociológia és a néprajz inspirál, illetve bizonyos autentikus, legalábbis a miénknél autentikusabb kultúrák. Az ember mint téma kimeríthetetlen, időnként érthetetlen. Karcag Ági szülővárosa, a „Kun portrék” gondolata természetes módon adódott. Ezt a régiót erős tradíciók jellemzik, az emberek mélyen kötődnek a földhöz és a történelemhez. Engem ez az egész nagyon megfogott, emléket kellett nekik állítani. Amikor először találkoztam

kun emberekkel, leginkább a nagy alázatosságuk és nemeslelkűségük fogott meg; nem értették, miért állított be hirtelen hozzájuk ez a francia, és miért akarja lefényképezni őket. Egy vagy két pálinka után elmondtam nekik, hogy helyi, gyökereikhez ragaszkodó, valódi embereket keresek, akiket megörökíthetek. Népviseletben és lovas fogatban egyaránt részem volt, ami számomra igazi megtiszteltetés. Ez a világ messze áll az individualista, látszatkultuszoknak szentelt fogyasztói szemlélettől, a mindenáron való birtoklástól. Ez a sorozat tisztelet a hitelesség és az életöröm előtt.

– *Beszélg a munkafolyamatról: vázlatok, fotók előzték meg a vásznakat?*

– Miután kitaláltam a sorozat témáját, megkérdeztem kedvesem édesanyját, aki a múzeum restaurátora, hogy ismer-e olyanokat, akik karakteres személyiségei a régiónak, akikkel találkozhatok, beszélgethetek és készíthetek róluk fotókat.

– *Milyen volt a hangulat a kiállítás-megnyitón?*

– A megnyitó egy szombati napra esett. Nem vártam sok embert, éppen ezért kellemes meglepetést okozott a sok érklődő. Eljöttek a megfestett modellek családjukkal, rokonaikkal, a kiállítás iránt érklődők, végül egy tekintélyes hetvenfős közönség előtt hangzott el a megnyitó, és a kiállításon megjelent a polgármester is. A megnyitó beszédet Györffy Sándor szobrász mondta, a sorozat tradicionalista karakterét és narratív nyelvezetét emelte ki. A karcagiak nagyon büszkék voltak, megérintette őket a sorozat. Rengeteg olyan látogató is megnézte a kiállítást, akik egyébként be sem teszik a lábukat a múzeumba. A kiállítás alapkonceptiója volt, hogy nem belterjes, elitista vizuális nyelvezetet és tematikát használ, hanem szélesebb befogadói kör által dekódolható. Fontos számomra a nézők reakciója.

– *Beszélg az új sorozatodról, amivel a madridi kiállításon vettél részt!*

– Az új sorozat határozottan politikus abból a szempontból, hogy vissza akartam térni a festészethez, amit elhagytam egyfajta kísérletező művészeti nyelvezet miatt. Az új sorozatban maszkot viselő gyerekeket festek. A maszk témát a hopi indián kultúra – egy arizonai animista törzs – hiedelmvilága inspirálta. A hopi tradíció szerint létezik egy energia-egyensúly az univerzumban, ami felborult, és nem biztosítja többé az emberi lét feltételeit. Maszkos ceremóniáik a felborult egyensúly helyreállítását szolgálják. Ezt az ideát vettem alapul az új képeken, a saját elképzeléseim szerint átalakítva, elég szabadon. A városi környezetbe helyezett maszkos gyermekfigurák egy fiktív vallás nagyvárosi sámánjaként keresik az elveszett spiritualitást, próbálják helyrebillenteni a felborult egyensúlyt.

– *Az angers-i és a madridi festményeken street-art és fotórealista hatások keverednek. Mit jelent számodra ez a két meghatározó hatás?*

– Rám inkább az a fajta elkötelezettség és szabadság hatott, ami a street art-ra jellemző, nem elsősorban festői látásmódja. Marginalizmusa, tiltottsága, popularitása inspiráló számomra. Fiatalon foglalkoztam graffitivel, és később vásznon is használtam a graffitiből származó festészeti technikákat: szórópisztolyt, festék sprayt, sablont. Sok minden hatott rám, a fotórealizmus, street art, XVI. századi olasz barokk, időben és stílusban teljesen eltérő művészek és irányzatok. Caravaggio barokk naturalizmusa revelatív volt számomra, fény-árnyék technikája, néha már-már brutális realizmusa. De Blu művészete éppúgy hatott rám, mint ahogy Jonas Burgert és az ő rejtelmes emberi színjátékai, vagy a hatvanas évek francia narratív festészete, olyan művészek, mint Télémaque, Klasen, Hero. Nem igazán tudnám meghatározni, hogy ebből mi kerekedett ki, milyen stílusban dolgozom, de azt gondolom, ez nem is az én dolgom.

Oláh Mátyás László

Magyarfalutól Budapestig

„Kortársalgó” Iancu Laurával

– *Laura, magyarfalusi csángóként milyen impulzusok, hatások érték?*

– Magyarfaluban parasztok élnek, így a közösség életében a mezőgazdaság volt a legfontosabb dolog. A tárgyak többségét házilag állították elő az emberek. Az írásbeliség elég későn jelent meg. A mostani hatvanévesek korosztálya legfeljebb négy osztályt végzett. Ez azt jelenti, hogy csupán írni és olvasni tanultak meg. A következő generáció már nyolc vagy tíz osztályt végzett. A 75 év fölötti réteg lényegében analfabéta. Az írni és olvasni tudók sem feltétlenül birtokoltak az írásbeliség útján terjedő ismereteket. Magyarfaluban a kultúra a szóbeliség keretei között létezett, hagyomány- és folklóralapú volt. A szépirodalommal először az iskolában találkoztam. Előtte a helyi népköltészet, mesekincs jelentette a művészetet, az esztétikumot, a hétköznaptól eltérő szépséget. Gyermekként az idősebbek meséit vagy dalait hallgattuk, elitkultúrával nem találkoztunk. Nem volt rádió, televízió. Annyit tudtunk a szűkebb és tágabb világról, amit a román nyelvű iskola és templom közvetített, ám a közvetítő nyelvet nem igazán értettük.

– *Magyarfalunak van román neve?*

– Igen, az 1960-as évekig úgy hívták, hogy Unguri. Innen a Magyarfalu. Jelenleg Arini a román elnevezése, ami az égerfa latin neve.

– *A magyar irodalommal való első igazi találkozás tehát a középiskolához, vagyis Csíkszeredához köthető?*

– Igen, a csíkszeredai diákévek alatt kezdtem megismerni a magyar és román, valamint kisebb mértékben a világirodalmat, bár zenei iskolába jártam, ahol a zenei képzésen volt a hangsúly. Akkor még az irodalom egy tantárgy volt a többi között.

– *Hol élte meg az első valódi, személyes találkozást a szépirodalommal?*

– Budapesten. Megkésztet találkozás volt ez. Felfedeztem a könyveket, elfeledhetem a tankönyveket. Elmentem a könyvtárba, levettem egy Pilinszky-kötetet vagy mást, kedvtelésből olvastam azt, amit akartam, nem azt, amit élelem tettem, amiből felelni kellett.

– *Miért épp Pilinszky?*

– Pilinszky volt az első, akinek a költészete igazán megszólított. Vonzó volt Pilinszky istenkereső magatartása, alázata, őszintesége. Alapvető, egzisztenciális és metafizikai súlyt érzek Pilinszky verseiben. Nem úgy volt istenkereső, mint mások. Nem tudott nem hinni. Nem tudom egészen pontosan megfejtetni, miért épp Pilinszky hatott rám. Nyilván a közös katolicizmus is meghatározó lehetett, bár ő intellektuális, városi katolicizmusból jött, én egy archaikus, falusias, népi valóságban nőttem fel. Egyébként akkoriban komoly világnézeti válságon is átestem. A Magyarfalutól Csíkszeredán át Buda-

pestre vezető úton darabjaira hullott a rend, ami otthon maga volt az élet, a normális élet.

– *Ez az otthonról hozott vallás, mely nyilván zártabb, képszerűbb, antropomorfbab, netán babonásabb?*

– Mi a babona? Amit a tudós, képzett teológusok állítanak, az miért hit és nem babona? Amit nem szakképzett ember talál ki, figyel meg, gondol el, az babona? A „babonás” embernek a saját „babonája” bizonyosság és tapasztalat, amelyhez hittel viszonyul. A babonát a katolikus doktrínához viszonyítva határozzák meg. Ami a dogmával ellentétes, az babona. Egyik sem tud egzakt bizonyítékokat felhozni a saját igaza mellett. Én azt tapasztaltam, hogy a valóságban a babona népi megfigyelés révén szerzett tudás, benyomás, hiedelem, vagy akár transzcendens tapasztalaton alapuló tabu. A hagyományos világban nagyon fontos szerepet töltek be az úgynevezett babonák, a hiedelmek. És ez ma is így van, csak ma másképp nevezzük őket, és természetesen tagadjuk.

– *Tizenkét éves koráig tehát egy hagyományosabb, falusi társadalom és vallásosság hatott önre, aztán következtek a csíkszeredai esztendők, majd Budapest.*

– Magyarfaluban a vallásnak egészen más volt a funkciója, mint Csíkszeredában. Azon kívül, otthon magyarul beszélgettünk Istenről, az életről, a világról, a templomban pedig románul szövegtünk Istenhez, románul imádkoztunk, románul folyt a liturgia. A mi papjaink származásukat tekintve csángók voltak, de identitásuk és nyelvük román volt. Csíkszeredában az ember mindenhol beszélhetett magyarul, az utcán is, az iskolában is, a templomban is. A legnagyobb váltást vagy változást Budapest hozta. Az egyetemen filozófiát tanultam, könyvtárba jártam, olvastam. Kinyílt a világ. „Találkoztam” az ateizmussal, más vallásokkal, és minden kérdést megrágtam, ami a felnőtt kor küszöbén álló embert gyötri.

– *Kollégák is vagyunk, mert Ön is és én is tanultunk teológiát.*

– Igen, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen tanultam teológiát, noha eredetileg a filozófiában szerettem volna elmélyülni. A katolicizmust egy ruhának éreztem, amelyet születésemkor rám erőltettek. Lázadtam ellene, csalódást éreztem. Kerestem valami mást, egy szilárdabb és tisztább világnézetet, amelybe belekapaszkodhatnék, és amely megnyugtat. Persze naiv elképzelés volt, idővel rájöttem, hogy ilyen világnézet nincs.

Én úgy éltem meg a teológiai éveket, mint amely évek az embert össze is törnek egyfelől, másfelől azonban adnak egy tudatosabb rálátást a saját világnézetére. Magam is egy falusi, folklorisztikus vallásosságból indultam, és egy elméletibb, bölcséletibb vallásosságra jutottam. Ez természetes módon megtöri az embert,

és kisebb-nagyobb válságokat eredményez. Mindig attól félttem a dogmatikai órák alatt, hogy Istent darabokra szedjük, de vajon össze tudjuk-e majd rakni? Sokszor nagyon fárasztottak a teológiai stúdiumok, gyakran tettem fel a kérdést, hogy ennek így mi értelme, de végül mégis „összerázódott” valami tudatosabb és komplexebb rálátás a saját világnézetemre, tehát nem volt hiábavaló.

Hasonló gondolatok és élmények, hatások értek engem is a teológiai tanulmányaim alatt. Összességében és végső soron én is örülök, hogy van fogalmam a teológiáról. Ezen ismeretek nélkül nehéz lett volna később kutatói munkát végezni a néprajz területén, főként, hogy a népi vallásosságot kutatom.

– *Beszélgettünk az önt ért vallási és kulturális hatásokról. Önt azonban a szélesebb nyilvánosság költőként tartja számon. Mikor került az irodalom bűvöletébe? Emlékszik-e arra, mikor írta az első versét?*

– Nyolcadik osztályos lehettem, már Csíkszeredában jártam iskolába, amikor a magyartanárunk íratott velünk, moldvai gyerekekkel egy fogalmazást, aminek *Szép a falum* volt a címe. Ezt a kis fogalmazásomat beválogatta aztán az ugyanazt a címet viselő iskolai kiadványba. A tanárom, Borbáth Erzsébet akkor azt mondta, az én fogalmazásom szép, kiemelkedik a többi közül, de az igazság az, hogy minden „alkotásban” meglátta és kiemelte az egyedi vonást. Később, középiskolás koromban, a gitárórára készülve, gyakorolva sűrűn megessett, hogy megénekeltem búmat, bánatomat, örömeimet, saját köl-

tésű dallammal, szöveggel, de ezeket nem jegyeztem le. Amikor Budapestre kerültem, intenzív levelezésbe fogtam az említett Borbáth Erzsébet tanárnővel, Erzsike néniel. Neki számoltam be a budapesti életről, neki küldtem el első verseimet. 2003 körül egyik leveletem megmutatta Ferenczes István költőnek, akivel közösen vezette a Domonkos Pál Péter Alapítványt. Ferenczes Istvánnak tetszett az Erzsike néniel írt levelem, és azt üzenté, ha vannak írásaim, gyűjtsen össze, küldjem el, megnézné, elolvasná. Nekem akkor már jónéhány teleírt kockás füzetem volt.

– *Mikor és hol jelent meg az első verse folyóiratban?*

– 1999-ben, a Napútban.

– *Na és az első önálló kötet, a Pár csángó szó?*

– Nem emlékszem pontosan, melyik évben történt, de azt tudom, hogy karácsonyi szünet volt, utaztam haza a szüleimhez, és miután Csíkszeredában át kellett szállni, tehát volt néhány szabad órámmal, minden alkalommal meglátogattam Erzsike néniel. Egy ilyen alkalommal adtam át Ferenczes Istvánnak a füzeteket. Nem lehetett könnyű dolga, nekem sem egyszerű elolvasni, megérteni, amit egykor írtam. 2003 körül begépeltem a szövegeket és újra elküldtem Ferenczes Istvánnak. Abból jelent meg aztán egy válogatás, *Pár csángó szó* címmel a Hargita Kiadóhivatalnál.

– *Hogyan születtek e kötet versei?*

– Biztos, hogy esztétikai szempontból kevés értéke van a kötetben szereplő szövegeknek, de az idő múlásával számomra egyre fontosabbak. „Korai” versek, a

fájdalmairól szólnak. De azt is látom, hogy absztrakt lenyomatai egy nagy-nagy feszültségnek, amit a lakóhelyváltásokkal járó beilleszkedési nehézségek okoztak. Minden kudarcot, nehézséget úgy sikerült legyőzni, hogy egyre erősebben kötődtem Budapesthez, mert nem volt visszaút. Nem volt hová visszamenni. Ha nem lett volna ez az erőteljes érzelmi kötődés Budapesthez, Magyarországhoz, a magyar nemzethez, számos alkalommal összecsoportoltam és továbbmentem volna.

– *A Karmaiból kihullajt című kötete 2007-ben jelent meg a Magyar Napló Kiadónál. Később a névtelen nap című kötet a Kortárs kiadónál. Kik hatottak az ön költészetére? Tetten ér Pilinszkyn kívül olyan költőket, akiknek lenyomatát érzi költészetén, szemléletmódján, vagy csak ízlésén, gondolkodásán? Verseiben konkrétan utal Mécs Lászlóra, Hervay Gizellára, Kányádi Sándorra. Különleges és különböző költők névsora ez...*

– Két nagyon meghatározó „érintettséget”, hatást tudok megemlíteni: az egyik Pilinszky, a másik Hervay Gizella. A *Karmaiból kihullajt* kötet a „pilinszkys” korszak lenyomata. A *Névtelen nap* kötetben szereplő versek olyan időszakban íródtak, amikor Hervay Gizellát olvastam, jóformán csak őt. Furcsa hatások ezek, ha egyáltalán hatások, inkább velük szemben határozom meg magamat. Hervay nagyon eredeti és tömör, a nyelvezete olykor nyers és kegyetlen. A félelem és kiszolgáltatottság költészete az övé, ami mágnesként vonzott egy időben. Szétdarabolja a világot, és aztán lázad a káosz ellen. Egyébként a vallásos és a

filozófiai versekkel szemben elfogult vagyok, ezért van jelen Mécs László is a kötetben, de Sík Sándort és Babits Mihályt is szeretem, olvasom.

– *Kányádiban az fog meg, amikor szublimálja tér és idő dolgait. A Vannak vidékekre gondolok például. Kányádi költészetének békéje, enyhe derűje is megérintett.*

– Nekem viszont kevésbé a békés, inkább a fenyegető, feszes, sötét tónusú Kányádi tetszik. Például a kedvencem a *Fekete-piros vers*, az *Isten háta mögött* vagy a *Fától fáig*.

– *Nem tudom, jól érzek-e egyfajta tudatos fragmentáltságot az ön verseiben? Mintha valami kiszakítódna valamiből. Az ön versei elé is képzelünk valamit, és tovább is akarjuk gondolni azokat.*

– Nagyon örülök, hogy használta ezt a fogalmat, mert ez sokkal inkább igaz a szövegeimre, mint a sokat emlegetett enigmatikusság. Tökéletesen fogalmazott, erről van szó. Valóban, a valóságnak csak egy kicsi részletét ragadom meg. Nem látom az elejét és nem látom a végét, időnként a közepét sem. A valóság abszurdítását a nyelvben, versben is igyekszem kifejezni, közvetíteni, ezért fragmentált a szöveg. Azért gyakori verseimben a befejezetlenség, mert egyszerűen nem tudom folytatni. Nincs folytatás. *Egyedül voltam akkor is, amikor...* Vannak gondolatok, amiket nem lehet lezárni vagy befejezni. Előfordul, hogy egy vers anyás vagy szerelmes versnek indul, és a végére istenes verssé formálódik. Kitépott fragmentumok, igen. Ez azonban nem tudatos poétikai koncepció. Nem úgy van, hogy elhatároztam: ilyet akarok írni. Ez csak így, ebben a formában jön. Egyszerűen ilyet tudok.

– *Hogyan születik a Iancu Laura-vers?*

– Nehezen. Nincs anatómiája. Autokommunikációt folytatok, amikor verset írok. Nyakatekert gondolkodású vagyok, olykor nehezen igazodom ki saját magamon. Megtestesült feszültség vagyok, úgy érzem. Egyébként szinte mindig egyik vers egyedi módon születik. Rendelésre egyetlenegy alkalommal írtam egyetlenegy verset. Nálam a vers „érkezés”. Csak akkor van vers, ha jön.

Volt egy időszak, amikor sokáig nem „jöttek” a versek, talán épp a doktori dolgozatomat írtam, és elfoglalt voltam egyéb dolgokkal is. Megijedtem, hogy talán oda a költészet. Kiválasztottam egy napot, és elhatároztam, hogy aznap verset fogok írni és kész. Kötött verseket akartam írni, de nem vers-tani értelemben, hanem szótag-szám, rím stb. tekintetében. Írtam is néhányat, rangos irodalmi lapok le is közölték, de nekem egyáltalán nem tetszettek. Ezek a versek nem akartak lenni, ezeket valaki (én) megírta. Persze, nem ilyen egyszerű ez a dolog, de az igazán eredeti versgondolat az, amit az ember felismer, nem pedig előállít, kierősza-kol. Azt nem tudom megmondani, mi a különbség a kettő között, de van különbség.

– *Az ön verseit enigmatikusnak, komornak, tömörnek látom. Ezért is érzem közel magamhoz őket. Egyik versében azt írja, szét-töredezi a macskakő a járásomat. Talán kevés színt használ. Amikor vizuálisan megjelennek a versei előttem, akkor fekete-fehérben és szürkében képződnek meg. Talán meglepődik, de a kedvenc Iancu Laura-versem a névtelen nap című kötetből az Amikor imádkozni című vers.*

– Igen, a versvilágom színtelen. Kedvelem a szürke színt. Ruhában is kedvelem a hamuszürkét. A teljes kétségbeesés, amit nevezünk feketének és a kristályos tisztaság, a fehér között, valahol a szürkében érzem otthon magam. Azt nem tudom, hogy a szürke a sötétnek vagy a világosnak az előszobája. Nem tudom, a reménytelenek vagy a reményteliek közé tartozom-e. Ez lehet az oka annak, hogy a verseim sem színesednek ki.

– *Miért komorak a versei? Vidám Iancu Laura-verset még nem olvastam.*

– Alapvetően félek a betűtől, a leírt szótól, és csak azt írom le, aminek súlya van. Az örömet felélem, az örömről, a jóról nem tudok írni. Azt megélem. A szenvedést is megélem. De a szenvedés más. Az ember az örömet fogyasztja, az ember a szenvedésben fogy. A szenvedés egy olyan érzékelő „szerv”, amely nagyon sok mindent elárul a létezésről.

– *Az ön költészete erőteljesen egyéni, személyes hangú, ugyanakkor meglehetősen zárt, introvertált. A személy, akivel itt beszélgetek, nyitott, kedves, kommunikatív.*

– A nyitottságban van veszély is. Volt már, hogy figyelmeztettek, ne legyek ennyire nyílt, őszinte, mert a mai irodalmi divattól ez idegen. Tapasztalatom, hogy azokról az emberekről, akikkel egy házban lakom, akikkel nap mint nap találkozom, semmit nem tudok, nem nyílnak meg, nem beszélnek magukról, elzárkóznak, gyanakvóak. Ha én introvertált vagyok, akkor ők milyenek? Szenvedünk a mellébeszéléstől és a kibeszéletlen dolgoktól. Igen, van egy saját, belső

világom, de ezt mindenki elmondhatja magáról. Én úgy érzem, nyitott vagyok, a verseimben is. Túlságosan is.

– *Most jön az a rész, hogy „mire gondolt a költő?” Már említettem, hogy a kedvenc Iancu Laura-versem az Amikor imádkozni című. Elmondom róla a benyomásaimat, és kíváncsi vagyok, erre gondolt-e a költő? Tradicionális vallási rendszerben rá akarnak erőltetni egy kislányra valamiféle vallást, amelyet kívülről jöttek és idegennek érez. Személyes élményeiben azonban mégis találkozott Jézussal. „Sír a Fiú velem” – írja a versben. Ez a Fiú nagybetűvel jelenik meg, tehát Jézusra utal. A Fiúisten és a kislány valahol a tradicionális és helyenként embertelen, fenyegetően alapuló vallási rendszer fölött összeölelkezik. Mintha Jézus és a kislány egyszerre maradna ki a vallásosságból. Így találnak egymásra.*

– Ezt most olyan jól megfogalmazta, hogy én csak visszhangozni tudnám szavait. Erőszakos, büntető, merev isten(képzet) fölött találkozni a megtestesült szeretettel. A népköltészet is ezt sugallja: *Verd meg Isten azt a szívet, aki kettőt, hármat szeret.* Az anya is megjelenik, aki a fenyegető Istent közvetíti.

– *Gyakran álomszerűséget is érzek az ön alkotásaiban, mintha rövid, titkot őrző versei valamely álom belső logikájának filmesített töredékei lennének. Egyes történetek, amelyek az álom belső logikája szerint helyénvalók, de ébren olvasva már furcsák. Például ott áll az ember mögött az édesanyja, aztán közelebbről szemügyre véve inkább egy angyal, majd fűzfa lesz belőle.*

– Mindent megteszek, hogy a tudatban, a gondolatban, az érzésben megjelenő absztrakciót a nyelv, a vers ne szegényítse, módosítsa, hanem „csak” közvetítse. Tény, hogy nem a hétköznapi nyelven írok, ezért lehet álomszerű. Megdöbbenek, milyen közel került a gondolataimhoz. Az utóbbi néhány évben ritkán olvasom el a könyveimről írt kritikákat, ugyanis nem értek a szövegelemzéshez, engem a szellem és a lélek motivál, azt keresem, keresném az elemzésben is, mert azt gondolom, a vers nem csak szöveg.

– *Mi okozza az ön intenzív lelki kötődését Budapesthez? Milyen Iancu Laura Budapestje?*

– Igazából nem Budapestet szeretem, hanem azt, hogy Budapesten vagyok. Túl sok mindent nem tudok erről mondani. Ha nem vagyok a városban, akkor hiányzik. Pedig nem budapesti életet élek, nem vagyok benne a főváros vérkeringésében. De vannak kötelékek, épületek, terek, emberek, akikkel kötődöm, akikkel együtt élek. Fontos, hogy itt legyek, itt végezzem a munkámat. Itt mozog a szellem, ha mozog.

– *Vannak helyszínek, épületek, terek, amelyekhez szorosabban kötődik Budapesten?*

– Munkámból adódóan gyakran vagyok a Budai Várban, itt van némi otthonosságérzetem. Az, hogy a Várban járok-kelek és dolgozom, nagy-nagy öröm. Élmény ott lenni. De szeretem az utcát, ahol lakom, és szeretem a Lehel piacot is. Mint általában az életben, Budapesten sem a formát, a tárgyat keresem és szeretem, hanem a szellemet és a szépet.

– *Említette, hogy versei általában feszültségek absztrakt lenyomatai.*

– Mindig az absztrakt, az elvont és a megfoghatatlan érdekelt. Szerettem olvasni a tájverseket, de nem tudnék tájverset írni.

– *A budapesti teológiai tanulmányokkal párhuzamosan Szegedre is járt, néprajz szakra...*

– A néprajz adta magát, várható volt, hogy itt kötök ki. Tizenegy évesen elhagytam a falumat, megismertem egy másik világot, beépültem abba a világba, aztán egy harmadik világba is Budapesten. Saját bőrömmön tapasztaltam az egységben a máságot, és nagyon érdekelt a kultúra. Már nyolcadik osztályos koromban végeztem néprajzi gyűjtéseket a népgyógyászat terén, az anyagot beküldték a Néprajzi Múzeum egyik pályázataira. Tizenöt évvel később láttam a múzeumban a saját dolgozatomat. Különös élmény volt. Magyarfalu kicsit kiesett a néprajzkutatók látószögéből, elkezdtem tudatosabb gyűjtőmunkát végezni, és felvételiztem a néprajz szakra.

– *Hogyan végezte a gyűjtőmunkát? Milyen tapasztalatai voltak gyűjtés közben?*

– Amikor az első meséket gyűjtöttem, a helyi nyelvjárás rögzítése volt a céлом. Ez fontosabb célnak tűnt akkor, mint mondjuk egy mesekötet szerkesztése, kiadása. Amikor otthon voltam, látni kényszerültem, hogy micsoda gyors léptékben változik a helyi kultúra, a nyelv, és arra gondoltam, hogy amit csak lehet, rögzíteni kell. Ugyanis az ember nem ismeri, hanem éli a saját kultúráját. Amint kikerül ebből a kultúrából, már semmi nincs a helyén, már mindenre rá kell kérdezni, mindent meg kell tudakolni másoktól. Az én módszerem az

interjú volt, mert a tudásra, az ismeretre, a hiedelemre és a hitre voltam kíváncsi. Igyekeztem minden korosztályból, minden nemzetségből és minden utcából megnyerni néhány embert interjúkészítés céljából.

– *Vannak a csángó népmeséknek olyan jellegzetességei, sajátosságai, amelyek jelentősen eltérnek a magyar, a székely vagy a román népmeséktől?*

– A mesetípusok a magyar mesékkel rokonok, nem a román mesékkel. A nyelvjárás mindenképp megkülönbözteti a csángó népmeséket a hagyományos magyar meséktől. A moldvai magyar mesékben számos román jövevényszót találunk, és persze a helyi vonatkozások, motívumok is felismerhetőek.

– *Hogyan látja ön Duma István Andrásnak, a csángó költőnek a verseit, irodalmi szerepét?*

– Nagy tisztelettel tekintek András munkáira, mert nagyon bátor. Ő nemcsak költészetet teremtett, hanem írásbeliséget és saját nyelvet is. Helyi nyelvjárásban írja a verseit, magyar ortográfiával, tehát a nyelvjárás kicsit módosul. Magyar olvasóknak ír, lábjegyzeteket is használ. Duma István András munkássága unikális. Céljának, küldetésének érzi azt a feladatot, hogy a feledésbe merült csángó szavakat a versben megörökítse. Olyan helyi kifejezéseket is használ, amelyek már a mai nyelvhasználatban nem ismertek. Szókincsmentő missziót is teljesít a költészetével.

– *Ön a Csikszeredán megjelenő Moldvai Magyarság című újság budapesti szerkesztője. Mit kell erről a lapról tudnunk?*

– A lap eredetileg a csángók által, a csángók számára

szerkesztett újság kívánt lenni. A Ceaușescu-féle iparosítás időszakában nagy számban érkeztek Erdély városaiba csángók, de ez nem önkéntes kivonulás, hanem szisztematikus telepítés volt. A székely városokba került csángók szerettek volna egy újságot maguknak, és lett is, ami aztán a különféle nehézségek közepette, idővel megszűnt. Az újság, amivel most találkozhatunk, Ferenczes Istvánnak köszönhetően jelenik meg, közel húsz éve. Népszerűsítő, történeti, irodalmi anyagot kínál az olvasóknak a moldvai magyarságról. Miután a magyar nyelvű újságot az átlag csángó ember nem tudja elolvasni, a legfontosabb írások román nyelven is megjelennek, tehát a lap kétnyelvű. Régebben konkrét szerkesztői munkát is végeztem, ma csak írásokat tudok küldeni két rovathoz.

– *Örömmel olvastam kedves közös ismerősünknek, Alföldy Jenőnek a recenzióját az ön prózakötetéről, a Szeretföldről a Magyar Naplóban. Hogyan vette a bátorságot, hogy prózára váltson?*

– Nemcsak Istentől félek, hanem a prózairástól is. Nem is szívesen művelem. Olyan prózát még nem írtam, amivel elégedett volnék, vagy amit könnyedén írtam volna. Nem sikerül megbárátkoznom a prózával. De érzek késztetést arra, hogy egyszer, elegendő erőt és bátorságot gyűjtve egy nagyobb lélegzetű regényt vagy szociográfiát írjak a moldvai magyarok életéről, gondolkodásmódjáról, lelkivilágáról, de nem a tudomány, hanem a művészet eszközével. Erre nagyon készülök. A Szeretföld ennek a készülődésnek a hírnöke, ami Oláh János bátorításának és

támogatásának köszönhetően mert megmutatkozni.

Előtte nem írtam semmilyen epikai szöveget, még novellát sem. A versek mellett esszét írok, amelyek talán jobban hasonlítanak a költészethez, mint a prózához. Esszéimet lírai töprengéseknek szánom, és az a célom velük, hogy legyenek jelei annak, hogy azokat a szerzőket és műveket, amelyekről esszét írok, valaha szerettem. Olvasva írom őket, tehát olvasmányélményeimet igyekszem esszéikkel reflektálni. Így ezek inkább a népszerűsítő irodalom részei, mint szakirodalomé. Nekem az az irodalmár nyelvezet nem tetszik, amelyet csak negyven irodal-

már ért Magyarországon. Fontos, hogy aki elolvassa az esszém, annak kedve legyen olvasni a szerzőt, akiről írtam.

– *Szerintem is nagy szükség van népszerűsítő, kedvcsináló esszéirodalomra. Időnként az ember úgy érzi, az irodalomtudomány és a kritika túlméretezi a saját szerepét. Akire azt mondják, nem jó, az ellehetetlenül, akire pedig azt, hogy nagyon jó, az eluralja az ízlésvilágot.*

– Igen, ízlésterrorról és önkényes kánongyártásról van szó. Az a néhány szerző, akit sztárolnak, nem fejezi ki a magyar szépirodalom sokszólamúságát. Nagyon rácsodálkozom azokra a kritiku-

sokra, akik kategorikusan írnak véleményt. Honnan veszik a bátorságot? Akad irodalmár ismerősöm, akivel nem szeretek irodalomról beszélgetni, mert olyan érzésem támad, mintha szkandeznénk. Mindenáron le akar nyomni. Hogy ő az okosabb. Nem is vagyok biztos benne, hogy szereti az irodalmat, az írás csak egy eszköz neki arra, hogy másokat megalázzon. Próbáltam vele irodalomról beszélgetni, de ő vitának érzékelt, sőt harcnak. Szerintem aki az irodalmat nem élményként éli meg, az foglalkozzon valami mással.

Bozók Ferenc

VÉGH ATTILA
Dies illa

Lars von Trier: Melankólia

„A számtalan villódzó naprendszerbe szétporciózott Világmindenség egyik félreeső szegletében volt egyszer egy égitest, amelyen bizonyos okos állatok kitalálták a megismerést. Ez volt a legelbizakodottabb és leghazugabb pillanata a 'világtörténelemnek': de éppenséggel nem volt több egy pillanatnál. A természet néhány lélegzetvétele után megdermedt a bolygó, s az okos állatok egytől egyig elpusztultak.” (...) „Ezen intellektusnak ugyanis semmiféle olyan missziója nincs, amely az emberéleten túlmutatna. Teljességgel emberi, s egyedül nemzője és birtokosa tekint rá olyan pátosszal, mintha ő lenne a világ tengelye, amely körül az forog. De ha szót tudnánk érteni a szűnyoggal, megtudhatnánk, hogy ez az apró rovar ugyanevvel a pátosszal úszik a levegőben, s önmagát véli e világ repülő középpontjának.” Nietzsche írja ezt *A nem-morálisan fölfogott igazságról és hazugságról* című esszéjében.

Nem tudom, az angolok kitalálták-e már azt a szójátékot, amit én ma reggel. Where are thinking rules? Where the thin king rules. Ezt most kapóra jön, hiszen éppen arról akarok értekezni, hogy a thinking (gondolkodás) mennyire thin king (sovány király), és hogy az angolszász nyelvterületen oly divatos positive thinking mennyire sovány vigasz, ha létünk eredendő otthontalansága – ahogy azt a jó öreg Heidegger bácsi megmondta – ránk tör.

Vannak ezek az amerikai filmek. Negatív utópiák, ahogy azt az amerikai „pozitivizmus” elképzei. (Azért az idézőjel, mert a positive thinkingnek semmi köze Comte tudományszemléletéhez.) Amikor majdnem elpusztul a világ, de persze nem, mert a végén mindig akad valaki (általában néger),

aki megmenti. Vagy elpusztul ugyan, de néhányan lelécelnek valami ufón, és a zárójelenetben egy távoli, selymes fényű bolygón szökdécselnek valami szakrális tölgyfa felé, miközben angyalok hintáznak a fejükben. Látván ezeket a happy endinges szarokat, mindig arra gondoltam, milyen jó volna, ha valaki tényleg olyan filmet merne rendezni, amelynek a végén nemes egyszerűséggel komolyan elpusztul a sárteke. És most itt van Lars von Trier *Melankóliája*.

A film akkorát nem üt, mint a rendező korábbi filmje, az *Antikrisztus*, annyira nem zseniális, de azért az. A Nap mögül egyszer csak előbukkan egy bolygó, a Melankólia, és nekizuhan a Földnek. Hogy a Nap mögül jön, az mélyen metaforikus: a Nap az ész, a tudat bolygója, a melankólia pedig akkor tör ránk, amikor eszünk fedőmechanizmusai csődöt mondanak, és már nem képesek leplezni az emberlét eredendő létállapotát, a szorongást.

Az ókorban a négy alapvető testnedv mindegyike egy-egy karaktert jelölt: a vér uralma a szangvinikus, a nyálé a flegmatikus, a sárga epée a kolerikus, a fekete epée a melankolikus alkat oka volt. Akkoriban a melankólia nem levertsé-

get jelentett, hanem a szélsőséges lelkiállapotra való hajlamot: a mély levertség és a kitörő öröm váltakozását. A művészeket ab ovo melankolikusnak tekintették, mert ők az örömet és a fájdalmat is mélyebben élik át, mint az átlagemberek.

A film főszereplője, az eddig csak rossz hollywoodi filmekből ismert Kirsten Dunst mélyen melankolikus alkat. A bolygó vészterhes közeledtét az ő épp tönkremenő esküvőjének eseményhorizontja keretezi. Ahogy a gyilkos planéta egyre közelebb ér, ő egyre nyugodtabb. A film utolsó képe: a három ember összekapaszkodva ül egy faágakból tákolt „sátor”-ban, amikor megjelenik fejük fölött az irdatlan égitest. Aztán sötétség. Az utolsó kép beleég a szemembe, és amikor másnap felidézem, Heinrich Czolbe jut eszembe, aztán megint Nietzsche, aztán a halál.

Czolbe így ír: „A fennhéjázást és hiúságot (...) bizonyítja, hogy a megismerhető világot egy kitalált érzékfeletti világgal akarják jobbá tenni, az emberből pedig egy érzékfeletti elem hozzáadásával a természet felett álló lényt kívánnak alkotni. A jelenségek világával szembeni elégedetlenség, az érzékfeletti felfogás legmélyebb oka (...) a morális gyengeség. (...) Elégedj meg az adott világgal!”

Az önmaga tudatára ébredt élet a biztonságos ésvacokból, amit magának a kozmikus szívfagy ellen összetúrt, hirtelen kiebrudalva találja magát. Megrohanja saját hátborzongató otthontalanságának tudata. Nietzsche dionüszoszinak nevezte azt a szélsőségeket összelobbantó erőt, amely a rettenetet és a mámort azonosként ismeri föl. A Dionüszión az egyén elveszti határait, feloldódik a kollektív mámorban. Ez a világ a hátramaradottak számára semmi. A szabadság fokozatai: kitenni magam egyre nagyobb semmiknek. A Melankólia nevű bolygó a legnagyobb semmi, ami csak van. Közeledte nyilvánvalóvá teszi létünk abszurditását. Ebben a fényben (pontosabban: ebben az árnyékban) válik nyilvánvalóvá, micsoda fennhéjázása volt szellemünknek, amikor azt képeltük, hogy lelkünket a kozmosz elspájzolta valahol, amíg az újra nem inkarnálódik.

Talán innen érdemes újragondolni, mi is a szeretet. Lars von Trier éppen ezt teszi. A szeretetet az a sátor, amelynek csak a váza van meg, nincs fala, mert fontos, hogy ki lehessen látni belőle. A szeretet

mindig szemmel tartja a halált. A csak jelzett sátorban összebújnak az emberek, a tehetetlen kis bogarak, amikor jön a fény. Valakit szeretni annyi, mint arcról olvasni halált.

A fentebb Nietzsche-től idézett szövegben megénekelte pillanat lobban el ebben a filmben. Fellobban mértékre, kialszik mértékre, mint Hérakleitosz logosza, léttörvénye. Egyszer fellobbant, és fénykört bocsátott körénk. A közepén állunk. A Földön élünk, a mindenség körülöttünk forog. (A heliocentrikus világkép tudományos igazsága ezen a tényen mit sem változtat.) Körben látunk, világunk körperemére elmosódó, hideg, fenyegető távlat feszül. Valahogy mégis meg kell próbálnunk otthon lenni a világban.

Ehhez mindenekelőtt felejteni kell. A felejtés gyógyít. Nap mint nap fölmerülő kérdéseink nagy része nem választ nyer, hanem egyszerűen elfelejtődik, elmosza egy következő. Az ókori görögök, akik kidolgozták – Platón nyomán – az emlékezés ontológiáját, s akik az emlékezést az élet analogonjának tartották, a felejtésben pedig a halál szelét érezték, tudogatták ugyan, hogy a felejtés gyógyíthat, de a felejtés dicséretét nem munkálták ki. Pedig milyen nagy adomány, hogy képesek vagyunk eredendő, hátborzongató otthontalanságunkat kicsi, megtalált otthonokba belefelejtetni! Ennyi elég is nekünk, ennyire semmik vagyunk. És nem leszünk minden. Ezt viszont ne felejtjük el. Így talán könnyebb lesz fölkészülni arra a napra.

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

A mozi

A „mozi”-nak Heltai Jenő adta a nevét körülbelül nyolc évvel ezelőtt. Hogyha ma kellene elneveznie, régi zseniális keresztapja bizonyára nem ily kedves és becéző szóval illetné a mozit. Mert a mozi egyre mélyül. Én egy arisztokratikus moziról álmodozom, ahol a legfelsőbb tízezer, a szellem és a tudás krémje mulat. Biztos vagyok abban, hogy a mai filmek valaha a múzeumba kerülnek, s idővel, hogyha az ízlésünk és a selejtező kritikánk fejlődik, váltig csodálkozunk azon, hogy egy letűnt kor milyen banális fordulatokon sirt és kacagott. Ma még a Vasgyárost, a Molnár és gyermekét játsszák a mozikban. Írók írnak neki, akik pénzt akarnak keresni, gyorsan. A moziban azonban végtelen lehetőségek pihennek. A párkák elvágják életünk fonálát, a lepedőn azonban tovább élünk. Ott nincs gravitáció, a levegőben járhatunk, a fantasztikum ünnepét üli. A mozi a jövőben bizonyára csak ezekkel az eszközökkel hat, s nem kér külön témát a színháztól és nem transzponál át novellákat könyvekből. Költők színháza lesz. Olyan költőké, akik szabadon akarnak élni a lehetetlenségek birodalmában, gát és korlát nélkül, és a legigazabb élményüket vetítik a fantasztikum csoda-lepedőjére, a negyedik dimenzióba.

A szerző cikkét a Műsorújság 1917. február 5-i száma közölte, nyomtatásban azóta nem jelent meg.

FERDINANDY GYÖRGY
Heriberto

Azt, hogy „mi újság?” – én soha nem pusztá udvariasságból kérdezem. Számomra ez a kis kérdés nem a köszönést helyettesítő fordulat. Ha kimondom, azért van, mert tényleg szeretném tudni, hogy mi történik veled.

Hogyan lehetséges, hogy Heriberto, a barátom ezt az egyszerű tényt soha nem értette meg? Semmi – felelte. Semmi. Megöleltük egymást, és már pakolta is elő az aznapi, a soron következő kéziratköteget. Dolgoztunk. Azt, hogy közben mire gondolt, hogy miben reménykedett, nem mondta el soha.

A szülőházája ott volt, alig száz kilométerre tőlünk, a tenger íve alatt. Ő azonban soha, egy fél szóval sem említette a Szigetet. Mi több, megmosolyogta társait, a siránkozó száműzötteket.

Most, utólag sok minden eszembe jut. Például, hogy egyszer nálam maradt hajnalig. Ült a víz part-

ján, és egy brassói lánnyal beszélgetett. Spanyolul. Nem tanult meg angolul, csak azért sem. Építész volt, fiatal, egészséges, sikeres. De nem. Féltekenyen őrizte az anyanyelvét, gyűlölte a körülötte burjánzó kevéreknelveket.

Amikor ágynak dőltem, mindennap meglátogattott. Mindennap. Én meg még akkor is azt hittem, hogy ez így természetes.

Utólag sok mindent másképp lát az ember. A mi költészetünket szerette: Iancu Laura, a csángó–magyar lány volt az utolsó, akit lefordított. És jellemző módon, a finn költő, Alberd Yollaka, aki egy holt nyelven, igen, egy kihalt testvéryelven írja a verseket.

Még egy hónapja sincs: beült az autóba, amit a háza és a vállalata után most perelt tőle vissza a bank. Kiment a tengerpartra, ahonnan tiszta időben jól látszanak Havanna fényei. Kiment, és főbe lőtte magát.

Nem vettem semmit észre rajta. Lefordítottam a verseit, értetlenül, vakon. Nincs mentségem, mert az írásaiban – most látom csak – mindez, a segítségért könyörgő halálsikoly is benne van.

HERIBERTO HERNÁNDEZ MEDINA

Hiénákkal sétál

IV.

*Száműzetésünk végtelen napjait
az éj palástja elfedi.*

*Sötét év ez: a patkányé,
a kígyóké, hamis tanúké, képmutatóké.
– Mindez a múlt! – vágod közbe hevesen.*

*De hiába – érzem, csúszómaszók a napok,
ott tekeregnek a szögletekben,
a szeméttel teli sarkokon.
Rettegek, hogy vár még rám újabb öt év,
idegenként, távol tőled még egy évtized.
Még húsz év... Közben csak keresgélem a szavakat,
és nem veszem észre a jeleket,
mik kétségeimet bizonyossággá tehetik.*

Argumentum vitae

*Lehunyt szemem mögött csak az űr sötétlik:
mélységes ég – hiányzik belőle Isten,
s minden, ami emberi.
Csak madárraj, csak maroknyi csillag úszik
– az éj sötétjét fel nem sebezhetik.
Nincs véletlen, nincs csend,
mi e sötét kötést segíthet oldani.*

*Ki látja, hány madár szállt át
örök éjeden, emberiség?!
Közös éjünk, hosszú, magányos éjszakám,
mit számít végtelenbe nyúló falad?
Ha majd hiányzunk, belőlünk mennyi marad?*

*Önző számításaimban
nem létezett Isten.
Csak ha tagadtam, akkor hittem. –
E madárraj, ha létünket mégis átszeli,
oldásban és kötésben
majd dél felé repít,
hol a forrón izzó Isten közelsége hív.*

De létezőnk-e, barátaim?

Ferdinandy György és Rózsássy Barbara fordításai

Heriberto Hernandez Medina (1964–2012)

STANISLAV RAKÚS
Költők

A lift megáll a toronyház hetedik emeletén, Ján Dobrovodský kiszáll, és a villanykapcsoló után tapogatózik. Sűrű szürkület veszi körül, a pénteki késő este majdnem sötétje. Feldúltan és sértődötten tér haza, s ez a lelkiállapot általában jó termőtalaja az energikus elhatározásoknak.

Belép a lakásba, leveszi a cipőjét, ledobja a kabátját, és ruhástul végigfekszik az ágyon. Újra és újra felidézi magában, mennyire megalázta ma az iskola igazgatója, Jozef Pozdech, egy ötvenéves sikertelen költő. Hogy az alkoholelvonási tünetek tették-e, vagy annak hirtelen felismerése, hogy ő örök vesztes, nem tudni, mindenesetre az igazgató durván rátámadt. Minden előzmény nélkül kritizálni kezdte szakmai tudását, sőt lelki ürességét, amit állítólag közönye és a magasabb dolgok iránti katasztrofális érdektelensége okoz.

Hát így viselkedett vele ma Jozef Pozdech, ugyanaz a Jozef Pozdech, aki kocsmákba meg éjszakai lokálokba rángatta őt csak azért, hogy költészetének legalább egyetlen valódi, élő és szemmel látható címzettje legyen. Dobrovodský sosem tudott Pozdech verseire összpontosítani, volt, amit fölfogott, néhanapján ez vagy az elért a tudatáig, de ezzel be is fejeződött, ennél tovább sosem jutott. Bár szlovák szakos volt, nem vonzotta a költészet, soha életében egyetlen verset sem olvasott belső késztetésre, és a Pozdechhel való találkozási is csak abban a meggyőződésében erősítették, hogy a költészet is lehet gátlástalan és agresszív. A szavaltok elviselhetetlen perceit és a vers elhangzása utáni kínos, nehéz pillanatokat, amikor Pozdech vizsgálódva függesztette rá részeg tekintetét, csak az alkohol tudta Dobrovodský számára kissé megkönnyíteni. Abban is az alkohol volt segítségére, hogy arckifejezésével és gesztusaival olyan szintű egyetértést és elismerést fejezzen ki, amely felmentette a meg nem hallgatott vers szóbeli értékelésének kötelezettsége alól.

Sokat szenvedett Pozdech költészetétől. Az igazgató rögtön az esti iskolába való belépésekor rátele-

pedett – kezdő szlovák szakosként és családi kötelezettségektől mentes emberként ideális címzettje volt Pozdech alkotói nekibuzdulásainak.

Egyszer az igazgató a villájába is elrángatta éjszaka egy vers miatt, amit még nem volt ideje fejből megtanulni. Nyilván nem számított rá, hogy a felesége még ébren lesz. Röviddel azután, hogy a nappaliban felkapcsolta a lámpát, az ajtóban megjelent az asszony, szétnézett, és amikor észrevette Dobrovodskýt, aki korábban segített a pincéjük tatarozásában, kedvesen így szólt hozzá:

– Ne haragudjon, tanár úr! Elnézését kérem, hogy ilyen vastag férfizoknit viselek, de baj van a vérkeringésemmel. Szörnyen el tud zibbadni a lábam. És te, kedvesem, te csak hallgass – fordult a férjéhez. – Semmit ne magyarázz, ne próbálj szépíteni! Erre határozottan megkérlek. Egyszerűen hallgass! Hát ez a helyzet, professzor úr! Főzök egy kávé. És mit szólna egy kis disznósajthoz? Fehérkenyérrel természetesen! Ecettel. Ne vonakodjon, ne mondjon nemet! Ecet és hagyma. Hát persze! Hagyma nélkül nem is disznósajt a disznósajt. Máris hozom – indult el, de hirtelen megállt, és Pozdech felé fordulva így szólt: – És te, kedvesem, szart se kapsz. Számodra nincs itt se disznósajt, se ecet, se hagyma. Semmi. Csak idd el az egész életed! Miféle emberek vagytok ti? Nem szégyellitek magatokat? Itt ülni ilyen késő éjszaka és elfogadni a kávé, disznósajtot, ecetet, hagymát! Meg a lány kenyeret, persze! Hát nincs bennetek egy szemernyi érzés sem? Egy kis szégyenérzet és tisztelet?

Aznap éjjel Pozdech Dobrovodský lakásán aludt. A villából kávé, disznósajt, ecet és hagyma nélkül, sőt, vers nélkül indultak útnak a déli lakótelep felé.

A rendetlenségben, ami Dobrovodský garzonjában uralkodott, még leülni sem lehetett. Az igazgató elfoglalta az ágyat, az egyetlen alvásra alkalmas helyet, és reggelig ki sem kelt belőle. Dobrovodský elrakta a székéről a ruhákat, a melegítőjét és az alsónemüket, és megpróbált ülve szundítani. Nemigen sikerült. Mikor már nagyon fáradt volt, maga köré csavart egy lepedőt és úgy egy órát aludt a földön. Arra ébredt, hogy fázik, ekkor befeküdt az igazgató mellé.

Ezután Pozdech nyolc alkalommal éjszakázott Dobrovodskýnál. Könnyen elaludt és jó mélyen aludt; különösebb kilengések nélkül tempósan hatolt át a költészet világából az álom állapotába, és amikor, mindig négy óra körül, vizelni ment, sóhajtozás, ásítózás, köhögés vagy halk káromkodás nélkül kelt

Stanislav Rakús legutóbbi könyve, amely 2010-ben az év prózakötete lett Szlovákiában, és amelyből egy elbeszélést közlünk ízelítőül, az ideai könyvhétre jelent meg kiadónk gondozásában *Alkoholista történetek* címmel.

fel. Elvégezte szükségét, és tudomásul véve, hogy már nincs egyedül az ágyban, hanem társat kapott, megpróbálta kollegiálisan ennek a fontos térnek csak a jobb oldali részét elfoglalni. Néhány másodperc múltán azonban mély álomba zuhant, s ebben az állapotban hatalmas, terjeszkedő teste, immáron a szerény tudatosság kontrollja alól felszabadulva, fokozatosan akkora területet harcolt ki magának, amely mellett a karcsúbb Dobrovodský számára az ágyban csak egy jelentéktelen, keskenyke egzisztenciális minimum maradt.

Pozdech alvó teste imádta a kényelmet és a hanyatt fekvést, hirtelen, egyetlen mozdulattal fordult, aztán apránként húzódott a szélről a közép felé. Expanzív tevékenységét csak akkor szüntette be, amikor Dobrovodský már a vállán és a combcsontján érezte a matracon keresztül az ágy vaskeretének fájdalmas nyomását. Egyszer egy ilyen alkalommal fel is kelt, és visszatolta az igazgatót az ágy szélére, de nem tartott soká, és Pozdech harcias teste már újra kiszorította őt a vaskeret övezetébe. Az is megfordult a fejében, hogy ügyesen letehetné az igazgatót a padlóra, betakarhatná, majd reggel a furcsa helyzetet egy szerencsés kimenetelű legurulással magyarázhatná. De erre a technikailag igényes megoldásra sosem szánta rá magát. Úgy-ahogy megszokta a kemény ágykeretet, de ellentétben az igazgatóval, aki reggel frissen, kipihenten ébredt, készen arra, hogy beosztásával és hivatásával kapcsolatos feladatait teljesítse, és emellett még a költészetnek is szenteljen az idejéből, Dobrovodský az éjszakák után bágyadt volt, álmos, és egyáltalán nem érezte jól magát a bőrében. Attól tartott, hogy csak idő kérdése, és Pozdech bolondos felesége is elkezdti itt tölteni az éjszakát.

És bár mostanra úgy látszik, hogy ez a gyászos kilátás nem állta meg a helyét, hiszen az igazgató már két hete nem iszik, és ez idő alatt egyszer sem aludt az ő ágyában, mégis rosszul érzi magát, és el van keseredve. Nem tud szabadulni Pozdech váratlan kritikájától. Időnként úgy gondolja, nem volt igaza, máskor akarata ellenére, szégyenkezve egyetért vele. Hirtelen, elhatározásának erélyességén szinte meglepődve, úgy dönt, hogy élete tartalmatlanságának szorongató érzésére tettekkkel fog reagálni. Írni fog, alkotni! Ez lesz az ő válasza a lelki üresség vádjára. Oda, ahová az igazgató nem tud áthatolni, ő lép majd be. Nem költészettel, valami mással. Például mesékkel! Egyszer régen valamit fel is vázolt már, emlékeiben csak egyetlen szereplő, Lehotský vízimanó, a

jogtudományok doktora maradt meg. Mindez még az egyetlen történet, és akkor nem volt elég türelme, hogy befejezze. Most visszatérhetne Lehotský, a vízimanó kalandjaihoz. Ha ebben a lakásban volna hol írni! Az asztalon hegyekben áll a koszos edény, a kacsatok, ételmaradékok. Minden, ami a konyhakredenc pultján már nem fért el. Dobrovodský feláll, és a kredenc felé indul. Iszik egy konyakot. Ha írni akar, meg kell teremteni a feltételeket. Letakarítja az asztalt, letörli róla a zsírt, aztán meglátja, mit lehet kihozni ebből a Lehotskýból.

Már takarít is, mossa az edényt, kidobja a szemetet. A szalámihéjak azt juttatják eszébe, hogy ételekről is írhatna. A töpörtyű például igen vidám természetű, folyton valami könnyed, gondtalan dalocskát dúdolgat. A szalonna is ilyen, kövér és jószívú. Nem csinál gondot magának abból, ha valami kicsúszik a kezéből. A sonka arisztokratikus. Finom és sértődékeny. Könnyen dühbe jön, szinte belezöldül. A lekvárnál elakadt. Talán azért, mert eszébe jutott az igazgató. Ezután már hiába tért vissza gondolatban az igazgatótól a lekvárhoz. Innia kellett még egyet. Ha a sonkáról, a töpörtyűről és a szalonnáról szóló mesét megmutatná Pozdechnek, az bizonyára jelentéktelennek és alantásnak ítélné a tartalmát. Nem fog meséket írni! A felnőtt olvasót veszi célba!

A többi edényt már nem mossa el, ami tiszta, azt elrakja a kredencbe, a piszkosakat meg a pultra teszi. Így is elég dolga lesz még az asztallal.

A felnőtt olvasóhoz a temetéseken keresztül próbál utat találni. Az elsőt semmi nem történt, a másodikra gondolva meg szinte nevetnie kell, ha sok év távlatából eszébe jut, amint a részeg villanyszerelő, František Martišovič, aki túl volt már a hatvanon, átverekedte magát a nyitott sír szélére, és szónokolni kezdett.

– Oszt emléksző, Józsi – szólította meg a halottat –, hogy megjavítottad nálam a villanyt? Nálam, a villanyszerelőné? Én meg felaprítottam neked a fát cserébe. Még kulcsod is vót a házambó. Akármikor odajötté, oszt lefeküdté a kanapéra, mikor én meg a kocsmába vótam, vagy hol.

Martišovičről aztán eszébe jutott Zlatica Dundošová, aki vízbe fúlt, róla meg Orgoň.

Az asztaltakarítással már majdnem elkészült, és Dobrovodský úgy érezte, hogy élete összes szomorú és furcsa eseményét áttekintette, amikor eszébe jutott, hogy ezt a tömbházat is meglátogatta a halál. Két hónappal ezelőtt meghalt egy négyéves gyer-

mek. A gyászjelentés ott függött a földszinten, rögtön a hirdetés mellett, amely szerint két hétig nem lesz meleg víz. Mire Dobrovodský felért a lifttel a hetedik emeletre, a kisfiú idő előtti haláláról szóló mellbevágó hírt háttérbe szorította a vízről szóló tájékoztatás, az a tény, hogy két héten keresztül nem fog tudni zuhanyozni.

Most viszont újra eszébe jut a fiú halála, a csendes haldoklás, a búcsú, az utolsó pillantás, az utolsó lehelet. Ezeken töri a fejét. Stilizál, fejben sorba rendezi elképzeléseit, és azzal a bizonyossággal, hogy ezek éppen olyan dolgok, melyek Pozdechre nagy hatással lesznek majd, elkezdí a frissen letisztított asztalon papírra vetni azt, amit fejben előkészített. A papíron azonban minden elképzelés, elhatározás, stilizáció, ami takarítás közben fölemelőnek tűnt, elégedettséggel és a győzelem érzésével töltötte el, elviselhetetlennek hat. Talán a váratlan krízis hatásá-

ra jelentkezik az éhség. A töpörtyű maradékát kidobta, a szalonnát a hűtőbe tette, és van ott egy darab disznósajt is. Az ecet a pulton. Nem, nem fog ezzel totojázni, összepiszkolni megint az asztalt! Áthúzza, amit eddig írt, és csalódottan, megalázottan megpróbál újra írni, de egészen más megközelítésből. Próbál elvonatkoztatni a konkrét eseményektől és az összefüggések terhe nélkül szabad alkotásba fog, s most a bizonytalanság, a közvetlen benyomások és érzések irányában indul el. Olyan, mintha verset írna. Nem baj, az a fő, hogy abban, amit leírt, nincs semmi hitvány vagy szánalomra méltó. Elfelejtí a töpörtyűt, a szalonnát, a disznósajtot és az éhséget.

Vagy egy órán át ír, aztán azzal a szándékkal, hogy egy kicsit szundít, hátha esetleges álmából is felhasználhat majd valamit, fejét az asztalra támasztja, és könnyen, gond nélkül elalszik.

Forgács Ildikó fordítása

Stanislav Rakús (Šúrovce, 1940. január 20.) Szlovák és orosz nyelvet tanult az Eperjesi Pedagógiai Főiskola Filológiai Karán. Középszkolai tanárként, majd a Kassai Állami Színház dramaturgjaként dolgozott. 1969-től az Eperjesi Egyetem Szlovák Irodalom és Irodalomtudomány Tanszékének tanára. Kassán él.

Prózai munkásságáért több elismerésben részesült, megkapta többek közt a Dominik Tatarka-díjat, valamint a Szlovák Írószervezetek Szövetségének Díját. Műveit számos nyelvre lefordították, néhányat közülük filmre alkalmazták.

Prózai művei *Žobráci* (Koldusok, 1976), *Ballada a kút vizéről* (1979), *Temporálne poznámky* (Időleges jegyzetek, 1993), *Nenapísaný*

román (Megíratlan regény, 2004), *Excentrická univerzita* (Excentrikus egyetem, 2008) és a humoros hangvételű meséket tartalmazó *Mačacia krajina* (Macskaország, 1986).

Irodalomtudományi írásai a *Próza a skutočnosť* (Próza és valóság, 1982), *Epické postoje* (Epikus megközelítés, 1988), *Medzi mnohoznačnosťou a presnosťou* (Sokértelműség és pontosság között, 1993), valamint a *Poetika prozaického textu* (A prózai szöveg poétikája, 1995), amelyben az anyag, téma, probléma és forma kérdéseire irányuló új elméleti koncepciót dolgozott ki. 2003-ban jelent meg *Z rozprávání, úvah a rozhovorov* (Válogatott előadások, elmélkedések és beszélgetések) című publikációja.

A félelem zsoltára Iancu Laura:
Kinek a semmi a
mindene,
Magyar Napló, 2012.

Versbe zárt félelem. Talán ezekkel a szavakkal lehetne a leginkább jellemezni Iancu Laurának, a nemrég József Attila-díjjal kitüntetett költőnőnek legújabb, harmadik verseskötetét. A Magyar Napló Kiadó gondozásában, 2012 júniusában megjelent *Kinek a semmi a mindene* című karcsú kötetet olvasva egy percig sem kételkedhetünk abban, hogy itt többről van szó, mint „futószalag költészetről”: a legutolsó gondolatjelleg megkomponált hitvallással van dolgunk.

Az öt tematikus ciklusba osztott versbeszéd egyetlen sora sem hagy kétséget szerzőjének szakrális elköteleződése felől. Témaválasztása, nyelvezete, szóhasználata olyan állandó elemekből építkezik, amelyek egyedivé teszik művészetét. Már a borítókép is ezt a címben megfogalmazott enigmatikus légkört erősíti. A háttérből kirajzolódó Szentpétervár, az egykori hatalmas cári főváros a mindenséget, az előtérben pusztán körvonalaiiban kibontakozó ember a semmit jelképezi.

Az *Aki van, az fél* indító ciklus meghatározza az egész kötet mondandóját, az édenből kitaszított ember félelmeit. Erre rímelnék az indítóvers utolsó sorai is: „Főleg este jut eszembe, / hogy aki van, az fél” (*Vers a vershez*). Az egész kötet alatt olyan érzésünk van, mintha Iancu Laura magától a létezésről félne: „félek, hogy élni kell” (*Hideggel ver*), majd jóval később: „Félek, hogy élni kell, / félek, hogy meghalok” (*A félelem*). Szentmártoni Jánosnak a fülszövegben megfogalmazott ismertetője szerint „Iancu Laura sűrű atmoszférájú verseiben nem mindennapi küzdelem zajlik. A törékeny alkat szívós lelket őriz, amelynek saját félelmei bozótosán kell napról napra átvágnia magát útja folytatásához.”

Minden sorából bizonytalanság, elveszettség, átmenetiség sugárzik: „Váróteremből rendezek hazát” (*Valahol vár*). Mintha nem lennének biztos pontok, válaszok. Sőt, már kérdések sincsenek, csak a félelem vájta hiányok. Magány, fekete szavak, halál, éjszaka, törött cserepek, kidőlt fák, csontok, megfagyott, vergődő angyalok adják ennek az apokaliptikus vízióknak tájelemeit. Mert az egész kötet olyan, mint egy hömpölygő párbeszédés vízió, amelyben Iancu Laura hol az édesanyját, hol a

szülőföldjét, hol az „ácsot”, Krisztust, hol pedig saját benső énjét faggatja. A legfájóbb, hogy a megszólítottak hallgatnak, s ez tovább növeli a versekből kiolvasható kilátástalanságot, magányt, s szinte monológgá alakítja az amúgy nem annak induló textust.

Ezzel válik a kötet az önreflexív líra mintapéldájává. Poétikai eszköztárát, szcenikáját tekintve végtelenül leegyszerűsített, lakonikus, többnyire rímtelen strófák követik egymást. A költő nyíltan befelé fordul, saját énjét vizsgálja. Többek között a *Születés*, a *Monológ tükörrel*, és a *Születésnapomra* című versek intonálják ezt az életrajzi ihletettséget. Olyanok, mint valami pszichológiai memoárok, visszaemlékezésbe zárt kapaszkodó-keresések. Ennek egyértelmű fókuszja az édesanya-motívum, amely egyébiránt az egész kötetben, sőt Iancu Laura egész eddigi költészetében végigvonul. Mintha rajta keresztül akarná vizsgálni saját magát. Ő jelenti a szülőföldet, az elvesztett gyermekkort, a kettészakított létezését. „Kettészakít az út, / egyszerre megyek és / maradok” (*Haza az éjszakában*). A teljesség igénye nélkül a *Szent Mihály*, az *Anyám diót tör*, a *Sötétség*, a *Haza az éjszakában*, a *Föld* című versek egyenesen édesanyjának címzett kérdések sokaságából állnak egybe. Különösen a kötet utolsó ciklusában, a *Vályogfalak között az ég...-ben* erősödik fel ez a vonal. Ezt az alanyi költészetet erősíti az egyes szám első személyű retorika, amely akár csak az anya-motívum, szintén végigvonul az egész költői életművön.

A kötet egyik legerősebb versének a *Szabadnap* című dekadens látomást érezzük: „Öntudatlan élni, akár a csalán. / Arcomnak háttal állni, / előre szaladni, aztán vissza, / sokáig. / Halottak napján lerészegedni, / hogyan másként, / hogyan ne fájni?! És átbortorkálni keresztük, / gyászba öltözött varjak között. // Előtte / kútra megyek, / kimosom a szép szavakat. / Micsoda szenny rakódott rájuk azóta, / hogy véred ontottad.” A vers és a kötet a saját arcának háttal álló ember önazonosság keresése, a semmit a mindennek valló tanácstalan költő segélykiáltása. Iancu Laura költészetének sarokpontjait ismerve azonban

még ezt a segélykiáltást is olyannak érezzük, mint egy hitvallást. Hinni akar a megváltásban, s az ebből fakadó megbocsátásban. A szennyos szavak kimosása a gyónásra való burkolt utalás.

A katolikus hermeneutikából ismert teológiai szóhasználat ellenére a pátosztalanság mindvégig ott lebeg a kötet szövegei felett, amelyet a verstani eszköztelenség, az önkényes sor- és versszak törések csak tovább erősítenek.

A szerző tematikailag látszólag széles horizontot nyit, de ha jobban megvizsgáljuk a versek mondanóját, mindig ugyanoda lyukadunk ki: a lét elviselhetetlennek tűnő mélységeihez. Az elvesztett szülőföldhöz, mint a visszahozhatatlan múlt-hoz – „Miféle táj vagy szülőföld...” (*A félkegyelmű 2.*) –, a magányos szerelemhez, mint a jelen fájdalmas valóságához – „ma is csak magam mellé fekszem” (*Láz*) –, és a visszhangtalansághoz, mint a kilátástalan jövőhöz – „bölcseben telelő holnapunk” (*Fagy*). A nagy műgonddal megformált versekben, mint egyedi kiskompozíciókban tárulkozik ki előttünk a költő, amilyenl csak a Pilinszky-verseknél találkozhatunk. A különbség az, hogy míg ott a metafizikus létbiztonságot, itt inkább ennek a fordítottját érezzük dominánsnak.

A kötetten végigvonuló sötét tónusokkal festett költői világképet a szerzetesi zsolozsma periodicitásához hasonlóan időről időre előkerülő imádságok tagolják: *Imádság*, *Archaikus ima*, *Ima a feloldozásért*, *Miatyánk*. S bár az imák is az aggodalom hangján szólnak, mégsem ennyire negatív és egyszornyi pozitív jeleiben – fontos, hogy ebben a sorrendben – bukkan fel először valami más, valami plusz. Mintha valami orvosi eszköz monitorján keresztül látnánk a Iancu Laura bensőjében zajló hullámzó kedélyvilág kifejeződésének üzeneteit. Elégtelennek tartja a devalválódott sza-

vakat, ezért már csak jeleket alkalmaz. „Tudom, hogy árnyékomba’ jársz. / Követsz, megállok és megállsz. / - - - - - / + + + + + + + +” Talán csak mi érezzük így, de a számszerűleg egyel több pozitív jelnek is jelentőséget kell tulajdonítanunk e különleges megoldás kapcsán.

Az öt ciklus is inkább pozitív kicsengésű fejlődési ívet sejtet. Az *Aki van, az fél* és az azt követő *Mintha mit sem értene* bizonytalanságát a *Fogózik füst a lánggal* „kapaszkodása” vezeti át *Az ember végül készen áll* és a *Vályogfalak között az ég* ciklusok reménykedő hangvételéhez. Iancu Laura is készen áll, elfogad – ha nem is könnyen.

Mindezek miatt inkább a kötet hátsó borítóján szereplő *Tavaszdik* című vers mondanójában akarunk hinni, amelyek, mint „Két állomás közt a gyolcsok / Fehérbe fonják...” a költő lelkét. Már a cím is valamiféle újjászületést hirdet, s ugyanerre utal a verset mintegy keretbe foglaló fehér szín megjelenése az első és az utolsó sorokban. A kötetet belengő komor színek oppozíciójában felüdülésként hat e természeti képekkel jelölt lelkiállapot-ábrázolás, amely felülírja Iancu Laura személyes passziójának allegorikus állomásait. A hit és a megmaradás reménységének fehérsége világlik ki a sorok közül. A fölrepedő éjszaka alól kitörő „fehér szél” lesz az, amely a vers és a kötet végére fehérbe fonja a költő lelkét, s ugyanez a végső megmérettetésben való bizalom érhető tetten a *Stációk* című versben is: „kitapogat az ács, megmér, / szüzek, lámpások kapuba” (*Az ács*).

Az *Akinek a semmi a mindene* nem könnyű olvasmány. Azon a bizonyos megmérettetésen azonban – ha rajtunk múlna –, bizonyosan a „kapuba” rendelnénk alkotóját, hogy beléphessen abba a világba, ahol a minden és a semmi összeér, és egyet jelent.

Bartusz-Dobosi László

„Élni infarktus-országban”

Benke László:
Az Élet szerelme,
Hét Krajcár Kiadó,
2011

„Legjobb energiáim az univerzumban megmaradnak / s ha egy-egy lélekben, / kertben, fában, virágban / olykor fölrezegnek, / nem éltem hiába a földön” – írja az *Élet szerelme* című legújabb, hetedik verskötetének *Energiáim* című nyitó versében Benke László. Költői testamentumnak beillő szavai mögött egy teljes élet fájdalma és konok reménye, hite és boldogságkereső indulata kísért. Valami őszerejű, a népi lírából ismerős igazságkereső indulat, amely hinni akar a teremtés rendjében akkor is, ha a reménység ege fokozatosan sötétedik.

E kötetelőző, -előlegező vers jóllehet a megnyugvás, a meglelt élettanulság bizonyosságát sugározza, s ilyen értelemben a személyiség életharcának nyugópontját, ám mégsem lehetünk biztosak abban, hogy ez az önmaga örvényeibe merülő élet, amely önéletrajzi regényeinek (*Előttem kiterítve*, 1991; *Sértők és sérültek*; 2000, *Otthonkereső*, 2008) tanúsága szerint is tele van a mostoha sors, a szerelem, a létben otthonosságért vívott küzdelem sebeivel, most valóban meglelte a boldogságot. A versek a kötetnyitó *Neked vallott a faluvégi rét* című ciklusban a boldogság és annak törekénysége miatti szorongás végletei közt ingáznak. A boldogság, mint az élet-egyensúly kivételes pillanata e földi életben szinte azonnal megteremti a maga árnyékát. Ez az árnyék e hirtelen kiteljesedő lírában épp olyan meghatározó, mint az érzelmi eufória. Valójában e két érzelmi állapot szorításában ragyognak fel a versek. Nem olyanok, nem egészen olyanok, mint korábban, főliszabadtabbak, gazdagabban zengők. A költő lelkének ismeretlen mélységeit tárják elénk. A tartalmi elmélyülés szükségképp érinti a beszédmódot, mely magától értetődő módon árad az idő és az elmúlás fenyegetése ellen a szerelemben átélhető létteljesség ünnepe felé. A stílusban tetten érhető, a próza spontaneitását a líra emelkedettségével ötvöző eljárást jól példázza a ciklusnyitó vers: „Neked vallott a faluvégi rét / és rád lehelte illatát a szénaboglya. / Futottam utánad a falu alján hosszan / s úgy csillogott bennem a szerelem, / mint a malomárok vizében a fény. / Te még akkor olyan kis boglya voltál / a vrácsiki réten, amilyen én.” A vers az én érzelmi kötődésének gyö-

kérrendszerét felvázolva, emlékezve az édeni origóra, a szülői házra (*Az otthon*) az „örökké él a jó” hitében, az ordas világ ellenében építi jövőjét. Tagadhatatlan, hogy ebben a költői gesztusban a szerelem mitikus magasságokba emelkedik. A képzelet aranyfonálával szőtt mítosz

nemcsak evilági megerősítést szeretne, hanem időn túlit is. A versek terének kitágítása a mennyei üdvterv irányában az én és a te sorsának jelképes összekötése a szerelem tartósságát célzó „mágikus operációval” (Szepes Mária), csak látszólag különbözik a népdalok és népballadák szerelmi mágiájától. A cél mindegyik esetben ugyanaz. A megerősítés. Jó példa erre *A szeretet terve* című vers indítása: „Szívünkben és elménkben a szeretet terve / már majdnem készen állt, mikor megszülettünk, / de az egészről és a részletekről / lelkünkben még homály gomolygott...” A szerelmi kötésnek másik fontos eleme a névadás. A versek sorában (*Képzelt szerelem, Ma havas verset sütök*) feltűnő Zsuzsanna szemünk előtt változik át: „VanVan szeme zavarba ejt; / vénülő embert a szerelem. / / Alig hiszem, / hogy VanVan szemét láthatom, / hogy ő van itt velem, / VanVan mosolya fényében csillan / türkiz-zöld szeme. / Alig hiszem e varázslatot” (*VanVan szeme*). A lírai én az élet negyedik házából kitekintve nemcsak a közeledő tél hófelhőit látja, hanem a teljes életet. Pusztulás és remény nászát. A sárból kibukkanó nárcisz csodáját (*Életjel*). A természet és a szerelem kozmikus egyenlétben a születő nárcisz és a kiteljesedő szerelem, hasonlóan a kerti lugashoz az élet szépségéről beszél. Benke László tisztán megőrzött szépség-hitével oltja be szerelmét, hogy ezzel is a mulandóság elleni erejét erősítse. A *Lugasban* megörökített idill innen jut el a hála és a megbékélés egyensúlyához: „Örül a lelkem, szeret lugasom, s én is szeretem / összes vesszejét, árnyat adó nagy leveleit, / meg magamat is. De legfőképpen Istent, / reggeli sugarait, este a csillagokét, / Jó így várni e csöndben Angyalomat.” A reményteli várakozás mellett azonban a szerelmes együttlét mágikus kötéseinek lazulásával is számolni kell. *Az elcsereült magányban* az életcsoda himnikus ünnepe: „mennyien csodálkoz-

tak páros létünkön, / hogy mennyire szeretem / ben-
ned örök szomjúságomat” változik át a magány
panaszává: „És akkor hirtelen / az ösztön éjjelén /
újra egyedül, / mint a Hold, / álomtalanul / megyek
lefelé, / **V**agy állok valahol / állati mezteleN, / és
nem tudom, / miért nem **V**agy velem, / ha földön
égeN csillagon / és mindenhol ott vagyok veled.”
A kései szerelem legendája és mítosza, a kapcsolat
érzelmi ábrája nem lebeg el a foghatatlanság éteri
birodalmába. A költő ugyanis, mint ez a versidéze-
tekből is kiolvasható, két lábbal áll a földön. Élmé-
nyei erős gyökerekkel kötődnek a helyszínekhez.
A kerthez, mely része a nagy és parcellázhatatlan
Természetnek. Fűnek, fának, leveleknek. De meg-
jelenik a társadalmi tér is (*Ádvent Bécsben,*
VanVannal), melyben a helyszín hívja elő a lírai én
gondolatait. Így: „Szeretni jöttem Bécsset, / nem iri-
gyelni, / bár első látásra / ő nem lehet bűnös, / szép-
ségéért / s csúfságunkért, / mégis utálni kezdtem.”
A versben megjelenő látomás: a Fekete Ember,
hasonlóan Ady szimbolikus alakjaihoz (Disznófejű
nagyúr, Ős-Kaján stb.) nem sok jövőt ígér a történel-
mi utakon ezer módon kirabolt, megsarcolt napkele-
ti népnek, a magyaroknak: „Gazdagon terített asztal
/ volt az esti utca, / a Fekete Ember élvezettel / csör-
gette az aranyakat / és szopogatta a csontokat, / s úgy
ment tovább, / mint aki tudja, / hová vezet és
minek.” A vers, melyben jelen és múlt, történelmi
panasz keveredik a lidércnyomásban megelevenedő
történelmi figurákkal, Ferencz Józseftől Nagy
Imréig logikusan jut el a történelmi fohászként
értelmezhető, Istennek címzett kéréshez: „...küldj
mosolygó Illéseket, / kemény kis Gellérteket, / ne a
pénzt és a halált / kövessük egész életünkben / a
grinzingi dombokon át, / Döbling felé”.

A vers átvezet a kötet következő, *Akkor is éne-
kelni kell* című, az előbbinél terjedelmesebb ciklu-
sához, mely a szerelem után a politikát elemzi.
Benke László egész életművének tanúsága szerint
harcot vív azért, hogy kimondhassa a magyar sor-
sot, különös tekintettel közelmúltunk történéseire.
Vajon kifejezhető-e mindaz, ami az 1989-es fordul-
lat óta történt velünk? Kimondható-e versben is az,
amit Benke László igazi úttörő bátorsággal mon-
dott ki önéletrajzi vonatkozásokból építkező,
Otthonkereső című mozaikregényében? Kifejez-
hető-e hitelesen az, amit a közgazdaságtan is csak
bonyolult szaknyelven képes leírni? Ábrázolható-e
az, ami a szovjet birodalmi kifosztáshoz mérhető

anyagi és lelki nyomorba döntötte a magyar nép
hatalmas tömegeit? A kérdésekre a versek válaszol-
nak. Olyan versek, melyeket a líra fővonalának
kinevezett, a nemzetben gondolkozás eszményét
megkérdőjelező posztmodern észre se vesz. Talán
azért, mert heroikus a vállalkozás. Talán azért, mert
az igazság kimondása épp olyan társadalmi tabuvá
vált, mint annyi tény a magyar történelemben.
Kérdés persze, hogy elhallgatható-e mindaz, amitől
naponta szenvedünk? Nem kér-e szót a „nemzeti
nyomor”? Bűn-e, ha a lírában helyet kap a szociális
lelkiismeret? Benke László, mikor e nehezen arti-
kulálható valóságra reflektál, valósággal lehalkítja
a hangját. Empátiája az önéletrajz mélységeiből tör
elő. A szenvedés nem politikai kategória, akkor
sem, ha a politika bűnei idézik elő. A szenvedésben
nincs én és te. A személyiségek valósággal felol-
dódnak a szerencsétlenségben, mely végső szoron-
gattatásában a mennyei igazsághoz fellebbez:
„Rajzoló / dadogó nyelvet / vonagló száját / hátrá-
ló időt, / kétségbeesett ígéket, / s megértem a gyáva
életet. / Meddig? Uram, még meddig?” A szen-
vedés lírai ábrázolása Benke László lírájában szá-
mos beszédszituációt, személyes emlékezést, tény-
közlést, történelmi utalást, s mint utaltam rá:
könyörgést, zsoldáros háborgást egyaránt tartalmaz.
Ezek rétegei a versekben (*Tűnődés az örök folyó
felett, Halálom oldalán*) a személytelent is szemé-
lyessé hangszerelik. A lírai alany önmagára reflek-
tál. Az utoljára említett versben így: „Két hétig
feküdtem az intenzíven / s megmentették életem a
doktorok; / sugárzó homlokod, / szemed és szíved /
visszahívott, s mint aki először látja e világot, / gyö-
nyörködve néztem ideát / az életem, / az életed, / az
életet...” A vers igazságkereső indulata, bizonyít-
hatja ezt az *Élni infarktus-országban* számvetése is,
a minden embernek és minden népnek kijáró élet-
eszményeket kéri számon. A történelmi számvetés-
ben – „Két pogány közt egy hazáért, / így kell
kinyuhadni? / szétbomlani? / rongybabaként
lecsuklani?” – felértzett Balassi Bálintot idéző
archaikus szóalagnak fontos múltidéző szerepe van.
A ciklus régi versei kiegészülve az újabbakkal, mint
egy regimentbe sorozott „rongyos katonák” mind
ugyanazért a célért menetelnek. Végre ki kell mon-
dani a múltat és a jelent, egyikben a másikat
(*Ezredvégi játékok*). Azt, hogy „Kényes büszkesé-
günk / mint érett kalászrengeteg / nem bölcsességre
érett, / hanem sötét halálnak döntve / fekszik veszett

viharok után / messze-hullámzó mezőkben” (*Mint érett kalászrengeteg*), azt, hogy „háborog a föld, / nem bír már sokáig elviselni minket, / nem bírjuk már sokáig viselni terheinket” (*Lehet, hogy úgy lesz*), azt, hogy „Magánosítással, / elszegényítéssel, / alacsony bérrel, / munkanélküliséggel, / magunkat megadó gyávasággal” (*Undor és harag*) éljük és éltetjük Magyarországot magunkban, hogy „Magamban és magunkban csalódtunk / mind a tíz-milliónyian”, hogy „Nincs áldás rajtunk”, hogy „Sírni kell hazám, sírni kellene” (*Vallomás testvéremnek*), hogy „Nincs étel / napról napra a fiam, / az unokám / asztalán (*Nincs munka*)”. E panaszáradat, nem véletlenül a hivatkozás a korábbi történelmi korokra, a szózat vagy épp a himnusz kitételeire, a zsoltárokra, mindig ugyanarról, a magyar fátumról beszél, amin jelen történelmünk nyomorúságos utolsó fejezete sem sokat módosított. A megvallott tehetetlenség panaszja így, hűen a régi magyar líra logikájához, a földi reménytelenség (történetesen a gonoszság kutyái) ellenében fordul Istenhez. Például így: „Istenhez hanyatló csendünket is / szétugatják” (*Undor és harag*), vagy: „Veszi el / Isten / a bűnösöket, / a bünteleneken élőködöket, / de adj erőt / a szenvedőknek, / balsorsuk túléléséhez. / Ments meg, Uram, minket!” (*Ima hajnali órán*) vagy: „a cél előtt / el ne ess / velem, Uram, / Istenem, / segíts / föl / ha elesnék megint” (*Fohász*). Az említett példákban is kitűnik e líra alapvetően kétpólusú gondolkozása. A költő a történelem kárvallottainak nevében a megváltó igazságot keresi. Az életszerelm receptjét, ami az emberi lélek legbensejében lakozik (*Jack Londonhoz, az élet szerelme írójához*), ezért nem lehet manipulálni. E líra épp eszményei megvállása révén képes hinni a jelen gondjait megoldó történelmi jövőben. A ma történelméről hitelesen csakis így, a múlt és a jelen történéseinek összekapcsolásával lehet beszélni.

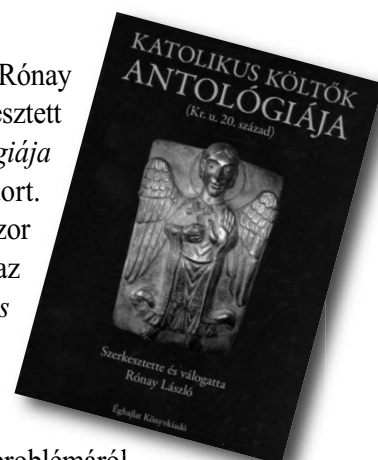
A magyar sorskérdések költői artikulálásáért vívott küzdelemben Benke László verskötete fontos tanulságokat kínál. A két ciklus, mint két egymást magyarázó szólami ritka erővel szól. De ezt a könyvet is, mint minden igazi, az élethazugságokkal vívódó, a nemzeti önismeret ügyét szolgáló vallomást többször kell olvasni, hogy íze, méze, gazdag mondanivalója eljusson az olvasó szíve középebe.

Baán Tibor

„Arannyal és égi kékkel”

Vonulatok a katolikus költészetben

Katolikus költők antológiája, szerk. Rónay László, Éghajlat, 2010.

Nem véletlenül idézte Rónay László az általa szerkesztett *Katolikus költők antológiája* utószavában Sík Sándort. Ugyanis a költő-professzor klasszikus tanulmánya, az *Irodalom és katolicizmus* világosan beszél az azóta is többször fölmerülő, de az évtizedek alatt sem teljesen körüljárt problémáról.

„A művész az ő alkotó tevékenysége mélyén, valamilyen az érzékfeletti világgal, az emberen túli valósággal, a titokkal érintkezik; erről meg van győződve lelke legmélyén minden művész – feltéve, hogy igazán művész –, az is, aki nem mondja, az is, aki ön-maga előtt is tagadja, az is, aki cinikusan az ellenkezőjét vitatja... Igazi művész nem lehet materialista vagy pozitivist, mert önmagában élte át a Szellem szuverenitását, az ige testté válását. Ezt az ígét kell szolgálnia, minden mást – még a vallást, az erkölcsöt, a hazát, az emberiséget is – csak ezen át szolgálhatja”.

Könnyű-e, vagy nehéz a titok megfejtése (fölfedése), nem tudhatni – még akkor is, ha a „testté vált ige” a valló személyiséget és vallomást tudomásul vevő (vagy nem vevő) világot egyként szolgálja (mit szolgálja, fölemeli). Az alkotáslélektan vizei akár hangosan, akár csöndben csörgedeznek, végül is megmagyarázhatatlanok még a fény világosságában is. Ki-ki önmaga erkölcsé, világlátása szerint választja ki – vagy az ihlet öntudatlan kacskaringói rákényszerítik – azt a formát (*vers-egészről* van itt szó, nem technikai fogásról!), amely a személyiség titkain kívül akarva-akaratlan a kozmikus lét (középpontban: az emberiséget megváltó Krisztus szenvedése) rejtélyét is magában foglalja.

„Vallásos költészet?” Sokkal inkább kalauz a jóra, a szépségre, az erkölcsre, a közjót szolgáló szív panaszszavára! A templom kövei – még a katedrálisoké is – ezerszer fölsikáltattak, nem föltétlen szükség (és a várható eredményre nézve nem is célra-vezető) a költőnek azt mindennap megtenni. Attól, hogy valaki katolikus költőnek mondja magát (netán

a közösség annak titulálja), töltsön imát poharába bármely napszakban is, még nem biztos, hogy esztétikailag érvényes a szava.

Az ájtatos szemben áll jóval, szelíddel – akkor se bántuk a fejüket lehajtókat – az istenkereső, a büntől szabadulni igyekvő, szegénységében-szükségében még a kereszt fáját is föltüzelő *zarándok*, akinek legvadabb gesztusaiban is ott a morális megtisztulás vágya. Tehát ebből is, abból is lehet *lírahős*, ha akár egyetlen egyedi – megrendítően egyedi – versmondásban az én bástyáját áttörő szellem, tudás, megigazulás (gondoljunk csak Pilinszky János *Apokrifjára*) törvényerővel összesűríttetik. Amikor az egész a *vox humana* vallató-önvallató példájával szakrális körben landol – az Ő szenvedése a mi szenvedésünk –, akkor lesz csak igazán fölfedve (a bennünk maradt *homály* újabb érték) a világot igazító erő magasabbrendűsége.

Ezerféle költői *kilátó* van – még ha grádicsai nem mindig az égbe vezetnek is – ennek tudatosítására. A színek, hangulatok, érzések (ki-ki a maga énekét fújja) természetesen mások – hogy csak az egy táborba tartozókat említsem, Harsányi Lajos és Sík Sándor költészetét egy „kismérföld” választja el a szintén papköltő kanadai Tűz Tamás lírájától –, de a fölemlő, ugyanakkor fölszabadító „teher” egyben azonos: a világegyetem bójájában mindig a (sokáig lenézett) *katolikus* és a *keresztény* a valódi súly. Nagy Gáspár az *Öreg pap tűnődő, esti imája* című versében a hat évtizedet szolgáló pannonthalmi tanítója, egyik lelki vezetője előtt hajt fejet. „Kezem és lábam gyakran megremeg, / olykor látnom és szólnom is nehéz, / de az út szívemben mindig egyenes, / hiszen mágnesként vezet az a kéz: / a Te kezéd – és akaratod gyémánt / csöndjében hozzád tart estéli utam, / mit fáradt lelkeimmel már némán / látok is bölcs terveid szerint, Uram.” Vasadi Péter, korunk jelese pedig egyik remekében, az *A nincstelen végtelen* – csak elfogadni kell tudni – gazdagságára mutat. „Szíve bevetve búzamazgal. / Ereiben / az égi bor kiforrott. / Halálát / fölemlé, mint egy vörös / monstranciát. / S ahogy kinyújtja karjait, / elámulunk: / oldalsebében elfér a világ.” *Oldalseb* – minő találat!

Ha a katolikus költészetben, joggal, Kosztolányi Dezső *Hajnali részegsége* (bár Mécs László az *Az Isten ösvényei* című versében a későn érkező Babitscsal és Szabó Dezsővel egyetemben megrója a „végpercben gyónó” Kosztolányit is), Babits Mihály *Esti kérdése*, Dsida Jenő *Psalmus Hungaricus*, Radnóti Miklós *Nem tudhatomja* és Pilinszky János

Apokrifja a katedrális, a kisebb templomok – akár a döngölt földpadlójuk is – értelmi-érzelmi lámpásukkal vigaszt nyújthatnak a modern kor ricsajában egyedül maradt szenvedőknek. Mert a vers lélekoltár, szépségével-igazságával mindenkinek megadja magát, aki hozzá tiszta szándékkal közelít.

„Arannyal s égi kékkel” (Dsida) s a menny kárpitjának ezer színével ábrázoltatik az Ige – arany (Harsányi, Szabó Ferenc), ezüst, hófehér-piros (Juhász Gyula), fehér (Sík, Toldalagi Pál, Vasadi), bíbor, azúr (Tóth Árpád), barna-fekete (Babits), s a halál „Paradicsoma”, az Istent trónjáról letaszítani akaró ember vesszőfutása, ugyanakkor kegyelmi állapota – az Úr arcával való azonosulás öröme – a drámát sem megkerülő ünnepi gesztussal érzelmi tárnákat nyisson. A főképpen papköltők művelte, de ezer témát is magába ölelő „imádságos líra” – Harsányi Lajos, Mécs László, Mentés Mihály, Pusztai Sándor, Csanád Béla – az egyik vonulat (Tűz Tamás modernségével és „bűnös büntelenségével” nem ide sorolandó).

Szó sincs arról, hogy ez az átszellemült, az oltár közelében, annak bensőségességében készült lírai futam – szolgálatkész följajánlással: „Uram, te hívtál, én megyek! (Sík) és társadalmi toborzóerővel: „Kongatom piros harangom, ifjú szívem kongatom” (Mécs) – ne tudná ember és világ harci összefonódását, a „tépett koldusként” megélt lét véghetetlen fájdalmát s a belőle reménnyel kivezető utat művészi megmutatni. Minden esetben Krisztus és az *átvallalt* keresztút stációinak igézetében. Mécs az „éneklőbb, a hangzatosabb, az artisztikusabb, Sík az összetettebb, hitelesebben fölemlő.”

Ha a *Tavaszi zsoltár* (Mécs) perlő imáját nézzük, az önmardosó vád kétségkívül csaknem megrendítő, még akkor is, ha a költemény befejezése a megnyugvás harmóniáját – „légy az Isten boldog békesége” – sugallja. „Mert te volnál az Isten dicsősége: / – és te vagy az Isten golgotai gyalázata, Ember! / Te volnál az Isten gyönyörúsége: / – és te vagy az Isten hétfájdalma, Ember! / Te volnál az Isten atyai szelidsége: / – és te vagy az Isten hetedíziglieni haragja, / hiába állítottad fel a villámhárítót a Golgotán, Ember! / Te voltál a teremtés koronája: / – és te vagy a teremtés csődje, Ember!” A kövek, messziről is látni, hullnak le a toronyból, ám nagy magyarságversében, a *Psalmus Hungaricus*ban Dsida ennél jóval kiátkozóbb, és a kanadai Fáy Ferenc is *Jeremiás siralmi* című átok-imájában sok-

kal sistergőbb. (Kár, hogy a kötet szerkesztője ez utóbbi poéta nagy költeményét, a *Keresztutat* Dsida remekléseivel egyetemben figyelmen kívül hagyta, holott épp Rónay György volt az, aki a Vigíliában 1975-ben megjelent művet az év versének nevezte.)

Sík Sándor szinte kis kötetet kitevő megszólalása – antológia az antológiában – azért is üdvözlendő, mert erről a Szegedi Fialok fölé is sátrat emelő szent emberről (költőről, drámaíróról, esztétáról) korunk megfeledkezett. Igaz, a Nyugat költői – Babitstól Kosztolányiig, Tóth Árpádtól Juhász Gyuláig és József Attiláig (!) –, itt olvasható verseik bizonyítják, elemibb erejűek, rímmuzsikájukban összefogottabbak, filozofikus sejtelmű én-megvallásukban kitérőbbek, ám ez a költészet-fókuszában a Palestrinát ideemelő *Miserere* című több részes kompozícióval – hordoz magában annyi líraértéket, hogy könnyelműen nem tagadható ki a XX. századi eszmélések palettájáról.

Az említett darab drámai kezdéséből érezhető, hogy a „halálig-véres Krisztusarc” marcangolja a költő lelkét: „Könyörülj rajtam könyörülő Isten, / Könyörülj, könyörülj! / Sikolt, sikolt az ének, / Beláthatatlan mélyről, / Feneketlen, kibírhatatlan / Mélyről sikolt, / Én elcsigázott életemnek / Korhadtt fejfákkal tüskés, / József-magzatok hulláival betemetett / Feneketlenségéből, / Bűneim tűzhányó temetőjéből”. Viszont a befejezésben – „Nyisd, nyisd meg, Lélek, ajkamat, / Hogy szétkiálthassam mindenem, / Övék lehessen mindenem!” (mármint a templomba viendő megnyomorítottaké – Sz. L.) – az ég felé mosolygó töretlen arc tisztasága tükröződik.

Eme „imádság-vonulat” költőinél a verssé oldott biblikus történetek éppúgy fölbukkannak – Csanád Béla: *Nagypénteki változatok; Keresztúti elmélkedések*, Pusztai Sándor: *Hegyi beszéd* –, mint a Szűz Mária-nak való följajlásban csúcspontú „mártír haza” megóvása (Mentes Mihály: *Imádság a Magyarok Nagyasszonyához*), vagy Jézus anyjának fölmagasztalása. A „látást látók” közül – Tóth Árpád önjellemzése – az utóbbi témában Sík Sándor is (*Magyarok Nagyasszonya*), Kunszery Gyula is (*Üdvözlégy*) és Rónay György is (*Mária éneke*: „Azt hiszitek, nem érzem / halott fiam fejének súlyát az ölemben, / s haldoklását, a bűnök vasszögével átveretve, / a bűnök tövisével koronázva / szívemben az Idők Végezetéig / a ti vétkeitekért?”) áldozott eme nemes gesztusnak.

Tagadhatatlanul fontos a Karácsony (Babits, Dsida, Fáy, Csanád), a Betlehem vagy a betlehemi

jászol, illetve a széna és szalmaillat – Dsida szavával: a Titkos Eljövő – megverselése (Juhász Gyula, Sík Sándor, Radnóti Miklós, Ágoston Julián, Vasadi Péter). A lélek erősítő és gondolkodásra készítő ünnepek és történetek (Húsvét – Dsida, Toldalagi, Csanád; Hegyi beszéd – Dsida, Pusztai; utolsó vacsora – Görgey Gábor) költészetbe való emelése úgyszintén. Ám a *Katolikus költők antológiájának* egyik legerősebb tartóoszlopai azok a magyarságversek – ezt a „bűnt” korábban csak elhallgatással tudták megtorolni –, amelyek fényesen bizonyították-bizonyítják a *katolicizmus* magyarságföltésben ugyan-csak csúcspontú erejét.

Ha Babits klasszikus szépségű szavaiból idézek (*Örökké ég a felhők mögött – Vallomás helyett hitvallás*), azonnal érzékelhetővé válik az egyik zászlóshajó tengert-földet-hazát megbecsülő siklásának gondolati eleganciája is. „Magyar vagyok: lelkem, érzésem örökséget kapott, melyet nem dobok el: a világot nem szegényíteni kell, hanem gazdagítani. Hogy szolgálhatom az emberiséget, ha meg nem örök magamban minden színt, minden kincset, ami az emberiséget gazdagíthatja? A magyarság színét, a magyarság kincsét! De mily balga volnék, ha ugyanakkor más színt, más kincset el akarnék venni vagy meggyengíteni. (...) Nemzet ne a nemzet ellen harcoljon: hanem az ellen, ami minden nemzet nagy veszélye: az elnyomás és a rombolás szelleme ellen!”

S mindennek bizonyítására kéretik Radnóti *Nem tudhatom* című töprengő haza-imáját – és még mennyi ragyogó verssel szerepel (*Himnusz a békéről; Második ecloga, Nyolcadik ecloga; Töredék*, stb.) – a Jónás könyve szerzőjének zsolozsmának is beillő kitérőzése mellé tenni! S ha ezen felül meghalljuk Sík („Jaj minekünk immár, romlott magyaroknak!” – *Zrinyi harmadik éneke*), Mentés („Legyen a Júdás átka a fején / Minden testvérét áruló magyarnak” – *Magyar ősz*), Mécs („Én a magyarságom soha nem tagadtam, / de soha nem is kérkedtem vele, / nem pávatoll: egy mártír-pillanatban / csak a bőrömmel együtt jönne le” – *Civis Romanus sum*), Mentés („Ezeréves létünk egy forró imádság; / Fordítsd el az átok sötét éjjelét” – *Imádság a Magyarok Nagyasszonyához*), Kunszery („Üdvözlégy kegyelmes Szent László királyunk! / Édes oltalma vagy jó Magyarországnak” – *Szent László királyról*), Csanád („Mi lenne, hogyha újra / anyánk lennél te, drága, / s a boldog nemzetek közt /

nem lennél soha árva” – *Boldog ünnepet hazám!*), Szabó Ferenc („Nyelvében él csak e nemzet – / költőink szava káoszt rendez / de a nemzet még álomország / míg népe nem jut joghoz, rendhez” – *Illyéssel tűnődve*) és Nagy Gáspár („örizni még a látzatot / hogy élnek ott a révoldalán / vámköteles jó magyarok / kik ahogy a Bibliában / termést hoztak még akkor is / ha bár vesszejükben kár van / de a tüke-akropolis / innen letről ép fűrtöket / ad miket Isten sosem un / s megtartja hitükben őket / miként az Evangélium” – *Hullámzó vizeken keresz*t), vagyis tegnapi és mai lírikusaink töprengő, emelkedett, kiátkozó és optimista beszédét, teljes lesz a kör.

A csend súlyát, önmagunk fölött is könyörtelen az ítélet, Tóth Árpád „zengi” – „Isten törött csellója, hallgatók” –, de nincs az a Nyugat-klasszikus, akinek verse ne tartoznék a XX. századi líra mindannyiunk számára becses alapjához. Babits filozofikus világszelídítésétől Radnóti élménylírájáig (micsoda élmény ajzotta megigazulásáig), Tóth melankóliáját, Kosztolányi érzékkel hallott szakrális ürzenéjét (*Hajnali részegség*) is ideértve hatalmas értékvonulat ez, nem egy lírai remekléssel (Babits: *Esti kérdés; Jónás imája*; Tóth Árpád: *Lélektől lélekig; Tetemrehívás*; Dsida: *Húsvéti ének az üres sziklasír mellett; Út a Kálváriára*; Illyés: *A reformáció genfi emlékműve előtt*).

Nem véletlen, hogy az „imádságos vonulat” ebből a szempontból másodrendű. Még akkor is az, ha az istenszeretben és emberszeretben (a hölgyeket is ideértve) megigazuló Tűz Tamás modern versre tett – sajnos, itt nem olvasható – számtalan kísérlete (*Keresztút magánhasználatra; Scarboro-i elégiák*) azt a tartományt hódította meg, amely a katolicizmust teljes egészében (talán azon túl is) létfilozófiává avatta. A megborzongató szeretet (életszeret) jegyében. Fáy Ferenc magyarságversei – közülük is a *Missa Hungarica* – még karakteresebbé rajzolták volna a költő arcélét. (Egyébként az *ötágú síp* teljesebb összhangzattanának a megmutatása céljából szerencsés lett volna több határon túli magyar költőt – a délvidéki Bogdán Józsefet és a versével [*Mennyből az angyal*] katolizálódó Márai Sándort – idevonzani.)

Az alap azonban, amelyet – ismételjük meg – a Nyugat klasszikusai avattak teherbíróvá, megfellebbezhetetlen esztétikai értékke, ezek nélkül is széles, vagyis jól tartja az „építményt”. Ezek közül Pilinszky János költészete (az *Apokrif* mellett olvasható a *Halak a hálóban*; a *Harmadnapon*; a *Stigma*, a *Jelenések VIII. 7.*, stb.) és Rónay György lírája (*Hat vers a korintusiakhoz; Jeruzsálem pusztulása; Kövek és kenyerek*) az az érték, amely nyugodtan becsatlakozhat a Babitstól Radnótiig húzódó értékfolyamba. Hogy emez „rég” és „új” klasszikusokból ki mennyit merített, s a tartóváz romolhatatlansága révén mit és mennyit nyert egy-egy utód, szinte nyomon követhetően kiviláglik.

Kalász Mártonnak – *Bárány; Babits; Getsemáné* – Ágoston Julián és Rónay György volt az indító mestere, s Hölderlin koronázta meg a kényesen szűkszavú versfolyamot. Czigány György – *De profundis; Reggel sötétült el* – győri indítással Harsányitól és Tűztől egyként tanult, de Pilinszky közelsége is hatott rá. Vasadi lélegzetvételében is – *Itt; Az Egy; Kísértés; Sötétség szálai* – észlelhető Pilinszky inspirációja, csak ő még mesterénél is tömörebb. Szabó Ferenc a katolikus költészet hazai nagyjai mellett a francia klasszikusoktól ugyancsak ellesett fogásokat, nem véletlen filozófiai vétezettsége (*Az öröm üzenetei; Alfa és Omega; Szomjazod, hogy szomjúhózzalak*). Nagy Gáspár Petőfitől Weöres Sándorig és Nagy Lászlótól Pilinszkyig az egész magyar lírát fölhabzsolta, s emez tanulmányok-kísérletek kereszttüzeiben alakította ki sajátos versszerkezetét, líranyelvét (*Hózárat nyitogattam; Hullámzó vizeken keresz*t). Parancs János (*A látogatóhoz*) és az itthon kevésbé ismert Sajgó Szabolcs (*estéli üzenet; két hang*) átszellemültsége ugyanarról a töről fakad: a befelé nyelt sírás misztériumából.

A katolikus, nem katolikus (?) Juhász Ferenc az Erdélyi Zsuzsanna gyűjtötte archaikus népi imákból (*Hegyet hágék, lőtöt lépék*) varrt (költött) köntöst a fiatalkori édesanyára. Mária-himnusz, az *Anyám című* könyvnyi poéma legszebb része. Itt volna a helye.

Szakoczy Lajos

Könyvajánló

A hónap könyvei

Történettudomány, művelődéstörténet

Az 1956-os forradalom és szabadságharc kárpátaljai dokumentumai. Forrásválogatás, vál., közread. és a bev. tanulmányt írta VÁRADI Natália, szerk. GALAMBOS Sándor, Nyíregyháza, 2012.

BÁNÓ Attila: *55 meghökkentő eset a magyar történelemből*, Budapest, Athenaeum, 2012,

HORVÁTH Miklós: *Kényszerkirándulás a Szovjetunióba. Magyar deportáltak a KGB fogságában*, 1956, Argumentum, 2012.

Identitás és kultúra a török hódoltság korában, szerk. ÁCS Pál, SZÉKELY Júlia, Budapest, Balassi, 2012.

Identitás-történetek a népmesében. Meseszöveggyűjtemény, szerk. BÁLINT Péter, BÓDIS Zoltán, Debrecen, 2012.

Micae mediaevales. Tanulmányok a középkori Magyarországról és Európáról, szerk. KÁDÁR Zsófia, Budapest, ELTE BTK, 2011.

Magyarország és a Balkán a XX. században, szerk. A. SAJTI Enikő, Szeged, JATEPress, 2011.

OBORNI Teréz: *Udvar, állam és kormányzat a kora újkori Erdélyben*. Tanulmányok, ELTE BTK, 2011.

Magyar irodalomtörténet

Az ismeretlen Mikes. Az ELTE Egyetemi Könyvtár és az Egri Főegyházmegyei Könyvtár kiállítása Mikes Kelemen halálának 250. évfordulóján, ELTE Egyetemi Könyvtár – Eszterházy Károly Főiskola, 2011.

Az árnyból szőtt lélek, 125 éve született Tóth Árpád. A Petőfi Irodalmi Múzeum kiállítása, rend. Petrányi Ilona, Nyerges Gabriella, Budapest, PIM, 2011.

BABITS Mihály: *Babits Mihály levelezése, 1918–1919*, sajtó alá rend. Sipos Lajos, Budapest, Argumentum, 2011.

Határtalan, Szokolczay Lajos, Lakitelek, Antológia, 2011.

HERNÁDI Mária: *A névre szóló állomás. Nemes Nagy Ágnes prózakölteményei*, Budapest, Szt. István Társ., 2012.

SOLTÉSZ Márton: *Felhasznált irodalom*, Budapest, M. Írószöv. Arany J. Alapítványa – Kortárs, 2012.

SZIRTES Gábor: *Ötgyed. Tanulmányok, esszék*, Pécs, Pro Pannonia, 2012.

Magyar szépirodalom

Csillagok felett. Karácsonyi történetek az Új Ember kincsestárából, szerk. PALLÓS Tamás, SZALONTAI Anikó és ZSILLE Gábor, Budapest, Új Ember, 2011.

CSURKA István: *Két dráma*, Budapest, M. Fórum, 2012.

ESCHER Károly. *Escher olvasókönyv*, szerk. Móser Zoltán, Illyés Gyula Megyei Könyvtár, Szekszárd, 2012.

FABINY Tamás: *Ajtórésnyi zsoltár*, Budapest, Luther, 2012.

FEHÉR Béla: *Kossuthkifli, hazafias kalandregény*, Budapest, Magvető, 2012.

GÁRDONYI Géza: *Egérvadászat*, Budapest, Holnap, 2012.

GERVAI András: *Alagsori történetek. Fél Győző regényes élete*, Dunakeszi, Poligráf, 2012.

KOSÁRYNÉ RÉZ Lola: *Marinka három udvarlója és más elbeszélések*, Pomáz, Kráter, 2012.

KÓKAI János: *A pusztulás anatómiája. Versek*, Budapest, Magyar Napló – Írott Szó Alapítvány, 2011.

LÖVÉTEI Lázár László: *Zöld. 12 ecloga*, Budapest, FISZ, 2011.

MAROSI Gyula: *A nilusi krokodil. Elbeszélések, novellák*, Budapest, Magyar Napló, 2011.

SERFÖZŐ Simon: *A magunk szárnyán. Versek, Lakitelek*, Antológia, 2011.

SZEBÉNYI Ildikó: *Legyen időm! Versek*, Budapest, Magyar Napló, 2011.

TORNAI József: *Csillaganyám, csillagapám. Összes versek*, Gondolat, 2011.

Új dimenziók. 57 mai magyar novella, Budapest, Aposztróf, 2011.

Merítés a Magyar Nemzeti Bibliográfia 16. évfolyamának 9., 10., 11. és 12. számából

Alföldy Jenő (1939, Budapest) irodalomtörténész, kritikus, a Nemzeti Tankönyvkiadó nyd. főszerkesztője; József Attila-díjas (1984). Kecskeméten él. Legutóbb megjelent kötete: *A megszenvedett éden* (Költők, esszéírók, elbeszélők, 2010), *Ígézet és Magyarázat* (tanulmányok, 2012).

Baán Tibor (1946, Rákosliget) tanár, költő, kritikus. Legutóbbi kötetei: *Szerepválaszok* (tanulmányok, Év könyve-díj, 2004), *Fények a labirintusban* (tanulmányok, 2006), *Után* (versek, 2009), *Konstelláció* (Kollázsok és haikuk, 2009), *Nagylátószög* (Művek, utak, irányok, 2010).

Bartusz-Dobosi László (1971, Siófok) író, tanár. Péccsett él, az Irodalmi Páholy című folyóirat alapítója, és 2010-ig főszerkesztője. Faludi Ferenc ösztöndíjas (2001), Bertha Bulcsu-díjas (2010). Legutóbbi kötete: *Szép vagy Magyar Tenger* (2004).

Benedek Szabolcs (1973, Budapest) a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem politikatudomány szakán végzett 1996-ban. Az Eső című irodalmi folyóirat szerkesztője. Móríc Zsigmond- (2006) és Örkény István-ösztöndíjas (2008), József Attila- (2010) és a Magyar Rádió drámapályázatának II. díjasa (2010). Legutóbbi kötete: *A végrőf* (regény, 2012).

Bíró Gergely (1979, Budapest) szerkesztő. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem magyar-kommunikáció szakán végzett 2003-ban. Azóta a Magyar Naplónál dolgozik, próza- és olvasószerkesztő. Egy évtizede szerkeszti Az év novellái antológiásorozatot. Móríc Zsigmond (2009) és „Budapest Főváros XVI. kerület Ifjú Tehetsége” ösztöndíjas (2012). Első kötete: *Oroszlánkeringő* (novellák és kisregény, 2010).

Bíró József (Budapest, 1951) költő, performer. Legutóbbi kötetei: *Kado* (2007), *Self Acting – visual poems* (2007), *Halálom halála* (versek, 1973–2003 (2008), *Mukkeum si* (2009).

Bozók Ferenc (1973, Gyöngyös) költő, esszéíró, magyar-történelem szakos piarista paptanár, Budapesten él. Kötetei: *Szélkutyá* (esszék és versek, 2007), *Tükörkrisztus*, (esszék, 2009), *Azúrtemető* (esszék és versek, 2010), *Rubinpirosat visz a nyárba* (versek, 2011), *Szilveszteri gótika* (esszék és versek, 2011).

Erős Kinga (1977, Brassó) kritikus, irodalom-szervező, a Magyar Írószövetség titkára, az Orpheusz Kiadó vezetője. Budapesten él. A Kritikai Füzetek könyvsorozat szerkesztője. Móríc Zsigmond- (2007) és NKA alkotói ösztöndíjas (2009). Kötetei: *Könyvbölcsőm* (tanulmányok, 2007), *Pályatükrök* (Húsz portré fiatal alkotókról, Ekler Andreával közösen szerk. 2009).

Ferdinandy György (1935, Budapest) író. 1964-től a Puerto Ricó-i Egyetem tanára. 1976-tól 1985-ig a Szabad Európa Rádió külső munkatársa. A francia írószövetség és a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság tagja. József Attila- (2000) és MAOE Életműdíjas (2006). 2011-ben kitüntették a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjével. Legutóbbi kötetei: *Kérdések Istenkéhez* (novellák, 2011), *Pók a víz alatt* (novellák, 2012).

Forgács Ildikó (1971, Párkány) műfordító. Az ELTE angol szakán szerzett diplomát és ugyanott doktorált. Műfordításai 1992 óta jelennek meg a Kalligram, a Vigilia és a Magyar Napló folyóiratokban. Fordításában legutóbb megjelent: Zdeněk Svěrák: *A csaló* (elbeszélések, 2012), Stanislav Rakus: *Alkoholista történetek* (novellák, 2012).

Hernandez Medina, Heriberto (1964, Kuba – 2012, Miami) költő, műkritikus. Építészmérnökként végzett 1987-ben. Hazáját 1997-ben hagyta el, élt Peruban, 2001-től Miami-ban a Bluebird Könyvkiadót vezette, a magyar költészet avatott fordítója volt. Többek között a Nicolás Guillén Nemzetközi Költői Díj kitüntetettje (2006). Az idei Ünnepi Könyvhetére jelent meg magyarul verseskötete *A láng éle* címmel.

Iancu Laura (1978, Magyarfalva) költő, a Moldvai Magyarság budapesti szerkesztője, 2010-ben Bárka- és Bella István-díjat kapott. Legutóbbi kötetei: *Karmaiból kihullajt* (versek, 2007), *Névtelen nap* (versek, 2009), *Szereföld* (regény, 2011), *Kinek a semmi a mindene* (versek, 2012). Az idén József Attila-díjjal tüntették ki.

Iván Péter (1976, Miskolc) az ELTE olasz szakán végzett. Jelenleg gyógymasszőrként dolgozik egy pesti fürdőben. Írással öt éve foglalkozik. 2011-ben Móríc Zsigmond irodalmi ösztöndíjban részesült.

Kelemen Lajos (1954, Büssü) író, Kaposváron él, Radnóti-díjas. Legutóbbi kötetei: *Olvasó* (esszék, 2008), *Föhett igaz* (válogatott versek, 2010), *Égni másért se* (válogatott esszék, 2012).

Kollarits Krisztina (1968, Szombathely) tanár, irodalomtörténész. Az ELTE magyar-német szakán végzett 1998-ban. PhD fokozatát 2009-ben szerezte az ELTE Irodalomtudományi Doktori Iskolájában. Kötete: *Egy bujdosó írónő – Tormay Cécile* (2010).

László Noémi (1973, Kolozsvár) költő. Többek között Petőfi- (1999), Irodalmi Jelen- (2004) és József Attila-díjas (2010). Legutóbbi kötete: *Papírhajó* (válogatott és új versek, 2010).

Magyar Barna (1965, Nagyszalonta) költő. 1985 óta publikál. Összesen nyolc országban jelentek meg versei. Vésztőn él, ahol közművelődési szakemberként dolgozik. Legfontosabb kitüntetései: A Hevesi Szemle Nívó-díja (1989), az Oktatási és Kulturális Minisztérium különdíja (Széchenyi és Korunk pályázat, 1992.), TÖOSZ Sajtó-díj (2006) Bárka-díj (2006). Legutóbbi kötetei: *Az ember cucca* (2004), *A mi időnk* (2006).

Marczinka Csaba (1967, Budapest) költő. Magyar-történelem szakon végzett, 1994-től publikál. Legutóbbi verseskötete: *Ki lopta el az ortho-doxámat?* (2001).

Marosi Gyula (1941, Budapest) 1966 óta publikál. 1973-ban a József Attila Kör alapítója, majd titkára. Volt a Mozgó Világ prózarovat vezetője, majd a Magyar Televízió dramaturgia. József Attila- (1981) és Balázs Béla-díjas (1997). Legutóbbi kötete: *A nilusi krokodil* (elbeszélések, novellák, 2011).

Mile Zsigmond Zsolt (1967, Budapest) költő. 1994 óta publikál irodalmi folyóiratokban és antológiákban. Nagymaroson él. Verseskötetei: *Átkelek a dumán* (2003), *Törött, de hiánytalan* (2010).

Mirtse Zsuzsa (1967, Budapest) író, költő. 2000 óta a Süni ökológiai gyermekmagazin főszerkesztője, a Vadon magazin kulturális szerkesztője. 2005-ben a Magyar Köztársaság Ezüsteresztje kitüntetésben részesült, 2006-ban A Süni ökológiai gyermekmagazin a Prima Primissima Díj Prima fokozatát kapta. Legutóbbi kötete: *Kondenzcsik – főbenjáró versek* (2011).

Molnár János (1949, Nagyszalonta) író, egyháztörténész, a Debreceni Református Hittudományi Egyetemen tanít, Szegeden él. 2008-ban a Barankovics Alapítvány regénypályázatán különdíjban részesült. Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata Kölcsy-emlékéremmel tüntette ki (2008). Legutóbbi kötete: *Apokrif* (regény, 2008).

Oláh Mátyás László (1975, Budapest) festő- és szobrászművész. A Magyar Képzőművészeti Egyetemen végzett 2004-ben. Legfontosabb köztéri munkája a *Teiresziasz* (Kossuth téri metróállomás). Többek között NKA alkotói ösztöndíjban (2003, 2004), a Budapesti Őszi Fesztivál köztéri szoborpályázat díjában részesült. Fontosabb kiállításai: *Communio* (2002), *Múltak raktárjai* (2008), *Rivális világképek* (2010).

Ouisse, Jonathan (1983, Blois, Franciaország) grafikus, festőművész. Az angers-i Képzőművészeti Főiskolán és az Európai Grafikai Főiskolán végzett. 2010 óta él Budapesten. Rendszeresen kiállít Angliában, Franciaországban és Magyarországon. Fontosabb egyéni kiállításai: *Nothing to say* (Angers, 2009), *Unmasked* (London, 2010), *Kun portrék* (Karcag, 2011), *New Order* (London, 2012). Csoportos kiállításai: *Casa Battlo Showcase* (2011, Barcelona), *Memory Box* (London, 2011).

Prágai Tamás (1968, Budapest) író, költő, kritikus. Irodalomtudományból doktorált a Pécsi Tudományegyetemen. 1996-tól 1998-ig a Polisz, 1999-től 2003-ig a Napút, majd a Szépirodalmi Figyelő és a Kortárs folyóirat szerkesztője volt. József Attila-díjas (2005). Legutóbbi kötetei: *Pesti Kornél* (elbeszélések, 2007), *Kivezetés a költészetből* (2010).

Rózsássy Barbara (1979, Budapest) költő, a Stádium Fialat Írók Körében indult. Művelődésszervező és olasz szakon tanult. Gérecz Attila- (1998), Falu Tamás- (2009) és Bella István-díjas (2012). Legutóbbi kötete: *Túl a sivatagon* (versek, 2011).

Szokolczay Lajos (1941, Nagykanizsa) irodalomtörténész, kritikus. Kortárs magyar irodalommal, különös tekintettel a határon túli magyar literatúrára, valamint színház- és képzőművészettel foglalkozik. Budapesten él. Kölcsy- (1995) és József Attila-díjas (1996). Legutóbbi kötetei: *Nekünk ilyen sors adatott* (Csoóri Sándor – interjú, versek, fotók, 2006), *Ameddig temetetlen holtak lesznek* (Nagy Gáspár – interjú, versek, fotók, 2008), *Párbeszéd és perbeszéd* (interjúkötet, 2010), *Határtalan* (2011).

Vasadi Péter (1926, Budapest) költő író. Tizenévesen belekerült a II. világháború forgatagába. Hazatérve 1947-től 1950-ig az ELTE nyelvi, majd kritika-filozófia-esztétika (összevont) szakán folytatott tanulmányokat. Innen-onnan eltanácsolva, elbocsátva 1950-től a gyári, üzemi, népgazdasági szakvezetés ismereteinek birtokában egy közlekedési nagyvállalatnál közepvezetőként dolgozott. 1967-től nyugdíjazásáig újságíró és szerkesztő volt főként az Új Embernél és a Vigiliánál. A *Magunk kenyerén* című versantológiában indult 1972-ben. József Attila- (1991), Füst Milán- (1996), Arany János- (2004), Stephanus- (2005), Péterfi Vilmos- (2010) és Déry-díjas (2011). Legújabb kötete: *Világpor* (2012). Idén Kossuth-díjjal tüntették ki.

Végh Attila (1962, Budapest) költő, filozófus. A Gödöllői Agrártudományi Egyetemen (1989), majd a Debreceni Egyetem filozófia szakán (2004) végzett. Jelenleg itt doktorandusz. Nagymaroson él, az Ózon főszerkesztője. Legutóbbi kötetei: *Hamuszáj* (versek, 2008), *Közelítések* (fotók, esszék, 2009), *A torzó tekintete* (tanulmányok, 2010), *Parmenidész-törödékek* (fordítás, tanulmány, 2010), *Virrasztó Jenő álmai* (novellák, 2012). Az idén József Attila-díjjal tüntették ki.

IRATKOZZON FEL A MAGYAR NAPLÓ LEVELEZŐLISTÁJÁRA!

Csatlakozzon elektronikus hírlevelünk népes olvasótáborához, és a jövőben tájékoztatást kap rendezvényeinkről és új kiadványainkról.

Küldje el nevét és e-mail címét az info@magyarnaplo.hu e-mail címre, vagy iratkozzon fel honlapunk Hírlevél rovatában:
<http://www.magyarnaplo.hu>

Fizessen elő Ön is

a Magyar Napló folyóiraatra!

E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu
Telefon: 413-6672

Előfizetés egy évre (12 lapszám) 7390 Ft

Előfizetés fél évre (6 lapszám) 3870 Ft